

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

GEZİCİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN
ÇALIŞMA DENEYİMLERİ VE
YAŞADIKLARI SORUNLAR: DÜZCE-ÇİLİMLİ ÖRNEĞİ
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE TURMUŞ

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAHAN

BOLU, NİSAN 2025

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hatice TURMUŞ tarafından hazırlanan “**GEZİCİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN ÇALIŞMA DENEYİMLERİ VE YAŞADIKLARI SORUNLAR: DÜZCE-ÇİLİMLİ ÖRNEĞİ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir. 10/04/2025

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAHAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Tuğba METİN AÇER
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Kurtuluş CENGİZ
Ege Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu ve Şablonuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış, olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

Bu çalışma için Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 2023/303 sayısı ile etik izin alınmıştır.

HATİCE TURMUŞ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Düzce'nin Çilimli ilçesindeki fındık tarlalarında gezici mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadınların yaşam ve çalışma deneyimlerinin bu kadınların farklı toplumsal rol ve kimliklerinden kaynaklanan koşullar ve zorluklar bağlamında niteliksel bir yaklaşımla değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmanın katılımcısı olan kadınların yaşam ve çalışma koşulları, toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnik kimliklerinden gelen “zorluk ve dezavantajların kesişimi” bağlamında ele almaya çalışılmıştır.

Kadın işçilerin sosyo-ekonomik dezavantajlarla örülü yaşamları, yıllardır gözlemlediğim ve üzerine düşünme fırsatı bulduğum bir alan olmuştur. Bu bağlamda, araştırmanın her aşamasında onların deneyimlerine duyduğum saygıyı ve bu sesi duyurmanın önemini temel alarak ilerledim.

Araştırma süreci boyunca işçilerin hikâyelerini paylaşmaya istekli olmaları, bu çalışmanın en değerli yönü olmuştur. Bu doğrultuda çadır alanlarında kadın işçilerle kurulan güven ilişkisi ve dayıbaşıların sağladığı kolaylık da verilerin toplanmasını mümkün kılmıştır. Saha deneyimlerinden edindiğim bilgi birikiminin, akademik perspektifle birleşerek daha kapsayıcı bir bakış açısı sunduğuna inanıyorum.

Bu süreçte bana destek olan danışmanıma, saha çalışmalarında emeği geçen meslektaşlarıma ve içten paylaşımlarıyla bu araştırmayı mümkün kılan tüm kadın işçilere teşekkür ederim. Onların yaşam mücadeleleri ve sessizce taşıdıkları yükler, bu çalışmanın en güçlü motivasyonu olmuştur.

Bu çalışmanın, mevsimlik tarım işçisi kadınların görünürlük kazanmasına ve daha adil yaşam koşulları oluşturma çabalarına katkı sunmasını umut ediyorum.

HATİCE TURMUŞ

10.04.2025

ÖZET

GEZİCİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN ÇALIŞMA DENEYİMLERİ VE YAŞADIKLARI SORUNLAR: DÜZCE-ÇİLİMLİ ÖRNEĞİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

HATİCE TURMUŞ

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ

TEZ DANIŞMANI: Dr.Öğr. Üyesi Ali BABAHAHAN

BOLU, NİSAN - 2025

XII + 101 sayfa

Bu çalışma, Düzce'nin Çilimli ilçesinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadınların yaşam ve iş deneyimini, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik ve sosyal sınıf bağlamında ele almayı ve bu kapsamda yaşadıkları zorlukları kesişimsellik teorisi çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kadınların yaşadığı sosyo-ekonomik zorluklar, toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, aile içindeki konum ve iş deneyimleri gibi birden çok boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Araştırma problemi, Düzce-Çilimli'de gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, nitel yaklaşımla toplanmıştır. Veri toplanırken, gözlem ve mülakat yöntemi kullanılmıştır.

Verilerin analizinde, tematik analiz tekniği kullanılmış ve elde edilen bulgular kesişimsellik teorisi doğrultusunda yorumlanmıştır. Bulgular, kadınların sınıf, etnisite, cinsiyet durumlarından dolayı farklı dezavantajlar yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Çalışma koşulları, yaşam koşulları gibi koşullarla birleşen dezavantajların toplumsal olarak işçileri nasıl etkilediği değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma, kadın mevsimlik tarım işçilerinin görünmez emeğine ve yapısal eşitsizliklere dikkat çekmekte ve onların yaşam koşullarını iyileştirebilecek politikalara yönelik öneriler sunmaktadır.

ANAHTAR KELİMELE: Mevsimlik Tarım İşçiliği, Kadın İşçiler, Kesişimsellik Teorisi, Gezici İşçiler

ABSTRACT

LABOUR EXPERIENCES AND PROBLEMS OF SEASONAL AGRICULTURAL FEMALE WORKERS: THE CASE OF DÜZCE- ÇİLİMLİ

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

HATİCE TURMUŞ

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

SOCIOLOGY

THESIS ADVISOR: Assist. Prof. Dr. Ali BABAHAN

BOLU, APRİL - 2025

XII + 101 pages

This study aims to address the life and work experiences of women working as seasonal agricultural workers in the Çilimli district of Düzce in the context of gender, ethnic identity and social class, and to analyze the difficulties they experience within the framework of intersectionality theory. In this context, the socio-economic difficulties experienced by women were evaluated across multiple dimensions such as gender, education level, age, position in the family and work experiences.

The research problem was carried out in Düzce-Çilimli. The data of the research was collected with a qualitative approach. Observation and interview methods were used while collecting data.

In the analysis of the data, thematic analysis technique was used and the findings were interpreted in line with the theory of intersectionality. The findings revealed that women experience different disadvantages due to their class, ethnicity and gender status. It has been evaluated how disadvantages combined with conditions such as working conditions and living conditions affect workers socially.

In conclusion, this study draws attention to the invisible labor and structural inequalities of female seasonal agricultural workers and offers suggestions for policies that can improve their living conditions.

KEYWORDS: Seasonal Agricultural Labour, Women Workers, Intersectionality Theory, Mobile Workers

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ	x
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xi
TEŞEKKÜR	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. YÖNTEM	6
2.1 Araştırmanın Konusu, Amacı Ve Önemi	6
2.1.1 Araştırmanın Konusu	6
2.1.2 Araştırmanın Amacı.....	6
2.1.3 Araştırmanın Önemi	6
2.1.4 Araştırma Soruları.....	8
2.1.5 Araştırma Yaklaşımı	9
2.1.6 Araştırmanın Kapsamı	10
2.1.7 Araştırma Deseni: Durum Analizi	12
2.1.8 Veri Toplama Teknikleri	13
2.1.9 Veri Analizi.....	15
2.1.10 Güvenilirlik ve Geçerlilik	16
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	17
3.1 Giriş	17
3.1.1 Tarımsal İşgücü.....	18
3.1.2 Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Gezici Mevsimlik Tarım İşçiliği.....	19
3.1.3 Tarımsal İş Organizasyonunda Aracılık Sistemi	21
3.1.4 Dayıbaşılık (Elçilik/Aracılık)	23
3.2 Dünyada Geçici Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşadıkları Mesleki, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar	24
3.2.1 Çalışma Koşulları	24
3.2.2 Konaklama Koşullarının Yetersizliği	27
3.2.3 İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları	27

3.3 Türkiye’de Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinin Yasal Durumu ve Karşılaşılan Sorunlar	29
3.3.1 Toplumsal Sınıf, Toplumsal Cinsiyet ve Etnik Kimlik Kesişiminde Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri.....	33
3.3.2 Toplumsal Sınıf ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Sınıfsal Konumu	34
3.3.3 Toplumsal Cinsiyet ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Kadınların Durumu	36
3.3.4 Etnik Kimlik ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Konumu	40
3.3.5 Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Deneyimlerini Anlamada Kesişimsellik Teorisinin Önemi: Bir Değerlendirme	43
4. BULGULAR	47
4.1 Katılımcıların Sosyo- Ekonomik Profili.....	48
4.1.1 Yaş Profili ve Doğum Yerleri.....	48
4.1.2 Eğitim Profili	51
4.1.3 Katılımcıların Ebeveynlerine Ait Sosyo-Ekonomik Profil.....	55
4.1.4 Medeni Durum, Aile Yapıları ve İlişkileri.....	59
4.2 Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışmaya Giriş Koşulları.....	63
4.3 Bahçelerde Çalışma Koşulları	64
4.4 Çalışma Bölgesindeki Yaşam Koşulları.....	68
4.5 Etnik Köken Ve Sosyal Dışlanma	71
4.6 Hane İçi Eşitsiz İş Bölümü Ve Toplumsal Cinsiyet.....	73
4.7 Gelecek Beklentileri	75
5. TARTIŞMA	78
5.1 Araştırmanın Gelecekteki Çalışmalara Katkıları.....	81
5.2 Çalışmanın Sınırlılıkları	81
5.3 Politika ve Uygulamalara Yönelik Öneriler	82
6. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	85
KAYNAKLAR	88

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1. Veri Analizi	16
Şekil 4.1. Gezici Mevsimlik Tarım İşçi Kadınların Deneyimleri ve Yaşamış Oldukları Sorunlar.....	47
Şekil 4.2. Gezici Mevsimlik Kadın İşçilerin Yaşam Koşulları.....	68
Şekil 4.3. Toplumsal Cinsiyet Roller.....	73
Şekil 4.4. Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Gelecek Planları ve Talepleri	75

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 4.1. Katılımcıların Yaş Profili ve Doğum Yeri Bilgileri.....	49
Tablo 4.2. Katılımcıların Eğitim Bilgileri	51
Tablo 4.3. Katılımcıların Ebeveynlerine Ait Sosyo-Ekonomik Verileri.....	56
Tablo 4.4. Katılımcıların Medenî Durumu, Aile Hayatı ve İlişkileri.....	59

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bşk:	: Başkanlık
ark.	: Arkadaşları
FLSA	: Adil Çalışma Standartları Yasası
HIV	: Human Immunodeficiency Virus
METİP	: Mevsimlik Tarım İşçileri Bilgi Sistemi
OSHA	: İş Güvenliği ve Sağlığı Yasası
s.	: sayfa
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TFWP	: Geçici Yabancı İşçi Programı

TEŞEKKÜR

10 yıllık bir serüvenimin şahididir bu tez çalışmam. Lisanstan mezun olup hemen başlamıştım yüksek lisans çalışmama. İş hayatına atılmak, evlenmek, iki yavruyu büyütüp arada iş değiştirme sürecine de şahit oldu bu tez serüvenim. Yani hayatımın en kritik dönemeçlerimde hep sol yanımda varlığını hissettiğim bir duruşu vardı bu çalışmanın bende. O yüzden hayatımın hikayesine tanıklığı ile benim için değeri büyüktür tez çalışmamın.

Bu hayat yolculuğunun her devresinde yanımda bulunan annem, babam ve kardeşlerime güç ve sevgilerini esirgemedikleri için çok teşekkürler. Biricik eşim, sen stresimi, kaygılarımı alıp göğsünde yumuşattın çoğu zaman, bana olan inancın hep çok güç verdi. Desteklerin için çok teşekkür ediyorum.

Bilgisi, tecrübesiyle her zaman destek olan, yol göstericiliği ile zorlu tez yolculuğuma rota belirleyip limana ulaşmasına vesile olan Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAHAN’a çok teşekkür ediyorum.

Tez yolculuğumda bilgi ve birikimi ile desteğini esirgemeyen Merve Hocam’a da teşekkür ederim.

“Kimse senin dalgalarla nasıl boğuştuğuna bakmaz. Gemiye limana getirip getiremediğine bakar” sözünün gerçekliğini önüme koyup, tez çalışmamın tamamlanmasında, farkına varmasa da, büyük motivasyon kaynağı oluşturan Dr. Öğr. Üyesi Zuhal GÜLER’e teşekkür ederim.

En güçlü motivasyonum, çocuklarım, Fatma Zehra’m, İbrahim Samet’im... Bu çalışmayı size ithafla sunuyorum. Size açabileceğim her bir ufuk, bu vatana kazandıracığım nitelikli bir birey olmanız için önemli bir aşama sağlayacaktır. Buradan aldığım motivasyonun gücü beni her zaman güçlendirdi. Kah sizinle ders çalıştım, kah ihtiyaç duyduğunuzda yanınızda var olamadım bu süreçte... Tezim bittiğinde en çok sevenen siz oldunuz. Payınıza düşen sabra katlandığınız için size de çok teşekkür ederim canım yavrularım.

Son olarak, çalışmama katılarak paylaşımlarını esirgemeyen, zorlu hayat mücadelelerinde içten bir yaklaşımla araştırmamı kolaylaştıran gezici mevsimlik tarım işçisi kadınlara teşekkürlerimi iletiyorum.

1. GİRİŞ

Gezici mevsimlik tarım işçiliği, kadınların çok boyutlu toplumsal eşitsizliklerle karşı karşıya kaldığı bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu kadın işçilerin çadırlarda konaklayarak çalıştıkları koşullar; cinsiyet, sınıf ve etnik köken gibi kimlik unsurlarının bir arada etkileşim gösterdiği bir yapısal eşitsizlik çerçevesinde şekillenmektedir. Kadın işçiler, bir yandan uzun çalışma saatleri, düşük ücretler ve sosyal güvenceden yoksunluk gibi genel işçilik sorunlarıyla mücadele ederken, diğer yandan toplumsal cinsiyet rolleri ve etnik kökenlerine dayalı ayrımcılıklar nedeniyle daha da dezavantajlı bir konuma itilmektedir. Bu bağlamda yapılmış olan bu çalışmada toplumsal cinsiyet, toplumsal sınıf, eğitim düzeyi, yaş, aile içindeki konum ve iş deneyimleri ile etnik kimliklerin nasıl birbirleriyle etkileşime girdiği ve bu etkileşimin kadınların yaşadığı sorunlar üzerinde nasıl bir etkisi olduğu konusuna odaklanılacaktır.

Kadınların barınma, hijyen, sağlık hizmetlerine erişim ve iş güvenliği gibi temel haklardan mahrum bırakılmaları, yalnızca bireysel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir adalet sorunudur. Bununla birlikte, bu mesele, kadınların yaşadıkları deneyimlerin genellikle görünmez kılınması nedeniyle hak ettiği düzeyde ele alınmamaktadır. (Acar Savran,2019; Altınoluk, 2020). Kadın tarım işçileri, toplumda düşük gelirli sınıfların yükünü taşıyan bireyler olarak yalnızca ekonomik eşitsizlikle değil, aynı zamanda bu eşitsizliklerin cinsiyet ve etnik ayrımcılıkla birleşmesi sonucu oluşan çok boyutlu baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. (Bilge, 2017; Seçkin, 2011). Bu gerçeklik, kesişimsellik teorisinin sunduğu çerçeve ile daha iyi anlaşılabilir.

Araştırmanın en temel sorunsalı, kadın mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik, sosyal sınıf ve sosyal dışlanma dinamiklerinin kesişiminde nasıl şekillendiğini ortaya çıkarmaktır. Literatürde mevsimlik gezici işçilerin yaşamış oldukları zorluklara ilişkin birçok çalışma görmek mümkündür. Hepsini ayrı ayrı ele aldığımızda gerçekten hayatlarında var olan dezavantajların varlığını görmek mümkündür. Ancak mevsimlik gezici tarım işçileri bu zorlukların kesişiminde yer almaktadır ve bu durumda katlanarak devam eden zorluklar hayatlarını nasıl etkilemektedir bunu görmeye imkân sağlayan bir çalışma olmuştur. Aynı zamanda bu çalışma ile;

- Kadınların sosyo-demografik özellikleri ve bu özelliklerin yaşam deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini
- Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların hem iş hayatında hem de aile içi görevlerde nasıl biçimlendirdiğini
- Etnik kimlik, sosyal sınıf, sosyal dışlanma gibi yapıların kadınlara etkisinin nasıl olduğunu
- Kadınların gelecek beklentilerinin ve taleplerinin nasıl olduğunu görmeye çalışmıştır.

Kesişimsellik teorisi, bireylerin toplumsal konumlarının yalnızca tek bir kimlik boyutuyla açıklanamayacağını, aksine farklı kimliklerin kesişiminin bireylerin eşitsizliklerden etkilenme biçimini belirlediğini savunan bir yaklaşımdır. Bu teori, toplumsal cinsiyet, sınıf, etnik köken, yaş, engellilik, göçmenlik statüsü ve diğer kimliklerin birbirinden bağımsız değil, iç içe geçmiş bir şekilde işlediğini vurgular (Crenshaw, 1989; Akın, 2018). Örneğin, bir kadın işçi sadece “kadın” olduğu için toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmaz; aynı zamanda “işçi” olarak ekonomik sömürüye, “etnik bir azınlıktan” geldiği için ayrımcılığa ve “göçmen” olduğu için dışlanmaya maruz kalabilir. Bu farklı kimliklerin birleşimi, bireyin yaşamındaki eşitsizlikleri derinleştirir ve deneyimlerini diğer bireylerden benzersiz bir şekilde farklılaştırır (Crenshaw, 1989; Akın, 2018).

Gezici mevsimlik tarım işçisi kadınlar örneğinde, bu kesişim unsurları açık bir şekilde gözlemlenebilir. Bu kadınlar, ekonomik olarak dezavantajlı bir grup içinde yer aldıkları için düşük ücretli ve güvencesiz çalışma koşullarına katlanmak zorunda kalırken, kadın olmalarından dolayı toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği ek sorumluluklarla da karşı karşıya kalmaktadır. (Kılıç, 2014). Ayrıca, çoğu zaman etnik azınlık gruplarına mensup olmaları ya da göçmen statüsünde bulunmaları, bu kadınların ayrımcılık, damgalama ve sosyal dışlanma ile mücadele etmelerine neden olur (Kıvılcım, 2014). Dolayısıyla, bu gruptaki kadınların yaşam koşullarını yalnızca cinsiyet ya da ekonomik sınıf ekseninde değerlendirmek yeterli değildir; bu kimliklerin kesişim noktalarındaki etkileşimler dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, kesişimsellik teorisi, gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların deneyimlerini analiz etmek için etkili bir araç sunar. Bu teori bireylerin maruz kaldıkları baskıların sadece yüzeyde görünen eşitsizliklerden

kaynaklanmadığını, aksine bu eşitsizliklerin kimlikler arasındaki kesişim noktalarında yoğunlaştığını göstermektedir (Crenshaw, 1991)

Toplumsal cinsiyet perspektifi, bireylerin doğuştan gelen cinsiyetlerinden farklı olarak, toplumun kişilerden beklediği rol ve davranışlar, sorumluluklar üzerine yoğunlaşır. Cinsiyetin biyolojik getirilerinden daha çok toplumsal olarak oluşturulan bir kimlik olduğunu vurgular. Judith Butler (1990) tarafından geliştirilen bu yaklaşımda, toplumsal cinsiyetin sabit bir kategori değil, toplum tarafından yeniden üretilen bir süreç olduğu anlatılır. Butler, toplumsal cinsiyet yaklaşımında rollerin toplum tarafından biçimlendirilmesini ve kişilerin jbu yapıları nasıl içselleştirdiğini anlatır.

Connell (2005) de, toplumsal cinsiyet rollerinin bir takım toplumsal yapılar tarafından sürekli yeniden üretildiğini, bu yapıların iktidar ilişkileri ile bağlantılı olarak varlığını devam ettiğini savunur. Kadınların, toplumsal cinsiyet rollerinde yaşaöiş oldukları dezavantajlı durumların iktidar ilişkileriyle ilişkili olduğunu ele alır. Tarım işinde ise, özellikle kadın emeğinin n değersiz ve görünmez oluşunun sonucunda genellikle daha düşük ücretle çalışmaları, çalışma koşullarında daha az değer görmeleri, sosyal güvence ve sosyal güvenlik konularında majör yoksunluklar yaşadıkları görülmektedir.

Bu çalışmada da, toplumsal cinsiyetin, kadın gezici mevsimlik tarım işçilerinin yaşamlarını ve çalışma koşullarını nasıl şekillendirdiği araştırılmıştır. Kadınların çalışma hayatlarındaki marjinalleşmesi ve eşitsizliklere uğraması, toplumsal cinsiyetin tarım sektöründeki iş gücü piyasasında nasıl işlediği ile ilgili doğrudan ilişkilidir.

Sosyal dışlanma, bireylerin ya da grupların sosyal, ekonomik, kültürel ve politik süreçlerden dışlanmalarını ifade eder. Atkinson(2007), sosyal dışlanmanın yalnız ekonomik olarak yoksullukla ilgili değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişimle de ilgili olduğunu belirtmektedir. Sosyal dışlanma, özellikle kırılgan grupların yaşamlarını olumsuz etkileyen bir durumdur ve bu grup içerisinde yer alan kadın mevsimlik tarım işçileri, sıkça dışlanma ve marjinalleşme deneyimleri yaşamaktadır.

Yapılmış olan bu tez çalışmasında kadın mevsimlik tarım işçilerinin yalnızca iş gücü piyasasında değil, aynı zamanda toplumsal yapılar içinde de

dışlanmış oldukları vurgulanmaktadır. Sosyal dışlanma, kadınların yaşamlarının her aşamasında kendisini göstermekte, özellikle yaşam alanları ve çalışma koşullarındaki eşitsizliklerle birleşerek çok yönlü bir dezavantaj durumu yaratmaktadır.

Araştırma gerçekleştirilirken bir takım sınırlılıklar vardır. Araştırma sadece Çilimli’de fındık sezonunda çadırlarda yaşayan mevsimlik tarım işçisi kadınlarla yapılmıştır. Yalnızca kadın katılımcılarla sınırlı kalmıştır. Erkek mevsimlik tarım işçilerinin deneyimleri araştırma kapsamına alınmamıştır. Bazı katılımcıların Türkçe bilmemeleri bazı anlatımların sıkıntılı aktarılmasına yol açmıştır. Araştırmacının alandaki deneyimi hem avantaj hem de sınırlayıcı bir etki yaratmıştır. Çünkü daha önceleri farklı nedenlerle yapılan görüşmeler, yardım paketlerinin teslim edilmiş olması geçmiş katılımcılarda benzer beklentileri ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışma gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadıkları sorunları sosyolojik bir perspektifle ve kesişimsellik teorisi temelinde analiz ederek, bu sorunların yapısal nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada kadın işçilerin karşılaştığı zorlukların detaylı bir analizi yapılacak ve kesişimsellik teorisinin sunduğu çerçevede bu sorunlara yönelik çözüm yolları tartışılacaktır.

Bu tez çalışması giriş bölümüyle birlikte toplam altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan giriş kısmında araştırmanın amacı, problemi, alt problemleri ve temel kavramsal tanımları içermektedir. Ayrıca çalışmanın gerekçesi ve toplumsal bağlamı açıklanmıştır.

İkinci bölüm, materyal ve yöntem başlığı altında araştırmanın deseni, örneklem yapısı, veri toplama ve analiz teknikleri ile etik boyutlar açıklanmıştır.

Üçüncü bölüm, kavramsal çerçeve ve kuram, literatür taramasından oluşmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik, sosyal sınıf ve sosyal dışlanma kavramları teorik bağlamda ele alınmış ve ilgili ulusal ve uluslararası literatür aktarılmıştır.

Dördüncü bölüm, bulgular kısmıdır. Bu bölümde saha çalışmasında elde edilen nitel veriler temalar ve alt başlıklar çerçevesinde sunulmuş; katılımcıların

ifadeleri doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve literatürle desteklenerek yorumlanmıştır. Bu bölüm, katılımcıların yaş profilleri, aile yapıları, eğitim durumları, çalışma koşulları, toplumsal cinsiyet rolleri, etnik kimlik deneyimleri, sosyal dışlanma biçimleri ve gelecek beklentilerini içeren başlıklar altında yapılandırılmıştır.

Beşinci bölümde tartışma başlığı altında bulguların mevcut literatürle benzerlik ve farklılıkları yorumlanmış, araştırma sorularının ne ölçüde karşılandığı tartışılmış ve değerlendirilmiş, bulguların olası nedenlerine dair akademisyen açıklamalar sunulmuştur. Araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiş, literatüre olan bilimsel katkısı vurgulanmıştır.

Altıncı ve son bölümde ise araştırmanın temel sonuçları sade ve özet şekilde aktarılmış, elde edilen bulgulara dayalı olarak politika, uygulama ve araştırma önerileri geliştirilmiştir.

2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Konusu, Amacı Ve Önemi

2.1.1 Araştırmanın Konusu

Mevsimlik tarım işçiliği, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yaşadığı dezavantajları daha görünür hale getiren, ekonomik ve sosyal haklardan yeterince yararlanamadıkları bir çalışma biçimidir (Yılmaz, 2020). Bu araştırma, gezici mevsimlik tarım işinde çalışan kadınların karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve kültürel zorlukların kesişimsellik teorisi çerçevesinde ele alınmasını konu edinmektedir. Bu çerçevede, çalışmada, kadınların yaş, toplumsal sınıf, engellilik durumu, etnik kimlik, aile içindeki konumları gibi faktörlerin çalışma koşullarına ve sosyal hayatlarına nasıl etki ettiğinin anlaşılması ve bu faktörlerin kesişim noktalarının analiz edilebilmesi hedeflenmiştir.

2.1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadıkları çok boyutlu zorlukları anlamak ve bu zorlukların ardında yatan toplumsal yapısal sorunları ortaya koymaktır. Araştırma, bu çerçevede, Düzce'nin Çilimli ilçesinde geçici mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadınların iş hayatındaki güvencesizliği, sosyal haklara erişim eksiklikleri ve maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet, etnik kimlik ve sosyal sınıftan kaynaklanan zorlukları derinlemesine incelemektedir. Ayrıca, kadınların tarımsal üretimdeki emeğinin ekonomik ve toplumsal değerini görünür kılmak ve politika yapıcılar için somut öneriler sunmak da araştırmanın amaçları arasındadır.

2.1.3 Araştırmanın Önemi

Mevsimlik tarım işçiliği, genellikle güvencesiz ve düşük ücretli çalışma koşulları ile karakterize edilen bir alan olmasının yanı sıra, kadın işçiler için çok daha büyük toplumsal ve ekonomik dezavantajları beraberinde getirmektedir (Yılmaz, 2020). Tarım işçisi kadınlar, hem toplumsal cinsiyet rolleri gereği üstlendikleri ev içi sorumluluklar hem de çalışma hayatındaki cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle çifte yük taşımaktadırlar (Akın, 2018).

Gezici mevsimlik tarım işçiliği hem ekonomik hem de sosyal boyutlarıyla geniş bir araştırma alanı sunmaktadır.

Düzce'nin Akçakoca ilçesinde yapılmış olan mevsimlik gezici tarım işçiliğinde aracı sistemine ilişkin araştırmada çalışma, ulaşım, barınma, ücret ve çalışma saatlerine ilişkin temel sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymaktadır. (Gürbüz, Yılmaz; 2021)

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, beslenme durumları ve görülen sorunlarını araştıran bir başka araştırmada mevsimlik tarım işçilerinin beslenme alışkanlıklarını, barınma koşullarını ve sağlık hizmetlerine erişimlerini değerlendirmektedir. Yetersiz beslenme, hijyen eksikliği ve sağlık sorunları ele alınmıştır. (Fereli ve Ark., 2016)

Bir başka araştırmada tarım işçiliği olgusunun toplumsal cinsiyet ve çocuk işçiler açısından incelenmesi yapılmış, kadın ve çocuk işçilerin karşılaştığı sosyal ve ekonomik sorunlar ele alınmıştır. (Davran ve Ark., 2018)

Hizmet sağlayıcıların gözünden mevsimlik tarım işçiliği ve anne olmanın üzerine değerlendirilmelerin yapıldığı Gürbüz ve Demiröz'ün yaptığı araştırma çalışmasında kamu ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin mevsimlik tarım işçisi annelere yönelik algılarını ve hizmet deneyimlerini incelemektedir. Çalışma, annelik rollerinin hizmet sunumundaki yansımalarını tartışmaktadır.

Şevket Öktenin (2024) gerçekleştirmiş olduğu mevsimlik tarım işçilerine yönelik çalışmada Şanlıurfa'da mevsimlik tarım işçiliğinde kadınların aile ve akrabalık ilişkileri incelenmiş, karşılaştıkları toplumsal cinsiyet ,temelli zorluklar ele alınmıştır.

Yine Gürbüz (2017)'de yapmış olduğu bir başka çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin annelik deneyimleri ve toplumsal cinsiyet rolleri değerlendirilmiştir.

Kahramanmaraş ilindeki gezici mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-ekonomik durumları ve sosyal güvenlik sorunlarına ilişkin yapılan bir başka incelemede işçilerin çalışma durumları, eğitim düzeyleri, ücretleri, barınma koşulları gibi durumlar ele alınmıştır.

Ankara ili Polatlı ilçesinde mevsimlik tarım işçilerinin iş kazası ve sıklıkları irdelenmiş, çalışma koşulları, süreleri, sosyal güvençeleri ve kazaların nedenleri

Ancak, özellikle kadın tarım işçileri üzerine yapılan çalışmalar, çoğu zaman yüzeysel kalmakta ve bu kadınların yaşadıkları çoklu eşitsizlikler derinlemesine ele alınmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, kesişimsellik teorisi çerçevesinde, sosyo-ekonomik zorluklar, toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, aile içindeki konum ve iş deneyimleri gibi farklı kimliklerinin nasıl kesişerek özgün deneyimler yarattığını incelemeyi amaçlamaktadır.

Kadın mevsimlik tarım işçileri, düşük ücretler, güvencesiz çalışma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim zorlukları ve barınma sorunları gibi yapısal eşitsizliklerin yanı sıra, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa da maruz kalmaktadır. Çalışma, bu kadınların bireysel hikayelerini ve deneyimlerini derinlemesine ele alarak, mevcut politikaların ve sosyal hizmetlerin yetersizliklerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın özgün yanı, saha deneyimi ve derinlemesine mülakat yöntemleriyle, kadınların yaşadıkları zorlukları bireysel ve yapısal boyutlarıyla ele alarak daha bütüncül bir analiz sunmasıdır. Bu sayede kadınların deneyimlerini kendi sesleriyle aktarmalarına olanak tanınmıştır. Ayrıca, araştırmacının altı yıllık saha tecrübesi ve doğrudan iki kamp alanında 80-90 kadınla kurduğu güvene dayalı iletişim, verilerin daha şeffaf ve derinlikli olmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma, yalnızca akademik bir katkı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal politika yapıcılar ve sivil toplum kuruluşları için de somut öneriler geliştirme potansiyeli taşımaktadır. Kadınların seslerini duyurabilmek ve sorunlarının görünürlüğünü artırmak, toplumsal adaletin sağlanması adına da büyük bir önem arz etmektedir.

2.1.4 Araştırma Soruları

Araştırmada gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların Düzce-Çilimli örneğinde çalışma ve yaşam koşulları ile cinsiyet, yaş, toplumsal sınıf, etnisite ve varsa engellilik vb. farklı kimlik bileşenlerinin kesişimi bağlamında yaşadıkları

deneyimler, sorunlar ve dezavantajların ne şekilde yapılandığı araştırılırken; bu döngünün oluştuğu süreç ve koşulların kapsamlı biçimde anlaşılabilmesi için aşağıdaki spesifik sorulara cevap aranmıştır:

1. Düzce-Çilimli’de çalışan gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile toplumsal cinsiyet rolleri birbiriyle nasıl etkileşime girmektedir? Bu kadınlar cinsiyetleri, yaşları, medenî durumları ve aile içi konumları bağlamında hangi sorun ve dezavantajlarla karşılaşmaktadırlar?

2. Düzce-Çilimli’de çalışan gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile toplumsal sınıf konumları birbiriyle nasıl etkileşime girmektedir? Bu kadınlar eğitim durumları ve sınıfsal konumları bağlamında hangi sorun ve dezavantajlarla karşılaşmaktadırlar?

3. Düzce-Çilimli’de çalışan gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile etnik kimlikleri ve geldikleri bölgeler birbiriyle nasıl etkileşime girmektedir? Bu kadınlar etnik kimlikleri ve göçmenlik durumları bağlamında hangi sorun ve dezavantajlarla karşılaşmaktadırlar?

4. Düzce-Çilimli’de çalışan gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile yaş durumları birbiriyle nasıl etkileşime girmektedir? Bu kadınlar yaşları bağlamında hangi sorun ve dezavantajlarla karşılaşmaktadırlar?

5. Düzce-Çilimli’de çalışan gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile varsa engellilik vb. durumları birbiriyle nasıl etkileşime girmektedir? Bu kadınlar bu bağlamda hangi sorun ve dezavantajlarla karşılaşmaktadırlar?

6. Düzce-Çilimli’de çalışan gezici mevsimlik tarım işçisi kadınlar çalışma ve yaşam koşulları açısından yaşadıkları sorun ve dezavantajlarla baş edebilmek üzere hangi stratejileri geliştirmektedirler?

2.1.5 Araştırma Yaklaşımı

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel araştırma, bireylerin deneyimlerini, duygularını ve algılarını derinlemesine anlamayı amaçlayan bir yaklaşıma dayanmaktadır. Düzce-Çilimli örneğinden yola çıkarak, gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların karşılaştıkları zorlukları çok yönlü

dışlanmışlık ve kesişimsellik perspektifinden ele almak, karmaşık sosyal dinamiklerin anlaşılmasını gerektirdiği için nitel yaklaşım bu araştırma için uygun görülmüştür (Creswell, 2013).

Nitel araştırma yaklaşımı, özellikle karmaşık ve çok boyutlu toplumsal meselelerin anlaşılmasında etkili bir araçtır. Bu bağlamda, kadınların cinsiyet, yaş, engellilik durumu, aile içi konumu gibi faktörlerle şekillenen deneyimlerinin incelenmesi, nitel araştırmanın esnek ve derinlemesine analiz kapasitesiyle daha anlamlı hale gelmektedir (Merriam & Tisdell, 2015).

2.1.6 Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın odak noktası gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadığı çok boyutlu eşitsizlikler olduğundan, örneklem belirleme sürecinde nitel araştırma yaklaşımları kapsamında “amaçlı örnekleme stratejileri” tercih edilmiştir. Bu stratejik yaklaşım araştırma sorularına en uygun yanıtları sağlayabilecek katılımcıların bilinçli bir şekilde seçilmesine olanak tanır. Amaçlı örnekleme, belirli bir toplumsal grubun deneyimlerine odaklanma ve bu deneyimleri bağlamsal olarak anlamlandırma açısından büyük bir esneklik sağlar (Başaran, 2024). Bu teknik, hedeflenen katılımcıların seçilmesiyle araştırmanın daha derinlikli ve anlamlı veriler sunmasına katkıda bulunur. Özellikle derinlemesine mülakatlarla desteklendiğinde, bireylerin yaşadığı toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler hakkında detaylı bir bakış açısı sunabilir.

Araştırmada amaçlı örneklem stratejileri kapsamında kullanılan araçlar, “maksimum çeşitlilik örnekleme”, “kriter örnekleme” ve gerektiğinde “kartopu örnekleme”den oluşmaktadır. Bu stratejiler birbiriyle uyumlu bir şekilde kullanılarak hem çeşitlilik sağlanmış hem de erişimi zor katılımcılara ulaşılmıştır.

Bu kapsamda araştırmada öncelikli olarak maksimum çeşitlilik örnekleme benimsenmiştir. Bu strateji, kadın mevsimlik tarım işçilerinin farklı yaş, eğitim düzeyi, etnisite, aile içindeki konum ve mevsimlik iş deneyimi gibi özelliklerine göre çeşitlilik sağlayarak, araştırma bulgularının geniş bir yelpazede değerlendirilmesini amaçlamıştır. Araştırmada bunun yanı sıra belirli özelliklere sahip katılımcılar seçilirken, kriter örnekleme de kullanılmıştır. Araştırmanın kapsamına uygun olarak katılımcıların mevsimlik tarım işçisi olması, çadır alanlarında yaşıyor olması, toplumsal cinsiyet bağlamında dezavantajlı gruplar

arasında yer alması gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada erişimi zor olan veya özel durumları olan katılımcılara ulaşmak için ise, kartopu örnekleme stratejisine başvurulmuştur. Bu strateji, mevcut katılımcılar aracılığıyla yeni katılımcılara ulaşılmasını sağlamış ve özellikle çadır alanlarındaki ilişkisel ağların avantajından faydalanılmıştır.

Bu stratejiler bağlamında çalışmanın örneklem grubunu belirlemek üzere, Türkiye’de fındık tarımına dayalı mevsimlik tarım işçiliğinin yaygın olduğu illerden biri olan Düzce seçilmiştir. Düzce’de fındık tarlaları hem ovada hem dağlarda, zaman içerisinde orman arazilerinin fındık tarlalarına dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bölgeye gelen mevsimlik gezici tarım işçileri için emek gücü, Nisan-Mayıs aylarında filiz alma ile başlar. Hasat dönemine denk gelen Ağustos ayı başından Eylül ayının ortalarına kadar da, mevsimlik gezici tarım işçileri konaklamaya devam etmektedirler.

Bu kapsamda, araştırma için Düzce’nin Çilimli ilçesinin uygun bir alan olduğu belirlenmiştir. Düzce Türkiye’de fındık üretiminde miktar olarak önemli bir noktada bulunmaktadır. Çilimli halkının yaklaşık %50’si geçimini fındık üretiminden kazanmaktadır. Fındık hasatının yılın belli bir döneminde gerçekleşmesinden dolayı, dönemsel işçi ihtiyacı hasat dönemlerinde çok olmaktadır.

Araştırmacı çalışmış olduğu işte Düzce’de bir çok ilçede gezici mevsimlik tarım işçileri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Çilimli’de ise çadırlarda kalan işçilerin yaşam alanlarının iyileştirilmesine yönelik yerel yönetim- özel sektör işbirliği ile gerçekleştirilen bir projede birincil kişi olarak yer almış, bölgedeki işçilerle güven ilişkisine dayalı bir iletişim bağı kurulmuştur. Ayrıca mesleki olarak tecrübelerinde Çilimli özelinde diğer ilçelere oranla toplumsal önyargı ve dışlanma sorununun daha belirgin olduğu ile ilgili deneyimleri olmuştur.

Böylelikle, Düzce’nin Çilimli ilçesindeki fındık tarlalarında mevsimlik tarım işçiliği yapan 12 kadınla, 2023 yılının Ağustos ayında bu kişilerin yaşam alanları içerisinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örnekleme oluşturan bu 12 kişi, Çilimli’deki iki farklı kamp alanında çalışan 80-90 civarındaki kadın arasından seçilmiştir. Katılımcıların seçimi, yaş, eğitim durumu,

aile içindeki konum, evlilik durumu, ekonomik durum, etnisite ve ekstra dezavantajlı durumlar gibi kriterlere göre yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda kullanılan veri doyumu kavramı, yeni katılımcılar eklendikçe elde edilen bilgilerin tekrar etmeye başladığı ve araştırma sorularına yönelik yeni bir bulgu ortaya çıkmadığı noktayı ifade eder (Akçay ve Koca; 2024). Bu bağlamda çalışmada 12 katılımcıyla yapılan mülakatlar, veri doyumuna ulaşılması ve araştırma sorularının kapsamlı bir şekilde yanıtlanması için yeterli bir sayı olarak değerlendirilmiştir.

2.1.7 Araştırma Deseni: Durum Analizi

Bu çalışmada durum analizi tekniği, gezici mevsimlik tarım işinde çalışan kadınların çok boyutlu sorunlarını derinlemesine inceleyebilmek için tercih edilmiştir. Durum analizi, belirli bir bağlamda oluşan olayları veya koşulları anlamaya odaklanan bir araştırma desenidir ve toplumsal yapılar, kişisel deneyimler ve politik bağlam arasındaki ilişkileri keşfetmek için etkili bir tekniktir (Yin, 2018).

Bu araştırmada, durum analizi tekniği ile kadınların tarım işçiliği sırasında karşılaştıkları zorluklar, yalnızca ekonomik ve fiziksel koşulları değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, yaş, eğitim durumu, toplumsal sınıf, etnisite ve hane içi ilişkiler gibi daha karmaşık sosyal boyutları da kapsayacak şekilde analiz edilmektedir.

Durum analizi, aynı zamanda araştırmacının iş sahasında edinmiş olduğu deneyimlerle derinlemesine mülakat ve saha gözlemlerini birleştirmesini de mümkün kılar. Araştırmacının mevsimlik tarım işçileriyle altı yıllık mesleki deneyimi ve iki farklı kamp alanında 80-90 kadınla doğrudan iletişim kurmuş olması, kadınların sorunlarını daha şeffaf bir şekilde dile getirebileceği bir ortam oluşturmuştur. Bu bağlam, durum analizinin veri toplama sürecinde sağladığı esneklikle uyum göstermekte ve çalışmanın güvenilirliğini de artırmaktadır.

Durum analizi tekniği, yalnızca kadınların bireysel hikayelerini ve deneyimlerini belgelemekle kalmayıp; bu deneyimlerin geniş toplumsal ve ekonomik bağlamlarla ilişkisini anlamaya olanak tanır. Örneğin, kadınların yerel tarım ekonomisindeki rollerinin aile içindeki statülerine ve iş yerinde

karşılaştıkları ayrımcılıklara nasıl yansıdığı, bu teknik ile analiz edilebilir (Stake, 1995). Bu da durum analizini, toplumsal cinsiyet ve kesişimsellik teorileriyle uyumlu bir araştırma yöntemi haline getirmektedir.

Araştırmacının toplumsal cinsiyet çalışma grubunda lider yardımcısı olarak görev almış olması da, bu çalışmanın akademik ve pratik bilgileri de harmanlamasını sağlamaktadır. Bu deneyim, araştırmanın toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden özgün bir yaklaşım geliştirmesine katkıda sağlamaktadır.

2.1.8 Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada veri toplama süreci, nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlem ile desteklenmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, araştırmacının yıllara dayanan saha deneyimi de, bu süreçlere yön veren önemli bir unsur olmuştur.

2.1.8.1 Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, katılımcılardan derinlemesine bilgi edinmeyi sağlamak için tasarlanmış bir araçtır. Bu teknikte, belirli bir çerçeve dahilinde yönlendirici sorular hazırlanır; ancak katılımcıların kendi deneyimlerini ve bakış açılarını paylaşmaları için de esnek bir ortam sunulur.

Bu kapsamda görüşme soruları, katılımcıların mevsimlik tarım işçiliği deneyimlerine, yaşam koşullarına ve toplumsal cinsiyet algılarına odaklanmıştır. Açık uçlu sorular ile katılımcıların kendi hikayelerini anlatmalarına olanak sağlanmıştır. Görüşmeler, çadır alanlarında gerçekleştirilerek katılımcıların kendi ortamlarında rahat hissetmeleri sağlanmıştır. Görüşme zamanları dayıbaşıların desteğiyle, işçilerin bahçede çalışmadıkları günler belirlenerek organize edilmiştir. Her görüşme, 30-60 dakika arası sürmüştür; katılımcıların onayı alınarak ses kaydı yapılmıştır. Ses kayıtları daha sonra yazılı hale getirilerek analiz edilmiştir. Görüşmeler, veriler doyum noktasına ulaşıp kendini tekrar etmeye başladığında sonlandırılmıştır.

2.1.8.2 Katılımcı Gözlem

Katılımcı gözlem, araştırmacının sahada doğrudan bulunarak veri topladığı bir tekniktir. Bu teknik, katılımcıların günlük yaşamlarını ve sosyal etkileşimlerini anlamak için kullanılır.

Bu kapsamda, çalışmada katılımcı gözlem, çadır alanlarındaki yaşam koşullarının (barınma, hijyen, yemek...); aile içi konum ve sorumluluklarının, ortamdaki iş paylaşımı ve zorlukların; kadın işçilerin birbirleriyle ve dayıbaşıyla olan etkileşimlerinin tespit edilmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Araştırmacı, sahada bulunduğu süre boyunca yaptığı gözlemleri ve deneyimlerini yazılı olarak şekilde kayıt altına almış, bu notlar daha sonra veri analizinde kullanılmıştır.

2.1.8.3 Saha Deneyimi

Araştırmacının işi dolayısıyla yıllara dayanan saha deneyimini sahip olması da, veri toplama sürecine doğrudan katkı sağlamıştır. Araştırmacı, bu kapsamda, daha önce defalarca çadır alanlarında işçilerle birlikte zaman geçirmiş, onların yaşamına tanıklık etmiştir. Ayrıca çadır alanlarında yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmış ve bu süreçte hem dayıbaşılar hem de kadın işçilerle birincil iletişim kurmuştur. Bu deneyim, araştırmacının katılımcılara daha kolay ulaşmasını ve güven temelli bir ilişki kurmasını sağlamıştır.

Özel bir şirketin sürdürülebilirlik departmanında sosyal uzman olarak çalışan araştırmacının 7 yıllık çalışma deneyimi sürecinde işçilerle çalışma hedefleri doğrultusunda hasat dönemlerinde sürekli iletişim halindedir. İşçilere hijyen paketlerinin ulaştırılması, iş hedefler, doğrultusunda işçi anketlerinin uygulanması, işçilere hak ve sorumluluklarına ilişkin eğitimlerin verilmesi gibi süreçlerde hasat dönemlerinde gezici mevsimlik tarım işçileri ile yoğun iletişim halinde olunmuştur. Bu iş hedeflerinin yanı sıra, işçilerin sağlık imkanlarına erişimdeki yoksunluğu giderme amaçlı sağlık taraması projeleri, çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında MGTİ çocuklarına yönelik yaz okulu projesi, işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi amaçlı sanitasyon projelerinde araştırmacı bizzat yer almış, koordinasyon ve raporlama süreçlerinde yer almıştır.

Araştırmacının çalıştığı departman sürdürülebilirlik departmanına bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalar, insan hakları ve sosyal uygulamalar çatısı altında sahaya ve işçilere yönelik yoğunlaşmaktadır. Tedarik zincirinde yer alan tüm paydaşlarına bu anlamda dokunmaya çalışmaktadır. Araştırmacı da

sosyal uzman olarak çalıştığı için bulunduğu departmanın insanla ilgili olan alanında görev ve sorumluluklara sahiptir.

2.1.9 Veri Analizi

Bu araştırmada, veri analizi süreci kesişimsellik teorisi temel alınarak yürütülmüş ve tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Kesişimsellik, bireylerin farklı toplumsal konumlarının (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, ekonomik durum vb.) kesişiminden oluşan deneyimlerini anlamaya yönelik bir teorik çerçeve sunmaktadır (Özkan, 2020). Tematik analiz ise, verilerden anlamlı temalar çıkararak bu temaların sosyal bağlamdaki yerini incelemeye olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Çalışmada, bu doğrultuda, görüşme verilerinden anlamlı temalar çıkararak, kesişimsellik teorisi doğrultusunda temalar arasındaki bağlantıların kurulabilmesi ve böylelikle kadın mevsimlik tarım işçilerinin farklı sosyal konumlara göre değişen deneyimlerinin sistematik olarak analiz edilmesi mümkün olabilmektedir.

Veri analizi süreci tematik analiz tekniğine dayalı olarak sistematik bir şekilde yürütülmüştür. Süreç şu adımlardan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021):

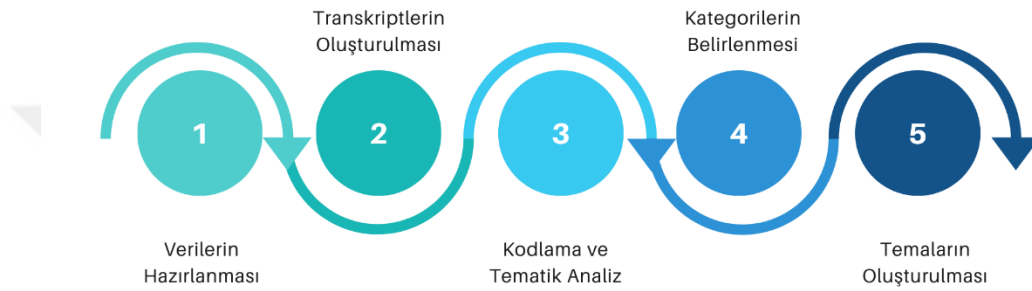
Verilerin Hazırlanması: Görüşme sırasında elde notlar ve sesli kayıtlar, analize uygun hale getirilmek üzere düzenlenmiş ve ön hazırlık yapılmıştır.

Transkriptlerin Oluşturulması: Görüşme notları ve sesli kayıtlar görüşme ile aynı gün içinde yazılı metne dönüştürülmüş ve tüm konuşma detayları analiz edilebilir bir formata getirilmiştir. Kodlama sürecinde, katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve yalnızca kod isimler (K1, K2 vb.) kullanılmıştır.

Kodlama ve Tematik Analiz: Transkriptlerden elde edilen veriler açık, eksiltme ve anlamlı veri gruplarına bölünmüştür. Veriler satır satır incelenerek önemli ifadeler ve tekrarlayan örüntülerden, “çalışma koşulları,” “dayıbaşı ile ilişki” gibi kodlar oluşturulmuştur. Bunun ardından kodlar bir araya getirilerek, daha geniş kapsamlı temalar oluşturulmuştur. Bu temalar, cinsiyet, yaş, eğitim ve aile içindeki konum gibi değişkenlerle ilişkilendirilmiştir.

Kategorilerin Belirlenmesi: Kodlama sonucunda elde edilen veriler, benzer içerikler etrafında bir araya getirilerek anlamlı kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler, katılımcıların ortak deneyimlerini ve perspektiflerini daha net bir şekilde ortaya koymayı sağlamıştır.

Temaların Oluşturulması: Kategoriler arasındaki ilişkiler analiz edilerek daha geniş ve soyut temalar belirlenmiştir. Bu temalar, çalışmanın genel bulgularını ve katılımcıların yaşadıkları deneyimlerin anlamını derinlemesine incelemeye olanak tanımıştır.

Şekil 2.1. Veri Analizi

2.1.10 Güvenilirlik ve Geçerlilik

Araştırma sürecinde güvenilirliği ve geçerliği sağlamak amacıyla, Yıldırım ve Şimşek (2021), Lincoln ve Guba (1985), Patton (2002) ile Creswell (2013) tarafından belirlenen aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

Veri çeşitliliği (mülakat, gözlem) ve katılımcı çeşitliliği sağlanarak farklı grupların deneyimlerini temsil etmesine özen gösterilmiş; bu sayede, bulguların güvenilirliğinin artırılması sağlanmıştır. İkinci olarak, kodlama aşamasında araştırmacının ekip arkadaşlarının deneyimlerine de başvurarak, analizin güvenilirliği artırılmıştır. Üçüncü olarak da araştırmacının önyargılarının analize etkisini en aza indirmek için şeffaf bir analiz süreci izlenmiştir. Son olarak ise, katılımcıların anlatıları doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve araştırmacının yorumlarından ayrıştırılarak aktarılmıştır. Bu şartlar, araştırmanın sağlam bir yöntem çerçevesine dayandığını ve nitel yaklaşımın gerekliliklerine uygun olarak yapılandırıldığını ortaya koymaktadır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1 Giriş

Bu araştırmanın teorik temellerini oluşturan kavramsal çerçeve, Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliğinin yapısal karakterini ve bu yapının kadın işçiler üzerindeki çok katmanlı etkilerini açıklamaya yöneliktir. Bu çerçeve, tarımsal üretim sürecinde ortaya çıkan iş gücü ihtiyacının nasıl karşılandığını, mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamda hangi dezavantajlarla karşılaştığını ve bu dezavantajların toplumsal cinsiyet, etnik kimlik ve sınıfsal pozisyonlarla nasıl iç içe geçtiğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Tarımsal üretimdeki dönüşüm süreçleri ve kapitalist genişleme , tarım üretiminde de ucuz iş gücü yapılanmasını tetiklemiştir. (Kandiyoti, 1997; Akpınar, 2021). Bu bağlamda, mevsimlik tarım işçiliği hem ekonomik hem de sosyal olarak kırılgan bir iş gücü kategorisi olarak dikkat çekmektedir. Özellikle kadın işçilerin bu sektörde daha yoğun biçimde yer alması, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin yeniden üretildiği alanları görünür kılmaktadır. (Altınoluk, 2022; Gürbüz & Demiröz, 2018)

Mevsimlik gezici tarım işçiliğindeki dayıbaşılık ve aracılık sistemleri iş gücü piyasasının düzensizliğini ve denetim eksikliğini derinleştirmektedir. (Dedeoğlu, 2010). Bu yapı içinde kadınlar sadece ucuz iş gücü olarak değil, aynı zamanda aile içi sorumluluklar ve bakım yükü de kadınların omuzlarındadır. (Collins, 2000, Bilge, 2020). Kadınların bu deneyimi, kesişimsellik kuramı bağlamında; toplumsal cinsiyet, etnik kimlik ve sınıf ekseninde çoklu ayrımcılık biçimlerine maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. 8Crenshaw, 1991; Hill Collins, 2000).

Ayrıca araştırma sahasında yer alan Kürt kadın işçiler gibi etnik olarak farklı kimliklere sahip grupların durumu, sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve politik dışlanma biçimlerini de gündeme getirmektedir.

Bu nedenle kavramsal çerçevede, tarımsal iş gücü piyasasındaki yapılar, kadın emeğinin değersizleştirilmesi, aracılık sistemleri, toplumsal cinsiyet rolleri,

etnik kimlikler ve sınıfsal konumlar arasındaki çok katmanlı ilişkiler analiz edilmektedir.

3.1.1 Tarımsal İşgücü

Tarımsal işgücü kavramı, toprak hazırlığı, ekim, dikim, çapalama, hasat gibi tarımsal faaliyetleri yerine getiren bireyleri ifade etmektedir. Tarımsal işgücü, genellikle yüksek gelirli ülkelerde büyük ölçüde yabancı işçilerden oluşan tarım iş gücünü, hem de düşük gelirli ülkelerde tarım dönüşümü sürecinde tarım dışına çıkan yerli işçileri içermektedir (Hill ve ark., 2021). Tarım faaliyetlerinde yer alan tüm bireyleri kapsadığı gibi, tarım dışı işgücü ile birlikte kırsal işgücü olarak da değerlendirilmektedir (Schendel, 2015).

Sanayi devrimi öncesinde kırsal nüfusun iş gücünün büyük bir kısmının tarımla ilgili işlere yöneldiği söylenebilir. Bu dönemde tarımsal iş gücü daha çok geleneksel tarım yöntemlerine dayanmakla beraber, gerçekten de kırsal nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktaydı (Broadberry vd., 2013; Brunt, 2002). Bununla birlikte, Avrupa’da 19. yüzyıldan itibaren gelişen sanayileşme atılımlarıyla beraber köylerden şehirlere yönelen ve kırsal yoksulluğun neden olduğu büyük ölçekli göçler, kır nüfusunda kayda değer bir düşüşü ortaya çıkarmıştır. Bu durum ise, sanayileşme ve kapitalizmin fikrî temellerini oluşturan üretimin rasyonel temellerde organizasyonuna da uygun biçimde, tarımsal işgücünün mekanizasyon ve verimlilik gibi kavramlarla yeniden tanımlanmasına neden olmuştur (Aryal ve ark., 2021; Chelshi, 2023).

20. yüzyılda tarımsal işgücü, özellikle gelişmiş ülkelerde makineleşme ve teknolojik ilerlemelerle daha büyük bir dönüşüme uğramıştır. Tarım makineleri ve modern tarım teknikleri sayesinde daha az işçiyle daha yüksek verim elde edilebilmiştir. Traktör ve biçerdöver gibi makinelerin yaygınlaşmasıyla başlayan bu süreç, tarımsal üretimde insan gücünün azalmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda tarımda gübreleme, ilaçlama ve sulama gibi modern yöntemlerin kullanılmaya başlanmasıyla, işgücüne duyulan ihtiyaç daha da azalmıştır. Özellikle kırsal nüfusun azalması ve köylerden kentlere göçün hızlanması, gelişmiş ülkelerde tarımsal işgücünü sınırlı bir istihdam kaynağına dönüştürmüştür (Hilliard ve ark., 2023; Bala & Saluja, 2014).

Bu dönüşümün bir sonucu olarak, tarımsal işgücünün niteliğinde zamanla büyük değişiklikler olmuştur. Makineleşme ve teknoloji kullanımı, işçilerin beceri gereksinimlerini artırmış ve eğitim ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde tarımsal işgücüne olan ihtiyaç azalmış olsa da kalan işgücünün daha iyi eğitim alması ve daha iyi iş güvenliği standartlarına sahip olması beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal haklarının artırılması ve kırsal kalkınmaya yönelik daha kapsamlı politikaların uygulanması önemli hale gelmiştir (Hilliard ve ark., 2023; Bala & Saluja, 2014).

3.1.2 Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Gezici Mevsimlik Tarım İşçiliği

Mevsimlik işçiler, farklı ülkelerde çeşitli sektörlerde geçici olarak çalışan ve genellikle dezavantajlı koşullarda bulunan bir işçi grubunu temsil etmektedir. Bununla birlikte, mevsimlik işçi faaliyetlerinin içeriği ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğinden, bu kavram, farklı yazarlar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Araslı ve ark. (2020), mevsimlik işçileri otel endüstrisinde geçici olarak çalışan ve özel bir liderlik yaklaşımı gerektiren çalışanlar olarak ele almıştır. Başka bir perspektiften mevsimlik işçiler, sayısal esneklik sağlamak için işletmelerin geçici olarak istihdam ettiği çalışanlar olarak görülmektedir (Manelkar ve ark., 2022). Avustralya'nın kayak merkezlerinde yapılan bir çalışmada, mevsimlik işçiler hem yerel hem de geçici personeli kapsayan, zorlu yaşam koşullarına sahip çalışanlar olarak betimlenmiştir (Dickson & Huyton, 2008). Arktik bölgelerdeki turizm endüstrisinde, mevsimlik işçiler yüksek sezonda işgücü açığını kapatmak için istihdam edilen yabancı çalışanlar olarak tanımlanmıştır (Chen & Wang, 2014).

Mevsimlik işçiler, Kanada'nın Mevsimlik Tarım İşçisi Programı (SAWP) bağlamında ise, Meksika ve Karayip ülkelerinden gelen, tarım sektöründe geçici olarak çalışan yabancı işçiler olarak tanımlanmaktadır (Binford, 2019). Bu araştırmada da, mevsimlik işgücü esas olarak tarımsal faaliyetler bağlamında ele alındığından, bu aşamada mevsimlik tarım işçiliği konusuna odaklanmak yerinde olacaktır.

Mevsimlik tarım işçiliği, tarım faaliyetlerinin sezonluk olarak yoğunlaştığı dönemlerde, tarımsal ürünlerin ekimi, bakımı ve hasadı için geçici iş gücü gereksinimini karşılamak amacıyla çalıştırılan işçileri kapsamaktadır. Bu işçiler

genellikle düşük ücretlerle, belirli bir yerleşik düzen olmaksızın ve zorlu koşullarda çalışırlar. Türkiye gibi tarımın önemli bir ekonomik sektör olduğu ülkelerde mevsimlik tarım işçiliği, özellikle göçmen işçi ve kırsal nüfus için istihdam sağlamaktadır (Kang, 2023).

Sanayileşmeyle birlikte tarım sektöründe mekanizasyonun yaygınlaşması, genel olarak tarımsal işgücünü azalttığı gibi, mevsimlik tarım işçileri için de istihdamı tehdit etmektedir. Modern tarım makinelerinin kullanımı, tarımsal iş gücüne duyulan ihtiyacı azaltmakta ve işçilerin geçici istihdam durumunu daha da güvencesiz hale getirmektedir. Örneğin, Filipinler’de yapılan bir çalışma, mekanizasyonun işçi gelirlerinde ve sosyal dayanışmada azalmaya yol açtığını göstermiştir (Dilla ve ark., 2024). Bu kapsamda, mevsimlik tarım işçilerinin günümüzde birçok yapısal sorunla karşılaştığı ve yaşam şartları açısından dezavantajların ortaya çıktığı söylenebilir.

Türkiye’de tarım sektöründe emek süreçleri farklılaşmış olup, bu süreçler içinde “mevsimlik işçilik” ve “mevsimlik gezici tarım işçiliği” kavramları birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Her iki tanım da belirli bir dönemde tarım sektöründe geçici çalışmayı ifade etse de işçilerin mekan değiştirmeleri ve mekânsal hareketlilik düzeyi çalışma koşulları, barınma biçimleri ve toplumsal konumları bakımından önemli farklar bulunmaktadır.

Mevsimlik işçilik genellikle sabit bir yerleşim düzeni olan, ikamet ettikleri yerlerde tarımsal faaliyetlerde dönemsel olarak çalışmaktadırlar. Bu işçiler, günlük olarak evlerine gidip evlerinde konaklamaktadırlar, tarlalara gelip giderler, tarım dışı yaşamlarına normal düzeyde devam ederler. Bu işçi modelinde işçi ve yerel toplum arasında uyum sorunları olmaz zaten yerli halktan oluşurlar, yerleşik sosyal hizmetlere erişim imkanları görece daha iyi durumdadırlar. (Dedeoğlu, 2010)

Buna karşın mevsimlik gezici tarım işçiliği kavramı, işçilerin yaşamış oldukları illerden uzun süreliğine ayrılarak farklı bölgelere göç etmelerini ve göç ettikleri yerlerde geçici barınma imkanları oluşturarak çalışmalarını ifade eder. Bu göç sürecine genellikle tüm aile bireyleri katılır, geçici işçi evlerinde ya da çadır alanlarında konaklarlar. Gezici işçiler hem mekânsal olarak hem de sosyal olarak yerleşik toplumlar tarafından dışlanma sorunu yaşamakta, sağlık, eğitim ve sosyal

hizmetlere erişim süreçlerinde majör dezavantajlı durumlar yaşamaktadırlar. (Gürbüz & Demiröz, 2018; Ercan & Yalçın, 2022).

Özetle, mevsimlik işçilik daha yerel ve sınırlı hareketlilik içeren, gezici mevsimlik tarım işçiliği mevsimsel ve mekânsal göçü kapsayan, çok yönlü yapısal eşitsizliklerle biçimlenmiş bir iş gücü biçimini ifade eder.

3.1.3 Tarımsal İş Organizasyonunda Aracılık Sistemi

Tarımsal iş organizasyonunda aracılık sistemi, tarımsal üretim ve pazarlama süreçlerinde önemli bir rol oynayan bir mekanizmadır. Bu sistem çeşitli aktörler arasında bağlantı kurarak tarımsal faaliyetlerin daha verimli ve etkili bir şekilde yürütülmesini sağlar.

Aracılık sisteminin en belirgin örneklerinden biri, Japonya'daki TAMA kümesi projesidir. Bu projede, TAMA Derneği, üniversiteler ile firmalar arasında teknoloji transferini kolaylaştıran bir aracı kuruluş olarak işlev görmektedir (Kodama, 2008). Bu tür aracı kuruluşlar, bilgi ve teknoloji akışını hızlandırarak tarımsal inovasyonu teşvik etmektedir. Fakat aracılık sisteminin her zaman olumlu etkileri olmayabilmektedir. Örneğin, Endonezya'nın Malang bölgesindeki soğan yetiştiriciliğinde, aracılardan hasat toplama sürecindeki rolü, tarımsal sürdürülebilirliği etkileyen hassas bir faktör olarak tanımlanmıştır (Parmawati ve ark., 2021). Bu durum, aracılık sisteminin potansiyel olumsuz etkilerini de göz önünde bulundurmamız gerektiğini göstermektedir.

Tarımsal iş organizasyonunda aracılık sistemi, çeşitli ülkelerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Çek Cumhuriyeti'nde 1990'lardan itibaren artan göçle birlikte, çoğunlukla Ukraynalı göçmen işçilerin (düzensiz) istihdamını organize etmek için bir aracılık sistemi kurulmuştur (Čermáková & Nekorjak, 2009). Tayland'da devlet, sözleşmeli tarım uygulamalarına yoğun bir şekilde müdahale etmiş, ancak bu durum istenilen sonuçları vermemiş ve aracılardan rol aldığı çiftçi-şirket ilişkisi şeklinde kalmıştır (Singh, 2005). Brezilya'da sözleşmeli tarım yaygın olarak uygulanmasına rağmen, bu karmaşık ilişkiyi düzenleyen yasal bir norm bulunmamaktadır (Watanabe & Zylbersztajn, 2014). Çin'de ise arazi transferi, tarımsal toplam faktör verimliliği (TFP) üzerinden tarımsal ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilemektedir (Kuang ve ark., 2021). Tarım aracılarının rolü, kırsal ekonominin dönüşümü ve tarım dışı istihdamın artışıyla birlikte

değişim göstermiştir (Eapen, 2001). Örneğin, kırsal alanlarda tarım dışı faaliyetlerin artması ve kentsel bağlantıların güçlenmesiyle, aracılının işlevleri de çeşitlenmiştir. Artık sadece tarımsal işgücü organizasyonu ile sınırlı kalmayıp, kırsal kalkınma projelerinde ve tarım dışı istihdam olanaklarının yaratılmasında da rol oynamaya başlamışlardır (Moulogianni ve ark., 2012).

Türkiye’de ise, tarım iş aracılığının yasal çerçevesi tarihsel süreç içerisinde önemli değişimler geçirmiştir. 1936-1971 yılları arasında iş ve işçi bulma konusundaki yasal düzenlemelerin dışında tutulan tarım sektörü, ilk kez 1971 yılında çıkarılan 1475 sayılı İş Kanunu kapsamına alınmıştır (Kalkınma Atölyesi, 2018).

Tarım iş aracılığının yasal çerçevesi şu önemli düzenlemelerle şekillenmiştir:

- 1978: "Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı Hakkında Tüzük" ve "Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılarının Denetimi Hakkında Yönetmelik"
- 2003: "Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Aracıların Denetimi Hakkında Yönetmelik"
- 2010: "Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği" (Görücü ve Demirbaş, 2013)

Mevcut yönetmeliğe göre tarım iş aracısı olabilmek için gerekli temel kriterler şunlardır (Yılmaz&İşler, 2020):

- Türk vatandaşı olmak
- 18 yaşını bitirmiş olmak
- Kamu haklarından yoksun bulunmamak
- Belirli suçlardan mahkum olmamak
- En az ilkokul mezunu olmak

Önemli yasal düzenlemeler:

- Aracılar İş-Kur'dan izin almadan faaliyet gösteremez

- İşçilerden ücret alması yasaktır, ücret sadece işverenden alınabilir
- İşçilerin günlük brüt kazançları asgari ücretin altında olamaz

Ayrıca, 'Mevsimlik Tarım İşçileri ile İlgili 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi' (METİP) kapsamında, mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarının çözümünde kurumların sorumlulukları belirlenmiştir. Bu genelge, İş-Kur'a kayıtlı tarım iş aracıları ile istihdamı düzenlemekte ve aracılara yönelik farkındalık çalışmalarını öngörmektedir.

3.1.4 Dayıbaşılık (Elçilik/Aracılık)

Tarım aracısı, kırsal kesimde önemli bir rol oynayan ve çeşitli isimlerle anılan bir figürdür. "Elçi" veya "dayıbaşı" olarak da bilinen bu kişiler, tarımsal üretim ve işgücü piyasası arasında bir köprü görevi görmektedir (Charlton & Taylor, 2016). Bu aracılar çiftçiler ile tarım işçileri arasındaki iletişimi sağlayarak, işgücü arzı ve talebini dengeleme konusunda kritik bir işlev üstlenmektedir. Özellikle mevsimlik tarım işçilerinin organizasyonunda ve yönlendirilmesinde yer alırlar.

"Dayıbaşı," mevsimlik tarım faaliyetlerinde işçi ve işveren arasında köprü görevi görmektedir olup, sundukları hizmet karşılığında belirli bir ücret almaktadırlar. Aracıların sorumlulukları sadece iş bulma ile sınırlı kalmayıp, işçilerin çalışma süresince barınma, ulaşım ve diğer temel ihtiyaçlarının karşılanmasını da kapsamaktadır. Tarımsal üretim alanlarındaki iş akışının düzenlenmesi ve işçilerin denetimi konusunda aracılar, kimi zaman bu sorumluluklarını kendilerine bağlı çalışan "çavuş" adı verilen kişilere devretmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2018). Tarım aracılığı sistemi, devletin işgücü piyasalarında merkezi rol üstlendiği dönemlerde bile kendine özgü yapısını korumayı başarmış ve zamanla hem yerel kültürel dinamiklerle hem de mevcut politikalarla uyumlu bir şekilde evrilmiştir (Divana, 2018).

3.2 Dünyada Geçici Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşadıkları Mesleki, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar

3.2.1 Çalışma Koşulları

Geçici mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları genellikle zorlu ve sağlıksız, çalışma saatleri uzun, iş yükleri ağır, bunun karşılığında ise, yaptıkları işin karşılığı olarak görülen ücretler hayli düşük ve g vencesizdir. Bu kısımda, ayrıntılı olarak, işçilerin yaptıkların işin niteliği, çalışma koşulları, maruz kaldıkları riskler ve karşılaştıkları problemler üzerinde durulmaktadır.

3.2.1.1 Yetersiz Sağlık ve Güvenlik Standartları

Gezici mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, temel sağlık ve güvenlik standartlarından genellikle yoksundur. Bu işçiler, tarlalarda veya seralarda ağır fiziksel iş yükleri altında çalışmakta ve çoğunlukla güvenlik önlemleri alınmadan, uzun saatler boyunca faaliyet göstermektedirler. Bu gruplar, tehlikeli kimyasallara maruz kalma, uzun çalışma saatleri ve yetersiz sağlık hizmetlerine erişim gibi sorunlar nedeniyle daha savunmasız bir konumdadır. Mevsimlik tarım işçilerinin döngüsel çalışma yapısı, uzun süreli tıbbi bakım almalarını zorlaştırmakta ve onları kötü sağlık koşullarında bir kısır döngüye sürüklemektedir. Günümüzde mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştığı başlıca sağlık ve güvenlik sorunları şu şekildedir:

1. **Kimyasal Riskler:** Birçok mevsimlik tarım işçisi, pestisitler de dahil olmak üzere tehlikeli kimyasallara maruz kalmaktadır. Tehlikeli kimyasallar hem akut hem de kronik etkiler yaratarak işçilerin sağlığını olumsuz etkileyebilir ve yaşam kalitelerini ciddi şekilde düşürmektedir (Hansen & Donohoe, 2003).
2. **Uzun alışma Saatleri:** Mevsimlik tarım işçilerinin gün boyu çalışması ve kısa dinlenme süreleri, yoğun bedensel yorgunluklar getirmektedir. Özellikle tarımsal üretimin yoğun olduğu mevsimlerde, işçiler tarlada veya seralarda uzun süreler boyunca fiziksel olarak yorucu işlerde çalışmaktadır. Çalışma süreleri genellikle sabah erken saatlerde başlamakta ve günün geç saatlerine kadar sürmektedir (Orhan&Koak, 2024). Bu durum ise, fiziksel yorgunluğu artırarak iş kazalarına neden

olabileceği gibi, iş yerinde stres seviyelerini yükselterek psikolojik sağlığı da olumsuz etkilemektedir (Chaudhuri, 2000).

3. ***Tıbbi Bakıma Sınırlı Erişim:*** Mevsimlik tarım işçileri, temel sağlık hizmetlerine erişimde ciddi engellerle karşı karşıyadır. Karşılaşılan tıbbi engeller, iş kazaları veya hastalıklar gibi acil durumlarda gerekli tıbbi bakıma ulaşmalarını zorlaştırmaktadır (Frank ve ark., 2004).
4. ***Sosyal Güvenlik ve Yasal Koruma Eksikliği:*** Mevsimlik gezici tarım işçilerin çoğu, hakları ve yararlanabilecekleri kaynaklar hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Bilgi eksikliği işçileri sömürüye açık hale getirir ve güvensiz çalışma koşullarında çalışmalarına neden olabilmektedir (Brickenstein, 2015).
5. ***Topluluklara Yönelik Sağlık Riskleri:*** Yetersiz sağlık hizmetleri, sadece işçilerin refahını değil, aynı zamanda bu işçilerin yaşadığı topluluklarda tedavi edilmeyen hastalıkların yayılmasını da tetikleyebilir (Kessler & Stang, 2006).
6. ***İşin Döngüsel Doğası:*** Mevsimlik tarım işçileri, geçici ve tekrarlayan iş yapıları nedeniyle uzun süreli tıbbi bakıma erişimde zorlanmaktadırlar. Zamanla bu durum sağlık sorunlarının kronikleşmesine ve yeterli müdahale alamamalarına yol açarak bir kısır döngü oluşturur (Prince, 2006).

Mevsimlik tarım işçileri, dünya genelinde tarım sektöründe kritik bir rol oynasa da, bu işçilerin sağlık ve güvenlik hakları ülkeden ülkeye önemli farklılıklar göstermektedir.

3.2.1.2 Düşük Ücretler ve Sosyal Güvencesizlik

Mevsimlik tarım işçileri, düzenli işlerde çalışan işçilere kıyasla daha düşük ücretler almakta, gelirleri çoğunlukla düzensiz olmakta ve sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmaktadır. Aşağıda, bu işçilerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunlar üzerine yapılan araştırmalar ışığında bir analiz sunulmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri için en temel sorunlardan biri düşük çalışma ücretleridir. Kanada’da yürütülen bir çalışma, mevsimlik tarım işçilerin düşük ücretlerle çalıştırıldığını ve çoğunlukla sosyal güvenlik haklarından mahrum

bırakıldığını göstermektedir (Pushkar, 2021). Düşük ücretler, işçilerin yeterli yaşam standartlarını sağlayamamasına neden olmakta ve bu durum, işçilerin beslenme, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarına erişimlerini sınırlamaktadır. Düşük ücretlerle yaşamaya çalışan bu işçiler, ailelerinin refah düzeyini artırma konusunda büyük bir mücadele vermektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştığı ekonomik sorunlardan bir diğeri de gelirlerinin düzensizliği ve ekonomik güvencesizliktir. Bu işçiler, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu dönemlerde çalışarak geçimlerini sağlamakta, ancak iş sezonu sona erdiğinde gelir elde edememektedir. Filipinler'de yürütülen bir araştırma, mevsimlik gezici tarım işçilerinin gelirlerinin sezon dışı dönemde ciddi şekilde düştüğünü ve bu durumun ailelerin finansal açıdan zor durumda kalmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır (Paninsoro vd., 2024). Düzensiz gelir, işçilerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırmakta ve onları borçlanmaya yönlendirmektedir. Bu durum, uzun vadede finansal bağımlılığı artırarak işçilerin ekonomik güvencesizliklerini pekiştirmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri genellikle sosyal güvenlik sistemlerine dâhil edilmezler ve bu da sağlık hizmetlerine erişim, iş güvencesi ve emeklilik gibi sosyal haklardan mahrum kalmalarına yol açar. Japonya'da yapılan bir inceleme, bu işçilerin sosyal güvenlikten yoksun olmalarının özellikle yaşlılık dönemlerinde büyük bir güvencesizlik yarattığını ortaya koymaktadır (Magaki, 2023). Sosyal güvence eksikliği, işçilerin gelecek kaygısını artırmakta ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde talepte bulunmalarını zorlaştırmaktadır.

Çoğu ülkede mevsimlik tarım işçilerine yönelik sosyal güvence sağlanmamakta veya yasal düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği'nde yapılan bir inceleme, mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyal haklar açısından yeterince korunmadığını ve COVID-19 pandemisi sırasında bu eksikliğin daha belirgin hale geldiğini göstermektedir (Bruzelius & Seeleib-Kaiser, 2023). Bu durum, işçilerin sosyal koruma ağlarından yoksun kalmalarına neden olarak ekonomik kırılganlıklarını artırmaktadır. Politika eksiklikleri, işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesini zorlaştırmakta ve işverenlerin işçileri istismar etmesine olanak tanımaktadır.

3.2.2 Konaklama Koşullarının Yetersizliği

Gezici mevsimlik tarım işçilerin sosyal ve ekonomik sorunları, konaklama koşulları ile de yakından ilişkilidir. Bu işçiler çoğunlukla sağlıksız ve yetersiz konaklama koşullarında yaşamak zorunda kalmaktadır. Peru’da, kuşkonmaz sektöründe yapılan bir araştırmada, mevsimlik gezici işçilerin geçici konaklama yerlerinde temel hijyen ve sağlık koşullarının sağlanmadığı bulunmuştur (Bernardini, 2019).

3.2.3 İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları, eğitimde sürekliliği sağlamada ve okula erişimde çeşitli yapısal ve toplumsal engellerle karşı karşıyadır. Bu ailelerin geçici ve göçebe yaşam tarzı, çocukların eğitimlerine devam etmelerini zorlaştırmakta ve eğitim sisteminden kopmalarına neden olmaktadır. Bu süreçte karşılaşılan en temel sorun, eğitimde sürekliliğin sağlanamamasıdır.

Ailelerin yıl boyunca tarım işlerine göre yer değiştirmesi, çocukların birden fazla okula gitmelerine ve öğrenim gördükleri ortamdan sürekli ayrılmalarına neden olur. Bu çocuklar, her yeni okula gittiklerinde uyum sağlama konusunda zorlanmakta ve öğretim yılı boyunca sınıf arkadaşlarıyla aynı seviyede öğrenim görememektedirler (Raj & Dangal, 2023). Bununla birlikte, okuldan kopmaların bir diğer temel sebebi, göç dönemlerinde çocukların eğitim materyallerine ve temel eğitim kaynaklarına ulaşmakta zorlanmalarıdır. Gittikleri her yeni bölge, bu çocuklar için yeni bir başlangıç anlamına gelir; okuldan uzak kaldıkları dönemlerde ise eğitim sürecinde geri kalmaktadırlar. Çeşitli çalışmalara göre, bu kesintiler, çocukların akademik performanslarını olumsuz yönde etkileyerek uzun vadeli eğitim başarılarını engellemektedir (Raj & Dangal, 2023).

Mevsimlik gezici işçilerin çocukları ayrıca sosyoekonomik durumları nedeniyle de eğitim süreçlerinden uzaklaşmaktadır. Ailelerin tarımdan elde ettiği gelir çoğu zaman düşük seviyelerde kalmakta, bu da çocukların okula devam etmek yerine çalışarak aile bütçesine katkı sağlama zorunluluğunu doğurmaktadır (Soraya & Chen, 2022).

Rodríguez-Guerrero ve ark.’na göre (2024), dil ve kültürel engeller de, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının eğitimine erişiminde ciddi bir

bariyer oluşturmaktadır. Çeşitli etnik kökenlerden gelen bu çocuklar, çoğu zaman okulun öğretim diline hâkim olmadıkları için eğitim sürecinde zorluk çekmektedirler. Dil engeli, öğrencilerin yalnızca akademik başarılarını değil, aynı zamanda okula olan aidiyet duygularını ve motivasyonlarını da etkilemektedir. Göç ettikleri bölgelerde farklı kültürel geçmişlere sahip olan bu çocuklar, akranlarıyla iletişim kurmakta zorlanmakta ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. İspanya’da yapılan bir çalışma, tarım sektöründe çalışan mevsimlik gezici işçilerin çocuklarının, dil ve kültür farkından dolayı eğitimden uzaklaştığını ortaya koymaktadır. Bu çocuklar, sınıf içinde yeterince desteklenmediklerinden dolayı öğrenme sürecinde geride kalmakta ve bu da eğitim başarılarını doğrudan olumsuz etkilemektedir (Rodríguez-Guerrero ve ark., 2024).

Bir diğer sorun ise, dijital uçurum ve eğitime erişim için gereken altyapı eksikliğidir. Günümüz dünyasında eğitimin büyük bir kısmı dijital platformlara kaymış durumda, ancak mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları, internet ve dijital kaynaklara erişim konusunda dezavantajlı bir konumdadır. Özellikle pandemi sürecinde eğitimin çevrimiçi platformlara taşınması, bu gruptaki çocukların okula devam etmelerini daha da zorlaştırmıştır (Horsley ve ark., 2024). Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çoğu, tarım alanlarında çalıştıkları için internet erişimi gibi dijital altyapıdan yoksundur. Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda’da göçmen öğrencilerin dijital eğitime erişim zorlukları üzerine yapılan bir araştırma, bu öğrencilerin çevrimiçi eğitim süreçlerinde dil ve kültürel farkındalık eksikliği, dijital erişim zorluğu ve sınırlı destek gibi sorunlarla karşılaştığını göstermektedir (Horsley ve ark., 2024).

Toplumsal önyargılar ve eğitimde ayrımcılık da, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları için başka bir engel teşkil etmektedir. Toplumun çeşitli kesimlerinden dışlanma riski taşıyan bu çocuklar, eğitim kurumlarında akran zorbalığı ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu tür önyargılar, çocukların okulda kendilerini güvende hissetmemelerine ve okula devam etme motivasyonlarının azalmasına yol açmaktadır. Göçmen ve mülteci öğrencilerin eğitime katılımını ele alan bir çalışma, toplumun bu çocuklara yönelik önyargılarının, öğrencilerin okula bağlılığını zayıflattığını ve eğitim başarılarını doğrudan olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Lwin ve ark., 2022). Tüm bu engeller, mevsimlik gezici

tarım işçilerin çocuklarının eğitim hayatını karmaşık bir hale getirmekte ve eğitim sisteminden kopmalarına neden olmaktadır. Eğitimde sürekliliğin sağlanamaması, sosyoekonomik zorluklar, dil ve kültürel engeller, dijital uçurum ve toplumsal önyargılar gibi sorunlar, çocukların akademik gelişimlerini ve gelecekteki eğitim başarılarını ciddi şekilde etkilemektedir.

3.3 Türkiye’de Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinin Yasal Durumu ve Karşılaşılan Sorunlar

Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçilerinin hakları, tarım ve inşaat sektörleri başta olmak üzere birçok alanda önemli bir sosyal ve ekonomik mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçilik, iş gücü piyasasında esneklik sağlarken, aynı zamanda işçilerin çalışma koşulları, sosyal güvenceleri ve hakları açısından çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin hukuki statüsü, çalışma süreleri, ücretleri ve sosyal güvenlik hakları gibi konular hem işçi hem de işveren açısından kritik bir öneme sahiptir. Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçilerinin haklarını ve çalışma koşullarını sağlayan çeşitli yasa ve yönetmelikler kapsamında korunmaktadır. İşte hakları ve yasal çerçeveleri ile ilgili bazı önemli noktalar şu şekildedir:

1. ***İş Sözleşmeleri:*** Mevsimlik işçiler, iş sorumlulukları, çalışma süreleri, ücretler ve çalışma koşullarını içeren yazılı bir iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptir (Kaya & Özgülnar, 2015).
2. ***Asgari Ücret:*** Mevsimlik işçilere en az hükümet tarafından belirlenen ve periyodik olarak güncellenen asgari ücret ödenmesi hükmü yer almaktadır (Kaya & Özgülnar, 2015).
3. ***Çalışma Saatleri:*** Standart çalışma saatleri belirlenir ve mevsimlik işçiler, yasal sınırı aşan saatler için fazla mesai ücreti alma hakkına sahiptir.
4. ***Sağlık ve Güvenlik:*** İşverenler, güvenli bir çalışma ortamı sağlamak ve mevsimlik işçilere gerekli sağlık ve güvenlik önlemlerine erişim imkânı tanımak zorundadır (Süral, 2009).

5. **Sosyal Güvenlik:** Mevsimlik işçilerin Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) kaydı yapılmalı ve sağlık, doğum izni, emeklilik gibi sosyal haklardan yararlanabilmelidirler.
6. **İzin Hakları:** Mevsimlik işçiler, hizmet sürelerine bağlı olarak yıllık ücretli izin ve gerekli durumlarda hastalık izni hakkına sahiptirler.
7. **Ayrımcılık ve Tacizden Koruma:** Yasalar, mevsimlik işçileri cinsiyet, etnik köken veya diğer faktörlere dayalı ayrımcılığa karşı korur ve tacizsiz bir çalışma ortamı sunma hakkını güvence altına alır (Kaya & Özgülner, 2015).

Bu hukuki zeminde, Türkiye’de mevsimlik işçilerin çalışma koşullarına dair yasal düzenlemeler ise şu şekildedir:

1. **4857 Sayılı İş Kanunu:** Türkiye’de iş ilişkilerini düzenleyen temel mevzuattır. İş sözleşmeleri, çalışma saatleri, ücretler ve istihdamın sona ermesi ile ilgili hükümler içerir.
2. **5510 Sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu:** Bu kanun, mevsimlik işçiler de dahil olmak üzere tüm çalışanların sosyal güvenlik haklarını düzenler ve sağlık sigortası ile emeklilik yardımlarına erişimlerini sağlar (Kaya & Özgülner, 2015).
3. **6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu:** Bu kanun, işverenleri mevsimlik gezici tarım işçileri de dahil olmak üzere tüm işçilerin sağlık ve güvenliğini sağlamak için gerekli önlemleri almaya zorunlu kılar (Akin, 2009).
4. **Geçici İstihdama İlişkin Yönetmelik:** Tarım ve turizm gibi mevsimlik işlerin yoğun olduğu sektörlerde, mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik özel düzenlemeler içermektedir.

Yasal zemine rağmen, Türkiye’deki mevsimlik gezici tarım işçiler, özellikle tarım sektöründe çalışanlar, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, oldukça zorlu koşullarla karşı karşıya kalmaktadır. Araştırmalar, bu işçilerin düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ve yetersiz barınma koşulları gibi sorunlarla mücadele ettiğini göstermektedir (Kavak, 2016; Öztaş ve ark., 2018).

Türkiye özelinde gerçekleştirilen araştırmalar, yapılan işin niteliğine dayalı olarak, mevsimlik gezici tarım işçilerinin farklı sağlık ve güvenlik riskleri ve sorunlarla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. Örneğin, açık arazilerde tarım işlerinde çalışan işçiler, sıklıkla yüksek sıcaklık ve güneş çarpması riskine maruz kalmaktadır. Türkiye'nin Akdeniz bölgesinde yapılan bir çalışmada, işçilerin günlük ortalama sıcaklıkların yüksek olduğu dönemlerde çalıştıkları ve bunun sonucunda güneş çarpması, dehidrasyon gibi sağlık sorunları yaşadıkları belirtilmektedir (Karakuş ve ark., 2024). Aynı bağlamda, tarım işçileri arasında hepatit B gibi bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığı da, genel nüfusa kıyasla oldukça yüksektir ve bu durum temel sağlık hizmetlerine erişim eksikliğini gözler önüne sermektedir (Koruk vd., 2013). Ayrıca, mevsimlik tarım işçisi kadınların üreme sağlığı sonuçlarının genel Türk nüfusuna kıyasla önemli ölçüde daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Koyuncu ve ark., 2016).

Orhan & Koçak'ın 2024 yılında Türkiye'nin Malatya ilinde kayısı hasadında çalışan mevsimlik tarım işçileri üzerine yaptıkları araştırma da, işçilerin günde ortalama 12 saatten fazla çalışmak zorunda kaldıklarını, bunun da işçilerin fiziksel sağlığını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Orhan & Koçak, 2024). Türkiye'de Akdeniz bölgesinde yapılan bir başka çalışmada da, işçilerin açık arazide sıklıkla yüksek sıcaklıklara maruz kaldıkları ve uzun süreler boyunca fiziksel olarak zorlayıcı işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir (Karakuş ve ark., 2024).

Türkiye'nin Çukurova bölgesinde yürütülen bir başka araştırmada da, işçilerin dörtte birinin sosyal güvenlikten yoksun olduğu ve iş kazası geçirenlerin çoğunun tedavi imkânı bulamadığı saptanmıştır (Öztaş ve ark., 2018). Bu araştırmaya göre, mevsimlik tarım işçilerinin çoğu çadırlarda yaşayıp, asgari ücretin altında gelir elde ederken; temiz suya erişimlerinin de kısıtlı olduğu görülmüştür. Bu koşullar, işçilerin sağlık sorunları yaşamasına yol açmakta ve iş verimliliğini de düşürmektedir (Öztaş ve ark., 2018).

Çocuk işçiliği, Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliğinin bir başka önemli boyutunu oluşturmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün tahminlerine göre, dünya genelinde milyonlarca çocuk tarım sektöründe çalışmaktadır ve bu durum onların eğitim hayatlarını yarıda bırakmalarına neden olmaktadır (ILO, 2017).

Türkiye bağlamında, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının, okula devam etmek yerine aile bütçesine katkıda bulunmak için tarlalarda çalıştıkları görülmektedir. Bu durum, çocukların hem fiziksel hem de zihinsel sağlıklarını olumsuz etkileyerek, uzun vadede sosyal hareketliliği kısıtlamaktadır (Kutlu & Koruk, 2014). Bunun yanında eğitimden erken yaşlarda kopmak, bu çocukların gelecekte ekonomik olarak bağımsız hale gelme olasılığını azaltmakta ve yoksulluk döngüsünü sürdürmektedir (Yıldız & Ersin, 2017). Benzer şekilde, yaşlı işçiler de fiziksel dayanıklılıklarının azalması nedeniyle daha düşük ücretler alırken daha ağır işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.

Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştığı sorun alanlardan bir diğeri de, bu grubun çalıştığı süre boyunca yaşadığı bölgede deneyimlediği kötü barınma koşullarıyla ilgilidir. İşçiler genellikle derme çatma barınaklarda veya geçici konutlarda yaşamaktadır (Arslan, 2016). Bu mekânlar, hijyen standartlarının düşük olduğu, temel altyapı hizmetlerinden yoksun alanlardır (Kaya & Özgülner, 2015). Bu tür yaşam koşulları hem fiziksel sağlık sorunlarını artırmakta hem de sosyal izolasyonu derinleştirmektedir (Yıldız & Ersin, 2017). Kadın işçiler, bu tür ortamlarda hem güvenlik hem de hijyen sorunlarıyla daha fazla karşılaşmakta ve bu durum onların hem fiziksel hem de zihinsel sağlıklarını olumsuz etkilemektedir (Kutlu & Koruk, 2014). Ayrıca, bu tür yaşam koşulları, tarım işçilerinin toplumsal entegrasyonunu engelleyerek onları daha da izole bir konuma itmektedir.

Öte yandan, Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye gelişiyle birlikte mevsimlik tarım işçiliği piyasasında da değişiklikler gözlemlenmiştir. Türkiye’deki mevsimlik iş gücü içinde Suriyeli ve diğer ülkelerden gelen göçmenlerin oranı oldukça yüksektir ve bu durum işçilerin yasal haklara erişimini daha da zorlaştırmaktadır (Cento & Bahşi, 2022). Bu göçmen işçiler için belirlenen sosyal hakların yetersizliği, sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlılık ve barınma koşullarının kötü olması yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Dedeoğlu, 2023). Öte yandan, özellikle Suriyeli mültecilerin bu sektöre girişi, hem Türk vatandaşı göçmen işçiler hem de mülteciler için güvencesizliği artırmış ve işgücü piyasasını daha güvensiz ve kayıt dışı bir yöne itmiştir (Kavak, 2016).

Son olarak, tüm bu risk ve sorunlar ışığında, Türkiye’de özellikle COVID-19 pandemisi ile sınırların kapanması ve iş gücü hareketliliğinin kısıtlanması, mevsimlik işçilere olan talebi arttırmış ve yerli iş gücüne yönelim sağlanmıştır. Bu durum, yerel işçilerin çalışma koşullarında iyileştirmeler yapılmasını gündeme getirmiştir (Akçıl & Bayramoğlu, 2022).

3.3.1 Toplumsal Sınıf, Toplumsal Cinsiyet ve Etnik Kimlik Kesişiminde Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri

Kesişimsellik (*intersectionality*), bireylerin birden fazla kimlik kategorisine aynı anda ait olmaları nedeniyle farklı ayrımcılık biçimlerine maruz kalabileceklerini vurgulayan bir teorik çerçevedir (Collins & Bilge, 2016). Bu kavram, hukuk akademisyeni ve feminist kuramcı Kimberlé Crenshaw tarafından geliştirilmiş olup, özellikle siyah kadınların hem ırksal hem de toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa nasıl maruz kaldığını açıklamak için kullanılmıştır (Crenshaw, 1989, 1991).

Kesişimsellik, yalnızca teorik bir çerçeve olarak değil, aynı zamanda metodolojik bir yaklaşım olarak da araştırmalarda önemli bir rol oynamaktadır (Collins & Bilge, 2016). Araştırmacılar, kesişimsellik perspektifini benimseyerek, bireylerin toplumsal konumlarını anlamak için çok boyutlu bir analiz sunabilirler. Bu bağlamda, kesişimsellik metodolojisi özellikle nitel araştırmalarda, eleştirel analizlerde ve politik müdahalelerde uygulanabilir (Altınoluk, 2022).

Nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerini ve sosyal konumlarını derinlemesine incelemeye olanak tanıdığı için kesişimsellik perspektifiyle güçlü bir bağ kurar (Acar Savran, 2021). Özellikle feminist metodoloji, kesişimselliğin metodolojik araçlarını içerecek şekilde gelişmiştir. Bu metodolojide katılımcıların öznel deneyimlerine odaklanılır, güç ilişkileri analiz edilir ve araştırmacının konumu sorgulanır (Crenshaw, 1991).

Eleştirel metodoloji, geleneksel pozitivist yaklaşımlardan farklı olarak, güç ilişkilerini görünür kılmayı ve sosyal adaleti teşvik etmeyi amaçlar (Altındiş, 2023). Kesişimsellik, özellikle eleştirel ırk teorisi (CRT) ile kullanıldığında, yapısal eşitsizlikleri analiz etmek için önemli bir araç sunmaktadır (Crenshaw, 1989; Delgado & Stefancic, 2017).

Örneğin, Yağmur Seçkin (2023), Birleşmiş Milletler politikalarında kesişimselliğin nasıl ele alındığını analiz ederken, küresel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin farklı kesişim noktalarından nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Aziz Ardıç (2023) da, kimlik politikalarının kesişimsellik çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunarak, bireylerin deneyimlerinin çoklu baskı mekanizmalarıyla nasıl şekillendiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, kesişimsel metodoloji, tek bir değişkene odaklanmak yerine, çok boyutlu bir perspektif geliştirmeyi amaçlar. Örneğin, bir kadın yalnızca "göçmen" ya da "işçi" kimliğiyle değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıfsal konumuyla birlikte ele alınmalıdır (Birk, 2021). Bu yaklaşım, geçici mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadınların yaşadıkları zorlu çalışma ve yaşama deneyimlerini anlayabilmek açısından da, önemli bir temel sağlar. Bu kısımda, bu deneyimlerin üç temel yönünü oluşturan toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnik kimliklerin mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma ve yaşam deneyimlerinin belirlenmesindeki rollerine dair araştırmaların bulguları değerlendirilmektedir.

3.3.2 Toplumsal Sınıf ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Sınıfsal Konumu

Sosyal sınıf, bireylerin ekonomik, kültürel ve sosyal kaynaklara erişimindeki farklılıkları ifade eden bir toplumsal hiyerarşi yapısıdır. Bu kavram, toplumdaki eşitsizliklerin analizi için önemli bir araç sunar. Karl Marx'a göre sosyal sınıf, toplumun üretim ilişkilerine göre şekillenen bir yapı olup, üretim araçlarına sahip olan burjuvazi ile emek gücünü satarak yaşamını sürdüren proletarya arasındaki temel bir çatışmayı ifade eder. Bu çatışma, kapitalist üretim biçiminin doğasında bulunan sömürü ilişkilerinden kaynaklanmakta ve sınıf mücadelesini tarihsel değişimin dinamiği haline getirmektedir (Marx & Engels, 2008; Bottomore, 1993). Modern sınıf analizlerinde Pierre Bourdieu, yalnızca ekonomik sermayeyi değil; bunun yanında kültürel ve sosyal sermayeyi de sınıfsal konumun belirleyicileri arasında saymıştır. Bourdieu'ya göre bireylerin toplumsal alandaki konumları, sahip oldukları sermaye türleri (ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik) ve bu sermayeleri dönüştürme kapasiteleriyle şekillenir. Bu yaklaşım,

sınıf yapılarının yalnızca üretim araçlarına sahiplik üzerinden değil, aynı zamanda eğitim düzeyi, kültürel beğeniler ve sosyal bağlantılar üzerinden de analiz edilmesini mümkün kılar (Bourdieu, 1986; Swartz, 1997).

Mevsimlik tarım işçileri, yaptıkları işin niteliği, mesleki statüleri, düşük gelirleri, eğitim durumları, ekonomik ve sosyal güvenceden yoksun olmaları nedeniyle, sosyal sınıf hiyerarşisinde alt tabakada yer alır. Üretim araçlarına erişimleri olmadığı gibi, emeklerini geçici ve güvencesiz koşullarda sunmaktadırlar. Bu durum, işçilerin hem ekonomik hem de toplumsal dışlanma ile karşı karşıya kalmalarına neden olur. Bu bağlamda, özellikle Guy Standing'in prekarya (prekaryat) kavramı, mevsimlik gezici tarım işçilerinin toplumsal sınıf içindeki konumunu anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Prekarya, ekonomik güvencesizlik, düzensiz iş koşulları ve sosyal haklardan yoksunluk gibi faktörlerle tanımlanan yeni bir sınıf grubudur (Standing, 2011). Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçileri, bu sınıfsal grubun en belirgin örneklerinden biridir.

Tarım işçiliğinde sınıfsal eşitsizlikler, güvencesizlikle birlikte daha çok hissedilmektedir. Güvencesizlik, mevsimlik gezici tarım işçilerin sosyal sınıf hiyerarşisinde alt konumda yer almasının temel nedenlerinden biridir. Güvencesiz çalışma koşulları, sabit bir gelirden yoksunluk, sosyal haklardan mahrumiyet ve iş sürekliliğinin olmaması gibi unsurları içerir. Gezici tarım işçileri, genellikle güvencesiz çalışma koşullarına maruz kalırlar ve düşük ücretler karşılığında ağır işler yapmak zorunda bırakılırlar. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma koşulları, çoğu zaman temel insan haklarına aykırı nitelikte olup, işçiler çalışma süresi boyunca barınma ve hijyen gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlanmaktadır (Gülçubuk, 2020). Araştırmalar, tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun, asgari ücretin altında gelir elde ettiğini ve bu durumun yoksulluk döngüsünü sürdürdüğünü göstermektedir (Kutlu & Koruk, 2014). Düşük gelir düzeyi, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama becerisini kısıtladığı gibi, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimlerini de olumsuz etkilemektedir (Yıldız & Ersin, 2017). Bu ekonomik dezavantaj, sınıfsal eşitsizlikleri daha da derinleştirerek işçilerin toplumsal dışlanmasını artırmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin toplumdaki sınıfsal konumunu belirleyen bir diğer faktör, onların çoğunun eğitim seviyelerinin düşük olması ve özellikle

anadilleri resmi dilden farklı işçilerin karşılaştığı dil engeli dolayısıyla, kültürel sermayelerinin niteliğiyle ilgilidir. Bourdieu’ya (1984) göre, kültürel sermaye, bireylerin bilgi, eğitim ve becerileriyle şekillenir ve toplumsal sınıf yapılarının yeniden üretilmesinde kritik bir rol oynar. Kültürel sermaye, eğitim düzeyi, dil kullanımı, mesleki bilgi ve toplumsal normlara aşinalık gibi unsurları içerir. Toplumun alt sınıfında yer alan bireyler, kültürel sermayeden yoksun olduklarında toplumsal hareketlilikleri kısıtlanır ve mevcut sınıfsal döngüyü kırmaları zorlaşır (Bourdieu, 1984).

Mevsimlik gezici tarım işçileri, düşük eğitim seviyeleri nedeniyle sınıfsal eşitsizliklerin katı biçimde hissedildiği bir grubu oluşturur. Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin büyük bir kısmı ilköğretim düzeyinde eğitime sahiptir. Çocuk işçiliği yaygın olduğundan, işçilerin çocukları eğitim sürecinden kopmakta ve bu döngü nesiller boyunca devam etmektedir (Gülçubuk, 2020). Örneğin, bir araştırmaya göre mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının yalnızca %50’si eğitime düzenli olarak devam edebilmekte, geri kalanları ise ekonomik nedenlerle iş hayatına atılmaktadır (TÜİK, 2023).

3.3.3 Toplumsal Cinsiyet ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Kadınların Durumu

Toplumsal cinsiyet kavramı, feminist kuram ve sosyal bilimlerin gelişimi ile modern toplum tartışmalarında temel bir yer edinmiştir. 20. yüzyılın ortalarında, özellikle ikinci dalga feminizmin yükselişiyle beraber, toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet arasındaki farklar vurgulanmaya başlamıştır. İlk olarak Simone de Beauvoir, “Kadın doğulmaz, kadın olunur” diyerek, biyolojik cinsiyetin ötesinde toplumsal cinsiyetin inşa edilen bir yapı olduğunu ileri sürmüştür (de Beauvoir, 1949). Bu kavram, Judith Butler gibi post-yapısalcı feminist düşünürlerin çalışmalarıyla daha da geliştirilmiş ve toplumsal cinsiyetin tamamen bir performans olduğu fikri ileri sürülmüştür. Tarih boyunca toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerinin bir aracı olarak kadınların, LGBTQ+ bireylerin ve belirli etnik grupların sistematik olarak dışlanmasına ve marjinalize edilmesine yol açmıştır (Yılmaz Daşlı, 2019); Tuba Acar Erdol & Gözütok, 2017; Gallardo-Nieto vd., 2021).

Oakley (1972) de, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten ayrı bir kavram olduğunu vurgular ve toplumsal cinsiyetin toplum tarafından inşa edilen, tarihsel olarak değişen bir olgu olduğunu ifade eder. "cinsiyet" (sex) ve "toplumsal cinsiyet" (gender) kavramlarını ayırt eder. Biyolojik cinsiyet, bireyin doğuştan sahip olduğu biyolojik özelliklere dayanırken; toplumsal cinsiyet, toplum tarafından biçimlendirilen roller, beklentiler ve kimliklerdir. Oakley (1972), toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiğini ve bireylerin toplumsal cinsiyet kimliklerini toplumda beklenen rolleri yerine getirerek oluşturduklarını savunur.

Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliği, insanların cinsiyetlerinden bağımsız olarak sosyal, ekonomik ve politik haklara eşit erişim sağlayabilmelerini hedefler. Ancak tarihsel süreç, toplumsal cinsiyetin bir güç ve tahakküm aracı olarak da işlev gördüğünü göstermektedir. Örneğin, kadınların kamu alanından dışlanıp, özel alana hapsedilmeleri, yalnızca bireysel bir tercih değil, toplumun patriyarkal yapılarının kadınlar üzerinde yarattığı sistematik bir etkidir (Ali, 2019; Bondarenko, 2021); Das, 2021).

Tarih boyunca, toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri toplumların yapısına göre farklılık göstermiştir. Tarım toplumlarında, patriyarkal sistemlerin kadınların ev içi üretime ve çocuk bakımına yoğunlaşması, erkeklerin ise kamusal alanlarda ekonomik faaliyetlerde bulunması yaygın olmuştur. Sanayi devrimi ile bu roller yeniden şekillenmiş ve kadınlar iş gücüne katılmaya başlamıştır (Karimi, 2024; Gallardo-Nieto vd., 2021; Bal, 2019; Yılmaz Daşlı, 2019). Ancak bu, sanayi toplumlarında kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği açısından her zaman avantaj sağladığı anlamına da gelmemiştir. Kadınlar, özellikle sanayileşmenin ilk dönemlerinde erkeklerden düşük ücretler karşılığında iş gücüne katılmak zorunda bırakılmış ve bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha görünür hale getirmiştir (Karimi, 2024; Gallardo-Nieto vd., 2021; Bal, 2019; Yılmaz Daşlı, 2019). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede feminist hareketlerin rolü de büyük öneme sahiptir. Özellikle ikinci dalga feminizmin etkisiyle, günümüzde kadınların siyasal ve ekonomik haklarına erişimi konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Konu, Türkiye özelinde de, eğitim, iş gücü ve diğer sosyal alanlardaki yansımaları açısından sosyal bilimciler tarafından geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bora (2003), toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, feminist hareketlerin tarihsel gelişimi ve toplumdaki rolü üzerinden ele alır. Bora, Türkiye’deki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca kadınların toplumsal rollerini şekillendirmediğini, aynı zamanda erkeklerin de toplumsal cinsiyet üzerinden belirlenen normlarla şekillendiğini belirtir. Erkeklik, toplumsal olarak üretilen bir kimlik olarak, iktidar ve güç ile ilişkilidir ve toplumsal yapılar tarafından yeniden üretilir. Metin Acher (2015) de, Türkiye’de toplumsal cinsiyetin eğitimdeki etkilerini incelerken, eğitim sistemindeki cinsiyetçi yaklaşımları ve kadınların eğitime katılımındaki eşitsizlikleri tartışır. Acher’e göre, eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların toplumdaki diğer alanlara katılımını sınırlayan yapısal engellerin temelini oluşturur.

Aküllü (2010) de, Türkiye’deki kadın emeğinin görünmeyen yüzünü inceleyerek, özellikle ev içi ve tarım iş gücündeki kadınların durumunu ele alır. Aküllü, kadınların ev içindeki emeğinin genellikle görünmeyen ve değersizleştirilen bir iş olarak kabul edildiğini vurgular. Bu emeğin, toplumsal cinsiyetin belirlediği geleneksel rollerle şekillendiğini ve ekonomik sistem tarafından dışlandığını belirtir. Aküllü’nün çalışmaları, kadınların emeğinin, toplumsal cinsiyetin yeniden üretildiği önemli bir alan olduğunu ortaya koyar.

Bu bağlamda, cinsiyetin gezici mevsimlik tarım işçiliği özelinde de belirgin bir eşitsizlik kaynağı olduğu söylenebilir. Bu husus, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin hale gelmiştir. Kadınlar dünya genelinde tarımsal faaliyetlerin yaklaşık %43’ünü üstlenirken, özellikle iklim değişikliğinin ağır sonuçlarını taşıyan bölgelerde bu yük, kadınların zaten ağır olan ev içi sorumluluklarıyla birleşerek daha da ağırlaşmaktadır (Belay, 2016). Kadınların iş yükünün artması, tarımda kullanılan geleneksel yöntemler ve düşük teknolojik adaptasyon oranlarıyla birleştiğinde, kadınların ekonomik bağımsızlığını sağlamalarını daha da zorlaştırmaktadır (Jost vd., 2016). Çalışmalar kadınların tarımsal üretimde oynadığı kilit role rağmen, bu süreçte yeterli ekonomik ve sosyal desteği alamadığını göstermektedir. Kadınların tarımdaki artan iş yükü, çoğu zaman düşük ücretler ve geçici iş imkanlarıyla sınırlıdır (Levine vd., 2001). İklim değişikliğinin tetiklediği bu dönüşüm, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği

kadar kadınların ekonomik ve sosyal refahını da tehdit etmektedir. Örneğin, Nepal gibi yüksek iklim riski taşıyan bölgelerde yapılan araştırmalar, kadınların tarımsal yüklerinin azaltılmasına yönelik "iklime duyarlı tarım" uygulamalarının, teknolojik ve eğitimsel desteğin önemini göstermektedir (Khatri-Chhetri vd., 2019).

Kadın tarım işçileri, Türkiye’de de cinsiyet rollerinden kaynaklanan ek yüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Çelik ve Güven (2021), mevsimlik tarım işçilerinin %60'ının kadın olduğunu belirtmekte ve bu kadınların, erkeklerin aksine, genellikle düşük ücretlerle çalıştıklarını vurgulamaktadır. Kadınlar, erkek işçilerin aksine, daha çok toplama, ayıklama ve paketleme gibi işlerde çalışmaktadırlar. Çalışma saatlerinin uzunluğu ve iş koşullarının fiziksel zorlukları da, kadın işçilerin sağlık durumunu olumsuz etkileyen başlıca faktörler arasında yer alır. Ayrıca, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi erkeklere kıyasla daha sınırlıdır ve bu durum özellikle üreme sağlığı gibi alanlarda ciddi sonuçlar doğurur (Koruk vd., 2013). Kadınların iş yükü, genellikle aile içindeki geleneksel rollerle birleşerek daha da ağırlaşır ve bu durum cinsiyet eşitsizliğini derinleştirir (Kutlu & Koruk, 2014). Manisa’da yapılan bir araştırma, kadın işçilerin yaşam standartlarının genel toplum refahının oldukça altında olduğunu, çoğunun sosyal güvenceden yoksun olduğunu ortaya koymuştur (Köroğlu, 2023).

Kadın işçiler, ayrıca erkekler gibi işçi hakları ve sendikalara katılma konusunda daha fazla engellemelerle karşılaşmaktadır. Toksöz ve Akpınar (2019), kadın işçilerin sendikal haklar konusunda erkeklerden daha düşük katılım oranına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu durum, kadınların işçi hakları savunuculuğu yapmalarını zorlaştırmakta ve onları daha da dezavantajlı bir konumda bırakmaktadır.

Kadınların sınıfsal eşitsizlikle mücadele etmeleri, genellikle erkeklerden daha fazla sosyal sermaye gerektirir. Ancak, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları daha sınırlı bir sosyal sermayeye sahip kılması, ekonomik fırsatları sınırlamaktadır. Kadın işçiler, erkeklere kıyasla daha az sosyal ağ ve destek mekanizmasına sahiptir (Toksöz ve Akpınar, 2019). Özellikle tarım işçiliği yapan kadınlar, kültürel sermaye açısından da erkeklere oranla daha fazla engellemeyle karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle, kadınların sosyal sınıf içindeki konumu, sadece

ekonomik sermaye eksiklikleriyle değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal sermaye eksiklikleriyle de şekillenmektedir (Toksöz ve Akpınar, 2019).

Sonuç olarak, cinsiyet ve sınıf arasındaki ilişki, toplumsal eşitsizliklerin birbiriyle iç içe geçtiği karmaşık bir yapıyı oluşturur. Mevsimlik tarım işçileri arasında kadınlar, sadece ekonomik olarak dezavantajlı olmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal normlar ve cinsiyet temelli ayrımcılık nedeniyle daha fazla dışlanır ve ayrımcılığa uğrar. Bu durum, onların yaşam kalitesini ve geleceklerini daha da olumsuz etkiler.

3.3.4 Etnik Kimlik ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Konumu

Etnik köken, bireylerin ortak bir kültür, dil, tarih ya da soy bağlarına dayalı olarak oluşturduğu toplumsal bir kimliktir. Anthony D. Smith (1986), etnik grupları, "ortak bir ataya dayanan, tarihsel bir belleğe sahip ve kültürel farklılıkları benimsemiş topluluklar" olarak tanımlar. Etnik köken, bireylerin sadece toplumsal kimliğini değil, aynı zamanda toplumsal statüsünü, fırsatlarını ve karşılaşabileceği eşitsizlikleri de etkileyen önemli bir faktördür.

Toplumlar, tarihsel süreçler boyunca etnik grupların bir arada yaşaması ya da ayrışması üzerine şekillenmiştir. Ancak, bu gruplar arasındaki ilişkiler, genellikle bir güç dengesizliği ile tanımlanmıştır. Etnik kimliğe dayalı toplumsal hiyerarşiler, bireylerin eğitim, istihdam ve sosyal haklara erişimlerini doğrudan etkileyebilir. Bu nedenle, etnik köken, sosyal eşitsizliklerin yeniden üretiminde önemli bir değişken olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, ayrımcılık ve dışlanma, çoğunlukla baskın bir etnik grubun, azınlık grupları üzerinde ekonomik, kültürel ya da politik bir kontrol uygulaması şeklinde ortaya çıkar. (Giddens, 2013; Anthias, 2001). Özellikle azınlık gruplarına mensup bireyler, iş piyasasında ayrımcılık, sosyal dışlanma ve ekonomik fırsat eşitsizliği gibi sorunlarla karşılaşır.

Sosyal eşitsizlikler, dışlanma ve ayrımcılık bağlamında etnik kökenin ilişkili olduğu toplumsal belirleyicilerden ilki sosyal sınıftır. Etnik azınlık grupları, genellikle ekonomik olarak dezavantajlı konumlarda yer almakta ve bu durum onların sosyal sınıf hiyerarşisinde alt sıralarda konumlanmalarına neden olmaktadır. Cox (1948), etnik ayrımcılığın, kapitalist sistemin ekonomik çıkarları doğrultusunda işçi sınıfını bölme aracı olarak kullanıldığını savunur. Bu bağlamda

etnik kimlik, bireylerin sınıfsal mücadelede daha fazla dezavantaj yaşamasına yol açar.

Eğitim sistemleri de, baskın kültür ve ideolojilerin yeniden üretildiği önemli bir alan olarak, etnik köken temelli eşitsizliklerin sürekliliğini sağlar. Örneğin, Türkiye'de Kürtçe gibi azınlık dillerinin eğitimde kullanılmaması, bu etnik grupların eğitim sisteminden dışlanmasına ve başarı düzeylerinin düşmesine yol açmıştır (Akkaya, 2015). Ayrıca, azınlık gruplarının bulunduğu bölgelerdeki okulların fiziksel altyapı ve öğretmen sayısı açısından yetersizliği de, eğitimde fırsat eşitliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, etnik köken temelli eşitsizliklerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kalıcı hale gelmesine neden olur.

Etnik köken, tüm bunların yanında, bireylerin iş piyasasındaki konumunu belirleyen önemli bir faktördür. Azınlık gruplarına mensup bireyler, genellikle düşük ücretli, geçici ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalır. Türkiye'de mevsimlik tarım işçileri örneği, bu durumun en belirgin yansımalarından biridir. Kürt ve Arap kökenli işçiler, genellikle hem düşük ücretlere çalıştırılmakta hem de çalışma koşullarının zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Adaman ve Kaya, 2020). Ayrıca bu gruplar, yerel halkın ön yargıları nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır.

Etnik köken temelli ayrımcılık, barınma ve sağlık gibi temel haklara erişimde de kendini göstermektedir. Azınlık gruplarının yoğun olarak yaşadığı bölgelerde altyapı eksiklikleri, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve yerel yönetimlerin ayrımcı uygulamaları, bireylerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Wilkinson ve Pickett (2009), eşitsizliğin sağlık üzerindeki etkilerini ele aldıkları çalışmalarında, etnik grupların eşitsizlikten orantısız şekilde etkilendiğini ortaya koymuştur.

Etnik azınlıklar, yalnızca ekonomik ve politik alanlarda değil, aynı zamanda toplumsal yaşamda da dışlanmaktadır. Bu dışlanma, bireylerin sosyal ağlarını genişletmesini zorlaştırmakta ve toplumsal entegrasyonu engellemektedir. Bauman (1998), modern toplumlarda "ötekileştirme" kavramını ele alırken, etnik azınlıkların sosyal dışlanmaya en çok maruz kalan gruplar arasında olduğunu belirtir. Örneğin, Roman topluluklarının konut alanlarında ayrıştırılması ve sosyal

hizmetlerden mahrum bırakılması, bu durumun somut bir örneğidir (Bauman, 1998).

Özel olarak Türkiye'ye bakıldığında ise, Türkiye'nin tarih boyunca çok etnikli bir toplum yapısına sahip olduğu görülmektedir. Türkler, Kürtler, Araplar, Lazlar ve Çerkesler gibi farklı etnik gruplar bir arada yaşamaktadır. Ancak bu gruplar arasındaki ilişki, zaman zaman asimetrik güç dinamikleriyle şekillenmiştir. Özellikle hakim grubu oluşturan Türkler dışında kalan gruplardan Kürtler, Araplar, Romanlar ve diğer azınlık gruplar, ayrımcılığın farklı biçimleriyle karşı karşıya kalmaktadır (Çelik, 2017).

Bu bağlamda, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de tarım işçiliğinin dinamiklerinin belirlenmesinde bir diğer kesişimsel eşitsizlik kaynağının etnik kimlik bileşeni olduğu söylenebilir. Türkiye'de tarım sektöründeki mevsimlik kadın işçilerin önemli bir bölümü göçmen veya mülteci statüsündedir. Bu nedenle, Türkiye'deki mevsimlik iş piyasası, sadece işin doğası gereği değil, aynı zamanda göçmen ve mülteci işçileri düzenleyen politikalar aracılığıyla da güvencesiz hale gelmiştir. Göçmen iş gücü, genellikle araçların ve etnik bağların etkisiyle, düşük ücretli tarım işlerine yönlendirilmektedir (Dedeoğlu, 2023).

Bu süreçte, kadın mülteciler hem aile içi toplumsal cinsiyet rolleri hem de işyerindeki ayrımcılık nedeniyle daha da dezavantajlı bir konuma itilmiştir (Knappert vd., 2017). Bu çerçevede, Türkiye'de Kürt, Arap ve Roman kökenli tarım işçilerinin, dil bariyerleri, kültürel farklılıklar ve toplumsal damgalamalar nedeniyle, diğer işçi kadınlara göre daha zor koşullarda çalıştığı bildirilmektedir. Etnik kimlik, işçilerin iş bulma süreçlerinden ücretlendirme sistemlerine kadar birçok alanda ayrımcılıkla karşılaşmalarına yol açmaktadır (Koruk et al., 2013).

Örneğin, Kürt kökenli tarım işçileri, mevsimlik göç sırasında yerel topluluklarla çatışma riski altında olmakta ve bu durum etnik kimliğin ekonomik dezavantajlarla nasıl kesiştiğini açıkça göstermektedir (Kutlu & Koruk, 2014). Türkiye'de Kürt kadın işçiler, özellikle mevsimlik tarım işçileri olarak çalıştıklarında hem düşük ücret almakta hem de yerel halk tarafından ayrımcılığa uğramaktadır. Bazı bölgelerde, bu kadınlara barınma imkânı sunulmazken, çalışma koşulları da insan onuruna aykırı olabilmektedir (Çağlayan, 2011).

Yapılan çeşitli çalışmalara göre özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden diğer bölgelere çalışmaya giden ve anadilleri Kürtçe olan işçilerin dil engeli ve kültürel farklılıklarının, onları kültürel ve sosyal sermaye açısından daha da dezavantajlı hale getirdiğini ortaya koymuştur. Dil farklılığı, işçilerin gittikleri bölgelerde yerel halkla iletişim kurmasını ve haklarını savunmalarını zorlaştırmaktadır (Çelik ve Güven, 2021).

Göçmen mevsimlik gezici tarım işçileri, bunun yanında, yaşam koşulları ve çalışma düzenleri nedeniyle de, çalışmak için gittikleri bölgede güçlü sosyal ağlar kurma şansından yoksundur. Çalıştıkları bölgelerde geçici bir süreyle bulunmaları, yerel halkla bütünleşmelerini ve dayanışma ağları oluşturmalarını zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, işçilerin kendi aralarındaki dayanışma da çoğu zaman ekonomik rekabet veya kültürel farklılıklar nedeniyle zayıf kalmaktadır (Toksöz ve Akpınar, 2019).

Benzer şekilde, Suriyeli kadın mültecilere yönelik yapılan çalışmalar da, bu grubun genellikle yasal güvencelerden mahrum kaldığını ve yoğun cinsiyet ayrımcılığına maruz bırakıldığını ortaya koymaktadır. Suriyeli mültecilerin Türkiye’de mevsimlik tarım iş gücüne dâhil edilmesiyle, sektördeki genel güvencesizlik artmış ve daha fazla kadın, geçici işlerde düşük ücretlerle çalıştırılmaya başlamıştır (Kavak, 2016). Göçmen kadınlar üzerine yapılan başka bir araştırmada ise dil bariyeri, düşük eğitim düzeyi ve bürokratik engellerin kadınların daha iyi işlere erişimini engellediği belirtilmektedir (Öztürk vd., 2019). Özellikle cinsiyetin belirleyici olduğu bu yapılar, kadınların daha fazla sömürülmesine yol açmaktadır.

3.3.5 Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Deneyimlerini Anlamada Kesişimsellik Teorisinin Önemi: Bir Değerlendirme

Özellikle mevsimlik tarım işçisi kadınlar bağlamında kesişimsellik, bu bireylerin yaşadığı sorunların sadece bireysel değil, daha derin bir sistematik dışlanmanın ürünü olduğunu ortaya koyar. Bu kadınların cinsiyetleri ve etnik kimlikleri gibi kimlik özellikleri, onları bir yandan ekonomik zorluklar ve güvencesiz çalışma koşullarına iterken, diğer yandan ayrımcılığın birden fazla biçimine eşzamanlı olarak maruz bırakmaktadır (Tavener vd., 2022).

Örneğin, cinsiyet faktörü, tarım işçilerinin iş gücü piyasasındaki pozisyonlarını belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Kadın tarım işçileri, genellikle erkek meslektaşlarına kıyasla daha düşük ücretlerle çalıştırılmakta ve iş güvenliği, sağlık hizmetleri veya sosyal haklar gibi temel haklardan daha az faydalanabilmektedir. Ancak bu tabloyu daha da karmaşık hale getiren unsur, etnik kökenin iş gücündeki bu dezavantajlarla nasıl kesiştiğidir. Etnik azınlık gruplarına mensup kadınlar, çoğu zaman daha yoğun bir marjinalizasyona maruz kalmakta, bu da onların sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel anlamda da dışlanmasını beraberinde getirmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin büyük çoğunluğu, geçici işçi statüsüyle çalıştırıldıkları için herhangi bir iş güvencesine sahip değildir. Bu durum, onları işverenlerin keyfi uygulamalarına karşı savunmasız bırakmakta ve adaletsiz iş sözleşmeleri, düşük ücretler ve ağır çalışma koşulları gibi sorunları daha da derinleştirmektedir (Barhoi, 2023).

Kesişimsellik perspektifinden bakıldığında bu tür ayrımcılıkların yalnızca bireylerin karşı karşıya kaldığı kişisel zorluklar olmadığı, aynı zamanda yapısal bir problem olduğu açıkça görülmektedir. Toplumsal sistemler ve politikalar, çoğu zaman farklı kimlik kategorileri arasındaki etkileşimleri göz ardı etmekte ve bu da mevsimlik tarım işçisi kadınlar gibi grupların dışlanma riskini artırmaktadır. Cinsiyet ve etnik kimliğin kesişimi, bu işçilerin sadece çalışma yaşamında değil, aynı zamanda toplumsal hayatta da ikincil bir konuma itildiğini göstermektedir. Bu ikili dışlanma, kadınların toplumsal eşitlik talep etme kapasitelerini sınırlandırmakta ve işverenlerin veya toplumsal yapıların dayattığı baskılara karşı direnme güçlerini zayıflatmaktadır (Atewologun, 2018).

Bu çok katlı dağıtma biçimlerini daha geniş bir teorik olarak ele almak, mevsimlik tarım işçisi kadınların maruz kaldığı sistematik baskıların temelinde önemli bir adım olacaktır. Örneğin; Combahee River Collective'in (1977) ortaya koyduğu "birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri" kavramı, özellikle marjinal grupların, toplumsal kimliklerinin kesişim noktalarında yoğunlaşan baskı ve ayrımcılık biçimlerini açıklamak için bir mihenk taşıdır (Carastathis, 2016). Bu bakış açısı, yalnızca kadınların veya belirli bir etnik grubun karşılaştığı sorunları değil, bu kimliklerin bir araya gelerek ortaya çıkardığı özgün dezavantajları anlamak için de vazgeçilmezdir.

Tarım sektöründe çalışan kadınlar üzerine yapılan araştırmalar, kesişimsellik teorisinin pratik yansımalarını gözler önüne serer. Örneğin, Tavenner ve meslektaşları (2024), tarımsal araştırmalar için geliştirdikleri yeni kesişimsel çerçevede, tarım işçilerinin toplumsal kimliklerinin yalnızca bireysel düzeyde değil, sistematik düzeyde nasıl eşitsizliklere dönüştüğünü ayrıntılarıyla tartışır. Bu çalışmada, özellikle toplumsal cinsiyet, sınıf ve etnik kimliklerin bir araya gelerek, işçi kadınların ekonomik kırılganlıklarını ve sosyal dışlanma deneyimlerini nasıl şekillendirdiği vurgulanmaktadır (Tavenner vd., 2024). Bu analiz, sadece ayrımcılığın farklı türlerini bir arada incelemekle kalmaz, aynı zamanda bu eşitsizliklerin birbirini nasıl beslediğini de gözler önüne serer.

Mevsimlik tarım işçisi kadınların karşı karşıya kaldığı bu kesişimsel eşitsizlikler, çoğu zaman çift yönlü bir dışlanma döngüsü yaratmaktadır. Örneğin, Doris Kartinyeri'nin "Kick the Tin" adlı eserini analiz eden Rorintulus ve Tatipang (2024), Avustralya'nın yerli kadınlarının tarihsel olarak maruz kaldığı sistemik ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın, kadınların toplumsal eşitlik taleplerini nasıl sınırlandırdığını açıkça ortaya koyar. Bu kadınlar yalnızca düşük ücret ve güvencesizlik gibi ekonomik sıkıntılarla değil, aynı zamanda etnik kökenleri ve cinsiyetleri nedeniyle bir tür "görünmezlik" sorunu yaşamaktadır (Rorintulus vd., 2024).

Buna benzer şekilde Wiwirano Bölgesi'ndeki yağ palmyesi endüstrisinde çalışan kadın işçilerin durumunu ele alan bir başka çalışma, işçilerin düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve sağlık güvencesinden yoksunluk gibi sorunlarla karşı karşıya olduğunu ortaya koyar. Ancak, bu kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın yalnızca ekonomik bir mesele olmadığını, aynı zamanda ataerkil sosyal normlarla daha da güçlendiğini belirtir. Kadınların “çifte yük” olarak tanımlanan hem ev içinde hem de iş yerinde sorumluluklarla boğuşması, marjinalleşmelerini daha da derinleştirmektedir (Kumbara vd., 2018).

Literatürdeki bilgiler mevsimlik tarım işçisi kadınlar için sosyal dışlanmanın sadece bireysel düzeyde değil kurumsal ve sistematik düzeyde de köklü bir sorun olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrımcılık ve dışlanmanın çok katmanlı doğası, bu kadınların yalnızca ekonomik fırsatlara erişimlerini engellemekle kalmaz; aynı zamanda toplumsal anlamda kendilerini ifade etme ve

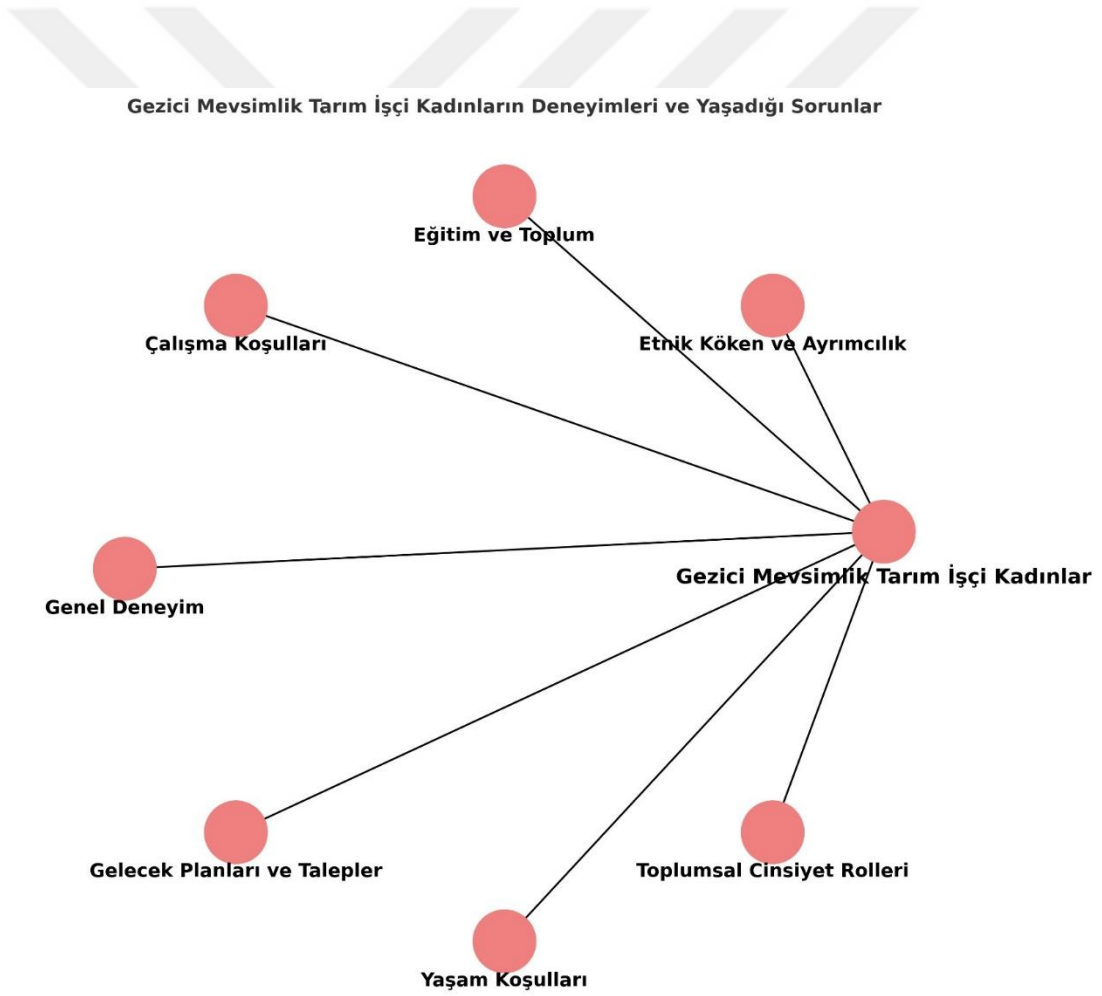
hak talep etme kapasitelerini de sınırlandırır. Sosyal eşitsizliklerin bu kesişimsel yapısı, daha kapsayıcı politikaların geliştirilmesini gerektirir. Kesişimsellik perspektifinden geliştirilecek politikalar, yalnızca kadınların bireysel ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda sistematik düzeyde dönüşüm sağlamayı hedeflemelidir. Böyle bir yaklaşım, ekonomik adaletin yanı sıra toplumsal eşitliği de beraberinde getirebilir ve tarım sektöründeki kadın işçilerin yaşadığı çok boyutlu dışlanmayı ele almak için etkili bir araç sunabilir (Afyonoğlu, 2023; İçirgen, 2023).

Sonuç olarak, kesişimsellik perspektifi sayesinde:

1. Kadın işçilerin yalnızca toplumsal cinsiyetleri nedeniyle değil, etnik kökenleri ve sınıfsal konumları nedeniyle de maruz kaldıkları ayrımcılık görünür hale gelir.
2. Kadın işçilerin yaşadığı sorunların tek bir ekseninde değil, birbiriyle iç içe geçmiş çoklu yapılar içinde ortaya çıktığı anlaşılır.
3. Politika üretme süreçlerinde, kadın işçilerin yalnızca cinsiyet temelli değil, sınıfsal ve etnik temelli taleplerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği ortaya konur.

4. BULGULAR

Aşağıda şekil 5.1’de sunulan ağ şeması, gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma bölgesindeki yaşam ve çalışma deneyimleri ile karşılaştıkları temel sorun alanlarını ve bu alanlar arasındaki ilişkileri görselleştirmektedir. Bu şemaya göre, geçici mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere Düzce’ye gelen kadın işçilerin deneyimlerini (1) sosyo-ekonomik profilleri, (2) mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya giriş koşulları, (3) bahçelerde çalışma koşulları, (4) çalışma bölgesindeki yaşam koşulları, (5) etnik köken ve sosyal dışlanma, (6) hane içi eşitsiz iş bölümü ve toplumsal cinsiyet, ve (7) gelecek beklentileri başlıklarından oluşan yedi tema altında toplayabilmek mümkün görünmektedir.

Şekil 4.1. Gezici Mevsimlik Tarım İşçi Kadınların Deneyimleri ve Yaşamış Oldukları Sorunlar

Yukarıda belirlenen temalardan “sosyo-ekonomik profilleri” başlığı altında, öncelikle, katılımcıların yaş profili ve doğum yerleri, eğitim profili, ebeveynlerine ait sosyo-ekonomik veriler, ve medeni durum, aile yapıları ve ilişkilerine dair ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bundan sonra gelen “mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya giriş koşulları” teması, katılımcıların bu işi yapmaya hangi nedenler ve şartlarda giriştiği ortaya konulurken; “bahçelerde çalışma koşulları” başlığı altında ise, kadınların tarım işçiliği sürecindeki emek süreçleri, çalışma saatleri, fiziksel zorluklar ve ücretlendirme gibi unsurlar üzerinde durulmaktadır. “Çalışma bölgesindeki yaşam koşulları” teması, barınma, hijyen, güvenlik, gıda ve temel ihtiyaçlara erişim gibi günlük hayatlarını doğrudan etkileyen faktörleri kapsamaktadır. “Etnik köken ve ayrımcılık” başlığı altında da, kadınların etnik kimlikleri nedeniyle yaşadıkları dışlanma ve eşitsizlikler incelenmektedir. “Hane içi ilişkiler ve toplumsal cinsiyet rolleri” ise, kadınların hane içindeki sorumlulukları ve iş bölümü açısından yaşadıkları eşitsizliklere odaklanmaktadır. Bu bölümde yer alan son tema olan “gelecek planları” altında da, kadınların daha iyi çalışma ve yaşam koşullarına yönelik beklentilerini, çocuklarının eğitimi ve sosyal güvencelerle ilgili dile getirdikleri ihtiyaçları ele alınmaktadır.

Bu kapsamlı tematik çerçeve, gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların çok boyutlu sorunlarını anlamlandırmayı ve bu sorunlar arasındaki kesişimi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bölümde, katılımcıların çalışma ve yaşam deneyimleri, burada açıklanan yedi ayrı yönü itibarıyla ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.

4.1 Katılımcıların Sosyo- Ekonomik Profili

4.1.1 Yaş Profili ve Doğum Yerleri

Düzce’de geçici mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan kadınlardan oluşan katılımcıların bu araştırma kapsamında elde edilen, yaşam ve çalışma deneyimlerine dair bilgiler ve değerlendirmelerden önce, bu grubu oluşturan bireylerin yaş bilgileri ve doğum yerlerine dair verileri ortaya koymak yerinde olacaktır. Tablo 5.2.’de derlenen bu kapsamdaki verilere göre, araştırmaya katılan

mevsimlik tarım işçileri yaş düzeyleri açısından farklılaşsalar da; doğum yerleri ve yetiştikleri mekân/ortam itibarıyla birbirlerine yakın bir profildedirler.

Tablo 4.1. Katılımcıların Yaş Profili ve Doğum Yeri Bilgileri

Kişi	Yaşı	Doğum Yeri
K1	34	Urfa
K2	34	Urfa
K3	34	Urfa
K4	15	Şanlıurfa/merkez
K5	25	Urfa
K6	26	Siverek
K7	38	Urfa Siverek
K8	45	Urfa, Siverek
K9	50	Yok
K10	26	Urfa
K11	19	Urfa
K12	44	Urfa

Katılımcıların çoğu 15 ile 50 yaş arasında değişen bir yaş aralığında yer alan kadınlardan oluşurken; bunların yaş ortalaması 32,5'tir. Bu veriye göre, katılımcıların genç sayılabilecek bir yaş profilinde olduğu söylenebilir. Sahadaki gözlemlere ve yapılan görüşmelere göre, mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan kadınların çoğunun çok küçük yaşlarda çalışmaya başladığı anlaşılmıştır. Bir örnek olarak, katılımcılardan K1, 13 yaşından bu yana mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalıştığını ifade eder. Katılımcı bu konuda şunları söylemiştir:

K1: “Babamın evinde başlamışım çalışmaya. Hiç durmadık ki. Orda da hayvan işleri evin işleri, 13 yaşından beri çalışıyorum. Babamlar da gelirdi fındığa zamanında. Ben de onlarla geliyordum, eskiden bahçeye gitmezdim. Küçük çocuğu vardı yengemin, onlara ben bakıyordum. Onlar da büyüdü, ben de büyüdüm, geçim derdi zor, ben de girmek istedim bahçeye fındık toplamaya.”

Yaş profili bilgilerinden görüleceği üzere, katılımcılar arasında 18 yaşından küçük (15 yaşında) bir kadın işçi de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, araştırmaya katılan kadınların 4'ünün yanlarında 12-15 yaş arasındaki kız çocuklarını da bahçeye çalışmak için götürdüğü görülmüştür. Oysaki, önceki bölümde de belirtildiği gibi, ulusal ve uluslararası mevzuat, 18 yaşından küçükleri “çocuk” olarak tanımlarken; bu yaş grubundakilerin çalıştırılması hususunda çeşitli yasaklar ve sınırlandırmalar getirmektedir. Bu durumda, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de sahada yasal mevzuatla uyuşmayan durumların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Şikâyet tabi gerçekleştirilen emniyet birimlerinin çalışma denetimleri, bahçe sahipleri, dayı başları ve ailelerin süreci yönetmek zorunda olduklarından dolayı resmî kurumlara bu durumla ilgili bir şikâyet yansımamaktadır. Yerli halk da aynı işçi gruplarını bahçelerinde çalıştırmak durumunda oldukları ve hasatın zaman yarışında işçiye muhtaç hale gelmelerinden dolayı kanunla belirlenmiş olan sınırlamalar burada çok fazla işlev gösterememektedir.

Öte yandan, katılımcıların tamamı Şanlıurfa doğumludur. Bunlardan bazıları Şanlıurfa merkezden, bazıları ise aynı ilin Siverek ilçesinden geldiğini ifade etmiştir. Bu durum, Türkiye’deki gezici mevsimlik gezici tarım işçilere dair yaygın eğilimle uyumludur. Katılımcıların hepsi, bunun yanı sıra, kırsal yerleşimlerden geldiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, bunların ekonomik ve sosyo-kültürel sermayelerinin oluşumunda kırsal yaşam ortamının ve ilişkilerinin belirleyici olduğu söylenebilir. Kırsal alanda eğitime erişim, sağlık hizmetlerine ulaşım ve iş imkanları gibi olanakların sınırlı olduğu bilinmektedir. İmkânlarının kısıtlı olması, özellikle başka bölgelere ya da şehirlere göç edenlerin, gerek iktisadi gerekse de kültürel (sınırlı kültürel sermaye, dil bariyeri vb.) handikaplar nedeniyle göçmen olarak yaşayacağı zorlukları da çeşitlendirmektedir. Özellikle gelinen bölge ve onunla ilişkili görülebilecek etnik aidiyet hususunun katılımcıların Düzce’deki çalışma ve yaşam deneyimlerini nasıl şekillendirildiği, etnik kimlik ve ayrımcılık başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmektedir.

4.1.2 Eğitim Profili

Tablo 4.2. Katılımcıların Eğitim Bilgileri

Kişi	Eğitim Durumu
K1	İlkokul terk
K2	İlkokul terk
K3	Okuma-yazma bilmiyor
K4	10. sınıf
K5	Ortaokul terk
K6	Lise mezunu
K7	İlkokul terk
K8	Gece kursu, az okuma
K9	Yok
K10	Üniversite
K11	İlkokul Mezunu
K12	Okuma-yazma bilmiyor

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan kadınların görüşmelerde eğitimle ilgili vermiş oldukları yanıtlarda, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf ve etnik kimlik kesişiminde yaşadıkları dezavantajları anlamak mümkündür. Eğitim hakkına erişimde karşılaşılan yapısal engeller, aile tutum ve baskıları, küçük yaşlarda evlenme durumlarını ve ekonomik yetersizlikten dolayı eğitim hayatından uzaklaşmayı ortaya koymaktadır.

Çalışmaya katılan kadınların büyük bir kısmı, bulundukları toplumun belirlediği roller çerçevesinde eğitim hayatlarını yarıda bıraktıklarını ya da okula hiç gitmediklerini söylemiştir. Bunlardan 3'ü okuma yazma bilmediğini ifade ederken; 3 kadın ilkokul eğitimini, 1'i ise ortaokulu yarıda bıraktığını bildirmiştir. Bununla birlikte, 1 kadın okuma yazma öğrenmek için gece okuluna devam ettiğini bildirmiştir. Katılımcılardan 1 kadın ilkokul mezunu iken; 2'si lise mezunu olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan biri üniversiteye devam ettiğini söylerken; son bir kadın ise, ortaokul eğitimine devam ettiğini belirtmiştir.

K3 ve K9 ‘un ifadelerinde belirttikleri gibi, özellikle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinden dolayı ve “ailenin namusunu korumak” adına bilinçli bir şekilde eğitimden uzaklaştırıldıkları anlaşılmaktadır. K9’un anlatımındaki gibi, göçebe yaşam tarzında kadınların kaçarak aileyi utandırma korkusu, durumundan dolayı kadınların eğitimlerine devam etmeleri neredeyse imkansızdır. Bu durum, Kandiyoti’nin (1988) tespit ettiği üzere, ataerkil toplumlarda kız çocuklarının eğitimden alıkonulmasının, aile içinde erkek egemenliğini pekiştiren bir noktadır.

K7’nin ifadesine göre ise, kadınların eğitim olanaklarının eksikliği devlet desteğinin yetersiz oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu sorunun çözümü için ise, Acar ve Altunok’un (2012) altını çizdiği gibi, bireysel değil, kurumsal düzeyde destekleyici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Kadınlar yalnızca aile içinde değil, okula devam edememelerinden dolayı toplumsal düzeyde de ekonomik bağımsızlıklarını önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır (UNICEF, 2021). Eğitim olanaklarına erişimde yaşanan sıkıntılar, bu bireylerin sosyal ve ekonomik dezavantajlarını daha da artırmaktadır. Ayrıca, medeni durum açısından evli olanların sayısının fazla olması, kadın katılımcıların hem tarım işçisi olarak hem de aile içindeki sorumluluklarıyla çifte yük altında olduklarını düşündürmektedir.

Eğitim seviyelerinin düşük olması kadınları kısır döngüye mecbur bırakarak, eğitim seviyesinin düşük olmasından kaynaklı, daha düşük ücretli ve zorlayıcı işlerde çalışmaya mecbur kalmaktadırlar.

Kadınların okutulmaması durumu kırsal toplumlarda yaygın olması, kadınların eğitimde daha az fırsat elde etmesine yol açmaktadır. Bu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin erken yaşlarda kendini gösterdiği bir eğilimdir. Kadınların, özellikle tarım işlerinde çalışan kesiminin, aile içindeki görevler ve erkek çocuklarına öncelik verilmesi gibi nedenlerle eğitim dışı bırakılması yaygın bir neden olarak görünmektedir.

Eğitimli kadınların (lise ve üniversite okuyanlar) iş gücüne katılması toplumsal ve ekonomik eşitsizliğin aşılmasında önemli bir adım olabilir. Ancak eğitimli kadınların sayısının çok düşük olduğunu göz önünde bulundurursak, toplumda eşitsizliklerin sürmesine neden olmaktadır.

Eğitimdeki kadınların eşitsiz imkanları sadece toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmamaktadır. Sosyal sınıfın dezavantajları da kadınları etkilemektedir. Üniversite okumuş ve mezun olup KPSS’den iyi bir puan yapmış olmasına rağmen atanamayan ve ekonomik gerekçelerden dolayı mevsimlik gezici tarım işçiliğine devam etmek zorunda kalan K10, eğitim ile istihdam arasındaki kopukluğu vurgulamıştır. Eğitimli işsizliğin yaygın olması, özellikle düşük gelirli ailelerdeki bireyler için fırsat eşitsizliğini artırmaktadır (Tunalı, 2020).

Diğer yandan, K4’ün “ailede bir olay oldu, okulu bıraktım” ifadesi, sosyal sınıfın eğitime etkisini daha derinden ele almamızı gerektirir. Maddi imkansızlıklar, travmatik aile olayları ve destekleyici eğitim olanaklarının eksikliği gibi faktörler, işçi sınıfından gelen kadınların eğitime devam etmelerini engellemektedir. Eğitim yalnızca ekonomik olarak imkânları artırmak değil, sosyal hareketlilik için de önemli bir araçtır (Bourdieu & Passeron, 1990).

Katılımcılardan K9 etnik kimlik nedeniyle eğitim sürecinde dezavantaj yaşadığını dolaylı olarak dile getirmiştir. Erken yaşta evlenmesinin sebebini “aşiret baskısı”nı göstermesi, etnik gruplara özgü sosyokültürel normların kadınların eğitimlerinin üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Kadınların neredeyse tamamı Kürt veya Arap kökenlidir. Bölgesel olarak yaşadıkları yerde eğitim olanaklarına erişim zaten sınırlıdır (Yükseker & Kurtişoğlu, 2006).

Etnik kimliklerinden dolayı toplumsal dışlanmaya maruz kalan bu gruplar, devlet destekli eğitimlerden yeterince faydalanamamaktadır. Dil bariyeri ve yaşamış oldukları ayrımcı işleyişler eğitim sürecine uyum sağlamayı zorlaştırmaktadır (Seçkin, 2016).

Bazı katılımcılar, erkeklerin eğitime daha az ihtiyaç duyduğunu çünkü zaten iş bulabileceklerini söylerken (K7), bazıları ise eğitimin özellikle kız çocukları için bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır. K2, bir kadının kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini ve bunun için eğitimin hayati önem taşıdığını ifade etmektedir. K10 da benzer şekilde, erkeklerin toplum içinde daha fazla söz hakkına sahip olduğunu, ancak kadınların ancak eğitimle kendilerini ifade edebileceğini dile getirmektedir.

Ekonomik durum, eğitim kararlarını doğrudan etkilemiştir. K10, ailesinin maddi durumu daha iyi olsaydı kız kardeşinin örgün eğitime devam edebileceğini belirtmiştir. K11 ise, ailesinin tüm çocukları erken yaşta çalışmaya yönlendirdiğini ve eğitim yerine ekonomik kaygıların öne çıktığını ifade etmektedir. Bu durum, Pierre Bourdieu'nün (1986) kültürel sermaye kavramı ile açıklanabilir; çünkü düşük gelirli ailelerin çocukları, eğitim sisteminde başarı sağlayacak sosyal ve kültürel sermayeden yoksundur ve erken yaşta işgücüne katılmaları beklenir.

Özellikle K9'un çocuğunun eğitime devam edememesinin sebebi, doğrudan maddi imkansızlıklar olarak belirtilmiştir. Aile içinde eğitim yatırımı yapılacak çocuklar seçilirken, ekonomik kaynakların kıt olması nedeniyle bazı çocuklar eğitimden çekilmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, eğitimin sosyal sınıflar arası hareketlilik yaratma potansiyelini sınırlamakta ve nesiller arası yoksulluğun devamlılığını sağlamaktadır.

Bazı katılımcılar, eğitimle ilgili kararların etnik aidiyetleriyle bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Örneğin K5, Kürt toplumunda kızların eğitimine daha az önem verildiğini, ancak kendisinin ve ablasının bu anlayışa karşı çıktığını ifade etmektedir. Bu, etnik kimlik içindeki farklı bireylerin geleneksel normlara nasıl farklı yaklaştığını göstermektedir.

Bunun yanı sıra, K9 ve komşusunun ifadeleri, kız çocuklarının eğitime erişiminin erkek aile bireyleri tarafından kontrol edildiğini ve aile içinde hiyerarşik bir düzenin olduğunu göstermektedir. Abinin kız kardeşinin okumasına izin vermemesi, patriyarkal yapının aile içinde nasıl işlediğini ve kadınların karar alma süreçlerinden nasıl dışlandığını ortaya koymaktadır.

K12'nin açıklaması, eğitim olanaklarının sadece toplumsal cinsiyet veya sosyal sınıfla değil, coğrafi erişimle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Eğitim imkânlarının eksikliği hem kız hem de erkek çocukların eğitime engel teşkil etmiştir. Bu durum, kırsal bölgelerde yaşayan etnik grupların eğitime erişimde daha fazla dezavantaja sahip olduğuna dair literatürdeki bulgularla paralellik göstermektedir (Seçkin, 2018).

Bu görüşmeler, kesişimsel eşitsizliklerin eğitimde nasıl birikimli dezavantajlar yarattığını göstermektedir. Eğitim hakkının kullanılabilirliği

yalnızca toplumsal cinsiyet temelli engellerle değil, aynı zamanda ekonomik ve etnik faktörlerle de belirlenmektedir.

Örneğin, K9'un anlatımı, kesişimselliğin üç temel bileşeni olan toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf ve etnik kimliğin nasıl iç içe geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır:

-Kadın olması, onun eğitime erişimini sınırlayan ilk faktördür.

-Ailesinin ekonomik durumu, eğitime devam etmesini zorlaştırmaktadır.

-Aşiret yapısı içindeki ataerkil normlar, karar alma süreçlerinden tamamen dışlanmasına yol açmaktadır.

Benzer şekilde, K10'un durumu da eğitime erişimde kesişen engellerin nasıl işlediğini göstermektedir. Kadın olmasına rağmen eğitim alabilmiş, ancak sosyal sınıf engeli nedeniyle mesleğini icra edememektedir. "Ben şu an burada olmayı hak etmiyorum" ifadesi, eğitilmiş bir kadın olmanın bile toplumsal ve ekonomik bariyerleri aşmak için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

4.1.3 Katılımcıların Ebeveynlerine Ait Sosyo-Ekonomik Profil

Katılımcıların anne ve babalarının eğitim ve meslek durumlarına ilişkin Tablo 5.4'te ortaya konan veriler de, her iki grubun da eğitim ve mesleki fırsatlara erişiminin sınırlı kaldığını ve sınıf eşitsizliklerinin ve yoksulluğun kuşaklar boyunca yeniden üretilmesinde, özellikle yaşanan yerden kaynaklanan, dolayısıyla cinsiyet farklılıklarını aşan bir dezavantajlılığın olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, yine de, kamusal hayata ve istihdama katılım olanaklarının babalara göre annelerde daha düşük olduğu gözlemlenir; en azından iktisadi açıdan kadınların erkeklere göre daha güçsüz olduğu söylenebilir. Bu aşamada, eğitim ve mesleki profillerine göre, katılımcıların anne ve babalarının durumlarına dair veriler değerlendirilecektir.

Tablo 4.3. Katılımcıların Ebeveynlerine Ait Sosyo-Ekonomik Verileri

Kişi	Annenizin Eğitimi, Mesleği, Doğduğu Yer	Babanızın Eğitimi, Mesleği, Doğduğu Yer
K1	Okuma yazma bilmiyor, Çalışmıyor, Urfa	Okuma yazma bilmiyor Mevsimlik gezici tarım işçisi- Urfa
K2	Okuma yazma bilmiyor, Çalışmıyor, Urfa	Okuma yazma bilmiyor Hayvancılık, Urfa
K3	Okuma yazma bilmiyor, Çalışmıyor Urfa	Okuma, yazması var Meslek yok, Urfa
K4	İlkokul, Ev hanımı, Urfa	İlkokul Hayvancılık, Urfa
K5	Okuma yazma bilmiyor, çalışmıyor, Urfa	Okuma yazma bilmiyor, mesleği yok, Urfa
K6	Okuma yazma bilmiyor, Çalışmıyor, Urfa	Çiftçi, ilkokul, Urfa
K7	Okuma yazma bilmiyor, meslek yok, Urfa	Okuma yazma bilmiyor, hayvancılık, Urfa
K8	Okuma yazma bilmiyor, ev hanımı	Okuma bilmiyor, çalışmıyor
K9	Okuma bilmiyor, mevsimlik gezici tarım işçisi	Okuma bilmiyor, mevsimlik gezici tarım işçisi
K10	İlkokul, ev hanımı, Urfa	İlkokul, çiftçi, Urfa
K11	Okuma yazma bilmiyor, ev hanımı, Urfa	İlkokul terk, hayvancılık Urfa
K12	Okuma yazma bilmiyor, mevsimlik gezici tarım işçisi	Okuma Yazma bilmiyor Serbest meslek, Urfa

Katılımcıların anne ve babalarının eğitim ve meslek durumları, toplumsal sınıf, cinsiyet ve sosyal dışlanma eksenlerinde analiz edildiğinde, veriler, eğitim ve mesleki fırsatlara erişimdeki eşitsizliklerin kuşaklar boyunca nasıl aktarıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre, katılımcıların anne ve babalarının büyük bir çoğunluğunun okuma yazma bilmediği veya en fazla ilkokul eğitimi aldığı öğrenilmiştir. Başka bir ifadeyle, katılımcıların anne ve babaları, eğitim düzeyleri açısından hemen hemen aynı düşük düzeyde olan bireylerdir. Anneler arasında ikisinin, babalardan ise sadece üçünün ilkokul mezunu olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, en azından sadece ebeveynlerin eğitim düzeylerine bakarak, bu durum ile toplumsal cinsiyet arasında doğrudan bir ilişki kurabilmek mümkün

görünmemektedir. Bunların eğitimden yoksun kalmalarında, yaşadıkları yerin ve ailelerinin ekonomik şartlarından kaynaklanan olumsuzluklar kadar, sınıfsal konumları dolayısıyla eğitimin bir öncelik olarak görülmemesinin de önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Eğitimden yoksun kalmış ya da sınırlı bir eğitim imkanından yararlanabilmiş olmak ise, yoksulluğun sonraki kuşaklarda da sürmesi açısından zincirleme bir etki oluşturmaktadır. Zira, bu durum, özellikle okuma yazma bilmeyen ebeveynlerin devlet hizmetlerine erişimde, hukuki haklarını savunmada, sosyal yardımlardan faydalanmada ve kendi adlarına resmi işlemler yapmada zorluklar yaşamasına neden olurken; düşük eğitim düzeyindeki ebeveynlerin çocuklarının eğitime aktif bir destek vermesini zorlaştırmış ve bunların çocuklarının da genellikle akademik açıdan geri kalmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, bu ebeveynler ve çocuklarının düşük eğitim düzeyleri, onların istihdam piyasasındaki seçeneklerini de sınırlamış ve genellikle düşük nitelik gerektiren ve dolayısıyla düşük gelirli, güvencesiz işlere yönelmelerini zorunlu hale getirmiştir.

Öte yandan, ekonomik koşullarının olumsuzluğu dolayısıyla aile ekonomisine katkı sağlanması söz konusu olduğunda, ailelerin tercihlerini erkeklerden yana yapmış olduğu görünmektedir. Zira, katılımcıların anneleri arasında sadece ikisinin çalışma tecrübesi var iken; babaların büyük bir çoğunluğu tarımla ilgili çeşitli işlerde çalışmaya yönelmişlerdir. Bu, kadınların çalışmaya, iş yaşamına katılmaya erkeklere kıyasla daha az teşvik edildiğini ve en azından istihdam açısından bir toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Böylelikle eğitimden yoksun kalmalarının yanı sıra kadın olmaları, katılımcıların annelerinin çoğunlukla ev içi rollerle sınırlandırılmasına yol açmış; onların kamusal hayata aktif katılım göstermelerini engellemiştir. Gerçekten de, çoğu annenin ev hanımı veya işsiz olması, kadınların hane içi emeğe bağımlı hale geldiğini ve ekonomik karar alma süreçlerinde söz sahibi olamadığını göstermektedir. Bunun yanında, annesi mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmış olan katılımcılar (K9 ve K12) ise, eğitimsiz kadın emeğinin yalnızca geçici, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde değer bulduğunu belirtmişlerdir.

Dolayısıyla, sistematik olarak eğitim ve meslek olanaklarından yoksun bırakılan kadınların, işgücü piyasasında da en düşük statülü işlere mahkûm edilmesinin kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

Buna benzer biçimde, tarım ağırlıklı işlerde çalıştığı belirtilen babalar da, düşük eğitilmiş ya da eğitimsiz olmaları nedeniyle mevsimlik tarım işçiliği veya hayvancılık gibi güvencesiz ve düşük gelirli işlerde çalışmışlardır. Dolayısıyla, katılımcıların geldiği ailelerin genel olarak kırılgan bir sınıfın üyeleri olduğu söylenebilir. Bunun neden olduğu ekonomik zorluk ve dezavantajlar, katılımcılar açısından da, eğitime devam etmelerinin önündeki temel engeli oluşturmuştur. Zira özellikle mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan babaların çocuklarının da aile ekonomisine katkı sağlama gerekliliği dolayısıyla erken yaşta tarımsal üretime dahil olması, onların eğitimden kopmasını hızlandıran bir etken olmuştur.

Bu noktada önceki kuşaklar ile katılımcıların dahil olduğu kuşak arasında gözle görülebilir en önemli iki fark, önceki tablolar da göz önünde bulundurulduğunda, katılımcı kadınlar arasında en azından okuma yazma oranlarının annelerine ve babalarına göre düşmüş olması ile annelerinden farklı olarak, bu kadınların hepsinin, düşük gelirli ve güvencesi de olsa, tarım alanında istihdama dahil olabilmış olmalarıdır. Dolayısıyla, yakın zamana kadar kadınların çalışmaya teşvik edilmesine engel olan kültürel bariyerler varsa dahi, günümüzdeki ekonomik zorlukların bunu bir yere kadar yıktığı söylenebilir. Bununla birlikte, belirtildiği üzere, bu kadınların düşük eğitim düzeyleri dolayısıyla yapabileceği işler sınırlı olduğundan, bu koşullar altında, anne ve babalarinkine benzer bir kaderi bunlar da yaşamaktadırlar. Bu durum ise, düşük eğitim seviyesinin ve yoksulluğun nesiller boyunca zincirleme bir şekilde devam etmesine neden olmaktadır. Bu bireyler iyi bir eğitim almadıkça daha yüksek gelirli ve güvenceli işlere erişememekte, bu da ekonomik bağımlılıklarını artırarak yoksulluk döngüsünü kırmalarını zorlaştırmaktadır.

Bu veriler, özellikle yoksulluğun yaygın olduğu kırsal çevrelerde yaşayan kadınların, eğitim ve istihdam olanaklarından sistematik olarak dışlandığını, bunun da nesiller boyunca devam eden bir eşitsizlik döngüsü yarattığını göstermektedir. Eğitim ve meslekî imkanları sınırlı kalan kadınlar, ekonomik ve toplumsal anlamda daha bağımlı hale gelmekte, bu da onların sosyal dışlanmasını

artırmaktadır. Sonuç olarak bu durum, en azından bu araştırmanın konusunu oluşturan kadınlar söz konusu olduğunda, kadınların eğitim ve iş olanaklarından dışlanmasının yalnızca toplumsal cinsiyetle değil, aynı zamanda sınıfsal ve yapısal faktörlerle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

4.1.4 Medeni Durum, Aile Yapıları ve İlişkileri

Tablo 4.4. Katılımcıların Medenî Durumu, Aile Hayatı ve İlişkileri

Kişi	Medeni Hali	Evlilik Yaşı	Evlilik Şekli ve Yılı	Çocuk Sayısı	Eşi ile Akrabalık Durumu	Gerçekleştirilmiş Nikah Türü	Eşinin Mesleği ve Eğitimi
K1	Evli	16	Görücü usulü	4	Babasının dayısının torunu	Resmi, dini	İlkokul
K2	Evli	16	Görücü usulü	4	Amcasının oğlu	Resmi, dini	İlkokul
K3	Evli	29 (ikinci evliliği)	Anlaşma	0	Yok	Dini nikah	Dayıbaşı, ilkokul mezunu
K4	Bekar	--	--	--	--	---	---
K5	Bekar	--	--	--	--	---	---
K6	Evli	26	Görücü usulü	2	Aynı aşiretten	Dini nikah	Muhasebecilik mezunu, ataması olmadı
K7	Evli	17	Görücü usulü	4	Var	Resmi	Mevsimlik İşçi, ilkokul
K8	Evli	38	Anlaşma	5	Uzaktan akrabalık	Dini	Çiftçi, ilkokul mezunu
K9	Evli	15	Görücü usulü, berdel	6	Yok	Dini, reşit olunca resmi nikah	Yok
K10	Bekar	--	--	--	--	---	---
K11	Evli	18	Kaçma	0	Yok	Resmi, Dini	Mevsimlik İşçi
K12	Evli, Dul	12	Berdel	9 (3'ü rahmetli oldu)	Var	Dini, reşit olunca resmi nikah	Mevsimlik İşçi

Görüşmelerde hane halkı ilişkileri ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının bu ilişkiler üzerindeki belirleyiciliğine dair de sorular sorulmuştur. Bu sorular ile, katılımcıların medeni durumları, aile yapıları ve hane halkı ilişkileri ile toplumsal cinsiyet farklılıklarının belirleyiciliği hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

Medeni durumları açısından incelendiğinde katılımcıların çoğunun evli olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, evli katılımcıların evlilik yaşlarının ortalaması 23,37'dir. Bunların çoğunluğunun evlilik yaşının 24 yaş altında olduğu görülmüştür. Bu da görüşme yapılan grup içinde genç yaşta evliliğin yaygın olduğunu göstermektedir. Gerçekten de evli olan 8 kadından 5'inin 18 yaşın altında evlenmiş olması, geleneksel tarım toplumlarında kızların küçük yaşlardan itibaren evlendirilmesi adetiyle örtüşmektedir. Türkiye'de Medeni Kanun'a göre 18 yaşından önce resmî nikah yapılması yasak olduğundan, 4 katılımcının evlilik yaşının 18'in altında olması, yani bunların çocuk yaşta evlenmiş olması, bu açıdan dikkate değerdir.

Evlilik biçimlerinden en yaygın olanı görücü usulü ile evlenmek (5) iken; ikinci sırada yaygın olan evlilik şekli kaçma (2) ve anlaşarak evlenmek (2)'tir. Katılımcıların çoğunluğunun görücü usulü ile evlenmesi, birçok geleneksel ve ataerkil toplumda olduğu gibi, evlilik gibi bireysel bir kararda dahi, bireysel tercihlerden ziyade, aile büyüklerinin görüşlerinin belirleyici olduğuna dair bir işaret olarak değerlendirilebilir. Bunun açık bir örneği olarak, bir katılımcının deneyimi dikkat çekicidir:

K9: *“(Beni evlendirdikleri kişi) babamın çobanıydı, amcamın torunu. Beni istemeye geldiler, o zamanlar 14 yaşındaydım. Ben istemedim, hem çobanla evlenmek istemedim, gönlüm yoktu onda. Hem de evlilik istenecek bi şey değildi ki, evlenenleri de görüyordum o zamanlar. Babam bağırdı, dövdü etti, öyle zorla evlendirdi babam beni. Şimdi babama çok kızıyorum.”*

Evli katılımcıların çocuk sayılarını değerlendirdiğimizde, bunların çocuk sayısının ortalama olarak 3,7 olduğu görülmüştür. Bunlar arasında en fazla çocuk sayısı 9'dur. Yeni evli bir kadının ise henüz çocuğu yoktur. Bir kadının ise biyolojik sebeplerden çocuğunun olmadığı öğrenilmiştir. Çocuk sayıları kadınların aile yapısı, yaşam koşulları ve sosyal destek ağları konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Birçok çocuk sahibi kadın (örneğin, 4, 5, 6 çocuk sahibi

olanlar) genellikle daha fazla aile içi sorumluluk taşır. Bu durumun katılımcılardan özellikle üçünün iş gücüne katılımını zorlaştırdığı görülmüştür.

Buna karşın bekâr olan, ya da evli olmasına rağmen çocuğu olmayan kadınlar, geleceğe dair planlar yapma ve iş gücüne katılma konusunda diğer hemcinslerine rağmen daha fazla fırsata sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bir bekâr katılımcı (K10) ise, istisnai olarak, her ne kadar çocuk sahibi olmasa da, annesinin memlekette kalmasından dolayı hane içi sorumlulukları tek başına yüklendiğini bildirmiştir.

Öte yandan, evli 8 katılımcıdan 5'i akraba evliliği yaptığını belirtirken; bu akrabalık bağı kimisi tarafından “yakın”, bazısınca “uzak”, biri tarafından da “aşiret içi” olarak tanımlanmıştır. Evlilerden kalan 3'ü ise, eşiyle arasında herhangi bir akrabalık bağı olmadığını belirtmiştir. Bu durum, araştırma grubundaki kadınlar arasında akraba evliliğinin yaygın olduğunu göstermektedir. Evli olmayan 3 katılımcı (K4, K5, K10) ise, geleceklerine dair, akraba evliliği yapmayı düşünmediklerini söylemiştir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelere göre, akraba evliliğinin temel nedenleri arasında ekonomik, kültürel ve toplumsal faktörler sayılmıştır. Onlara göre, toprak ve mal varlığının aile içinde kalmasını sağlamak, aile içi güven ilişkisini devam ettirmek, kadının yabancı bir aileye gitmesini engellemek ve/veya aynı aşiretten ya da etnik topluluk içinde evlilik yapma geleneği gibi durumlar, akraba evliliğinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Bu grubun önemli bir kısmının, aynı zamanda geleneksel ailelerde yaygın bir diğer örüntü olarak, çok kuşaklı ailelerde yaşadığı görülmektedir.

Akraba evliliği yapmamış olan diğer evli kadınlar (K3, K9, K11) ise, evlilik kararı verirken ve aile içerisinde daha bağımsız karar alma eğiliminde olduklarını bildirmişlerdir. Örneğin, çavuşun eşi olan ve evlenmeye eşi ile kendisinin karar verdiğini belirten K7, hane içinde ve ev dışı ile kararlarda diğer kadınlara göre daha bağımsız hareket edebilmektedir.

Netice itibari ile, kadın mevsimlik tarım işçileri arasında akraba evliliğinin yaygın olması, toplumsal normlar, ekonomik faktörler ve aile yapıları ile doğrudan bağlantılıdır. Kadınların evlilik kararlarında ne kadar söz sahibi olduğu, bu evliliklerin onların yaşamını nasıl şekillendirdiği ve aile içindeki rollerinin

nasıl belirlendiği gibi konular, toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından önemli veriler ortaya koymaktadır. Akraba evliliklerinin, kadınların eğitim, ekonomik bağımsızlık ve sosyal hareketlilik gibi alanlardaki durumlarıyla nasıl kesiştiği, bu araştırmanın önemli çıktılarından birisidir.

Araştırmaya katılan kadınların nikah durumlarına baktığımızda, resmi ve dini nikahın birlikte yapıldığı evliliklerin yanında, yalnızca dini nikah ile evlenen kadınların da olduğu görülmektedir. Özellikle dört kadının (K3, K6, K8) yalnızca dini nikah ile evlendiğini belirtmesi, bu kadınların hukuki hakları konusunda önemli bir soruna işaret etmektedir.

Resmi nikah olmadan yapılan evlilikler, kadınlar açısından hukuki güvenceden yoksun bir yaşam anlamına gelebilir. Bu durum, mal paylaşımı, miras hakkı, boşanma durumunda nafaka ve çocukların velayeti gibi konularda kadınların haklarını koruması zorlaşabilir.

Bununla birlikte, K9 ve K12 numaralı katılımcılar ise, evlendiklerinde yaşlarının küçük olması dolayısıyla dini nikah ile evlenmiş olduklarını, ancak reşit olduklarında resmi nikah kıyıldığını belirtmişlerdir. Buradan anlaşılan, ailelerinin bu kadınların hukuki reşitlik yaşına ulaşmasını beklemeden dini nikah kıyarak evliliklerini onaylamış olduklarıdır.

Öte yandan, resmi ve dini nikahı birlikte yapan kadınlar (K1, K2, K7, K11) hem toplumsal normlara hem de hukuki kurallara uygun bir evlilik yapmış görünmektedir. Bu kadınlar en azından yasal haklara sahip olduğu için boşanma, miras ve çocuk velayeti gibi konularda resmi koruma altındadır. Ancak, görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre, bu kadınların da aile içinde ekonomik ve toplumsal baskılardan tamamen uzak olduğunu söylemek mümkün değildir.

Araştırmaya katılan mevsimlik gezici tarım işçisi kadınlar düşük gelirli, güvencesiz ve ağır çalışma koşullarına maruz kalan bir toplumsal sınıfın parçasıdır. Bu ekonomik kırılganlık kadınların nikah süreçlerinde de dezavantajlı konumda olmasına neden olmaktadır.

4.2 Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışmaya Giriş Koşulları

Birçok katılımcı, tarım işçiliğine aileleri dolayısıyla başladıklarını belirtmiştir. K1, K5, K11 gibi katılımcılar, çocukluktan itibaren bu işin içinde olduklarını ve işçiliğin adeta bir “kader” olarak aktarıldığını ifade etmişlerdir:

K1: *"Babamın evinde başlamışım çalışmaya. Hiç durmadık ki. Orda da hayvan işleri evin işleri, 13 yaşından beri çalışıyorum. Babamlar da gelirdi findığa zamanında."*

Bu ifadeler, tarım işçiliğinin ve dolayısıyla sınıfsal konumun nesiller boyu aktarılan bir zorunluluk haline geldiğini göstermektedir. Gerçekten de, Bourdieu (1986) ve Connell'in (2009) de tespit ettiği gibi, ailede ekonomik imkanların yetersiz olmasının, çocukların eğitim hayatından erken kopmasına neden olduğu ve iş gücüne çocuk yaşta katılmalarına yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, erkek çocukları genellikle hayvancılık veya çiftçilik gibi erkek egemen sektörlerde kalırken; kız çocukları erken yaşta tarım işçiliğine ve ev içi bakıma yönlendirilmektedirler. Katılımcılar, mevsimlik gezici tarım işçiliğinin özellikle kadınlar için ekonomik bağımsızlık sağlamak yerine geçici bir gelir kaynağı sunduğunu kabul etmekle birlikte; zorlu ekonomik koşullara dayalı olarak eğitim düzeylerinin sınırlı olması nedeniyle, uzun vadeli ve güvenceli işlere erişimlerinin oldukça kısıtlı olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcı kadınların çoğu, okula gitmesi gereken bir çağda mevsimlik tarım işçiliğine zorunluluktan başladığını ifade etmektedir. Gerçekten de, yukarıda da belirtildiği gibi, katılımcıların çoğu tarım işçiliğine küçük yaşlardan itibaren başlamıştır. Öte yandan, tüm katılımcılar (ve muhtemelen diğer mevsimlik tarım işçileri) arasında istisnai olarak üniversiteye kadar gelebilmiş nadir kadından biri olan K10 ise, bu durumuna rağmen, ailesinin ekonomik sıkıntıları, başka bir ifadeyle sınıfsal konumu nedeniyle, tarım işçiliği dışında pek bir şansının olduğuna inanmadığını, *"Okusak da çare yok, yoksulluk olduğu sürece biz buraya mahkumuz, benim başka bi umudum yoktur artık."* sözleriyle dile getirmiştir.

Aynı bağlamda, evlilik süreci de, katılımcıların iş tercihlerini ve genel olarak ekonomik konumlarını belirleyen önemli bir faktör olmuştur. Bazı katılımcılar (K3, K8) evlendikten sonra eşleriyle birlikte tarım işçiliğine

yöneldiklerini; bir katılımcı (K12) ise, eşinin vefatından sonra yaşadığı ekonomik zorluktan dolayı tarım işçisi olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların bu kapsamdaki deneyimleri şu şekildedir:

K2: *"Ben eşimi sevdim, ailem vermeyince kaçarak evlendim onunla. Kışın evlendim. İlk defa bu sene geldim eşimin ailesi ile."*

K12: *"Evlenmeye zorladılar beni. Eşimin ailesinden gidenler oluyordu, eşim vefat edince ben de çocuklarla birlikte gelmeye başladım buralara."*

Erkekler tarafından alınan kararlar, kadınların hem özel alandaki (evlilik, çalışma) hem de kamusal alandaki (işçiliğe başlama, göç) hareketlerini belirliyor.

Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların ekonomik faaliyetlerini nasıl sınırlandırdığına dair Sylvia Walby'nin (1990) patriyarka teorisi bu bağlamda açıklayıcı olabilir. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanamaması, onların aile içindeki rollerine bağımlı hale gelmesine neden olmaktadır.

4.3 Bahçelerde Çalışma Koşulları

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde kadın olarak yaşamış oldukları deneyimleri anlamak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve bunun kadınların çalışma hayatına nasıl yansıdığını görmek açısından önemlidir. Bu kapsamda sorulan, *"Çalışma ortamında kadın olmanın getirdiği en büyük zorluklar nelerdir?"* sorusuna yanıt olarak, katılımcılar, çalışma ortamından kaynaklanan zorluklar, uzun çalışma saatleri, düşük ücret, hijyen, güvenlik, toplumsal dışlanma ve cinsiyete dayalı iş bölümüne dair ciddi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar yalnız işçi olarak değil, annelik, hane içi sorumluluklar, toplumsal kurallarla şekillenen çok yönlü bir zorluk yaşamaktadırlar. Kadınlar yapılan görüşmelerde, erkek işçilere göre daha fazla iş yüküne sahip olduklarını; ama bu emeğin görünmez ve değersiz olduğunu dile getirmişlerdir.

Katılımcı kadınlarla yapılan görüşmelerde çalışma koşullarına dair dikkat çeken ilk husus, çalışma saatlerinin uzunluğu olmuştur. Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışma saatleri, mesai kavramının çok ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre, çalışmak, gün doğmadan başlayan ve güneş batana kadar devam eden sürekli bir iş anlamına gelmektedir.

K1'in belirttiği gibi, işçiler sabah 7 buçukta yola çıkıp, 8'de işe başlamakta ve akşam 6'ya kadar çalışmaktadır. K5'in vurguladığı gibi, çalışma saatleri çoğu zaman 11-12 saati bulmakta, yolda geçen süreyle birlikte daha da uzamaktadır. Bu durum, çoğu zaman, İş Kanunu'nda belirlenen günlük azami çalışma saatlerinin (11 saat) ötesine geçildiğini göstermektedir (Çelik, 2021).

Uzun çalışma saatlerinin yanında, çalışma koşullarındaki fiziksel zorluklar da kadınlar tarafından sıkça dile getirilen şikayetlerden olmuştur. Katılımcılar, bu kapsamda, yoğunlukla, eğimli arazilerde çalıştıklarını; gün boyu eğilip kalkmanın bel fıtığı gibi sağlık sorunlarına neden olduğunu; ve hava koşullarının (sıcak, toz, çamur vb.) işleri daha da ağırlaştırdığını şu şekilde aktarmışlardır:

K2: *“Dün mesela bi bahçeye gittik, çok bayırdı. Yürüyemedim ki. Akşam geldiğimde kolumu kaldıracak halim olmadı. Boynum ağrıyor zaten. Ayağım kaysa aşağıda dereye kadar yuvarlanacağım sanki. Zaten findık çuvallarını bi yuvarlıyorlar, aşağı yola kadar gidiyor. Zor valla, bi gün değil, iki gün değil, 1 buçuk ay aralıksız çalışıyoruz. Dinlenme fırsatı da yok, eve gelince de zor işler çok..”*

K1: *“Çalışmak kolay değil tabi, bu bölgelerde yoğunlukla yerden topluyoruz findığı. Akşama kadar eğik vaziyette çalışmaya devam ediyoruz. Toz var, sıcak var, bizleri zorluyor. Yağmur yağmışsa çamur içinde çalışıyoruz. Öyle kolay değildir yani. Boynumuz ağrıyor, belimiz ağrıyor. Yıllardır toplamaktan bel fıtığı olmuşum.”*

K11: *“Koşullar zordur. Memleketi bırakıp gelmek mi diyeyim, çadırda yaşamak mı diyeyim. Tarlada sıcakta çalışmak mı diyeyim. Hepsi zordur.”*

Kadın işçilerin çalışma ortamında yaşadıkları diğer sorunlar arasında hijyen koşullarındaki eksiklikler ve tuvalete erişimin kısıtlı olması sayılmıştır. Gerçekten de, özellikle K3'ün vurguladığı gibi, kadınlar bahçelerde çalıştıkları süre zarfında yeterli temizlik ve mahremiyet olanakları sağlanmamaktadır. Katılımcıların çoğu, bahçelerde çalıştıkları süre zarfında kullanacakları tuvaletin olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum ise, tarım işçiliğinde kadına özgü ihtiyaçların göz ardı edildiğini göstermektedir. Bu kapsamda katılımcıların ifadeleri şu şekilde olmuştur:

K7: “Bahçelerde tuvalet sorun, tuvalet yok, uzaklara ormanlara gitmek gerekiyor. E kadınız korkuyor insan. İki kişi gidelim desek bahçe sahibi kızıyor, kaytarıyormuşuz gibi muamele yapıyorlar.”

K11: “Tek başına gitmeye çekiniyor insan, yanıma birini alsam bahçe sahibi bağırtıyor teker teker gidin diye...”

K4: “Yani işte çalışırken tuvalet sorun oluyor. Burada da şey, mikropluk falan oluyor. Yağmur yağdığında burası hep çamur oluyor. Eski yerimizdeyken öyle değildi aslında. (yerel yönetim konaklamaları için sanitasyon imkanlarının olduğu bir alan sağlamıştır ancak bu yeri depremden sonra depremden dolayı evi yıkılan vatandaşlara tahsis etmek zorunda kalmışlardır.)”

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, kadınlar çalışma ortamında özellikle hijyen ve güvenlik konularında sıkıntı çekmektedirler. Toplumsal cinsiyet normları yaşam ve çalışma alanlarında kadınları kısıtlarken, kadın işçilerin sağlıklarını doğrudan etkilemektedir. Oysaki, Akman’ın (2021) da belirttiği gibi, kadınlar hijyenik koşulların sağlanması açısından, erkeklere göre daha fazla kişisel bakıma ihtiyaç duyarken, bu gereksinimin sağlanamaması, kadınlarda cinsel sağlık ve üreme sağlığına olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu kapsamda, bazı kadınlarda mesane ve böbrek hastalıkları ortaya çıkarken; özellikle regl dönemlerinde kadınlar için çalışma koşullarının daha da zorlaştığı belirtilmiştir. Buna bir örnek olarak, iki katılımcı şunları söylemiştir:

K1: “Valla adet çok zor geçiyor. Ağrım olsa da kıvransam da sabah olduğunda uyanıyorum, yemekleri hazırlayıp bahçeye çalışmaya gidiyorum. Günüm hep karıştı burada. Baktım anlıyorum hasta olacağım, tarlada kimse halden anlamaz, 2-3 tane ağrı kesici yiyorum.”

K7: “Regl günleri ağrılı halde çalışmak, duş almak, hamileliklerim zor geçti, hamileyken çalışmak zorunda kaldım, ikisi düşük riski atlattı, hastanede yattım.”

Bu ifadelerden, kadınların çalışma yaşamlarının zorluğu karşısında kendi bedenlerini geri planda tuttukları, içinde bulundukları şartlara çoğu zaman sessizce tahammül etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bir işçi ise, bazı bahçe sahiplerinin zaman kaybı olmaması açısından işçilerin ibadet etmesine izin vermediğini ifade etmiştir.

Katılımcı kadınlar, yoğun emekleri karşılığında aldıkları ücretlerin düşüklüğünden de şikâyet etmektedirler. Gerçekten de çalıştıkları yerde mevsimlik gezici tarım işçilerinin yevmiyeleri asgari düzeyde verilmekte, verilen yevmiyeler üzerinden dayıbaşıları %10'luk kesinti gerçekleştirmektedirler. Bu durum, işçilerin asgari ücretin dahi altındaki gelir seviyelerine düşmelerine neden olmaktadır. Düşük yevmiyeler ise, işçilerin ekonomik koşullarını daha da zorlaştırmaktadır. Bu konudaki görüşler şu şekilde ifade edilmiştir:

K9: “500 lira yevmiye veriyorlar. 50 lira dayıbaşı alıyor. 450 de bize kalıyor. Yol parası Samsun’da, Ordu da veriliyor. Mesela kaç gündür dayıbaşı çadır başı 1 kişi götürüyor. 1 kişi çalışıyor, 10 kişi yiyor. Çalıştığımızı yiyoruz, yetmiyor da...”

Üstelik, işçiler yol masrafları, çadırda yaşam giderleri gibi harcamalar nedeniyle kazançlarının büyük bir kısmını da kaybettiklerini bildirmişlerdir.

Öte yandan, bir katılımcı ise, tüm bu zorlu koşulları kabul etmelerine rağmen, son dönemde mevsimlik gezici tarım işçisi olarak iş bulmakta da zorlandıklarını, çalışacak tarla bulamadığı için birçok işçinin memleketlerine geri dönmek zorunda kaldığını şu şekilde aktarmıştır:

K10: “Artık iş yoktur, yarın gidiyorum. (yanındaki kadın müdahale etti, nerde 20 gün çalışmışsınız, 15 gün bile çalışmadık.) Yani her sene geldiğimizde de çalışacağımız anlamına gelmiyor. Bu sene fındık az, işçiler iş bulamadı. Bi çok çadır memleketine geri döndü, bi şey de kazanamadı, harcadığı yol parası cabası. Yol parası 9 bin liradır. İki gün yola gideceğiz.”

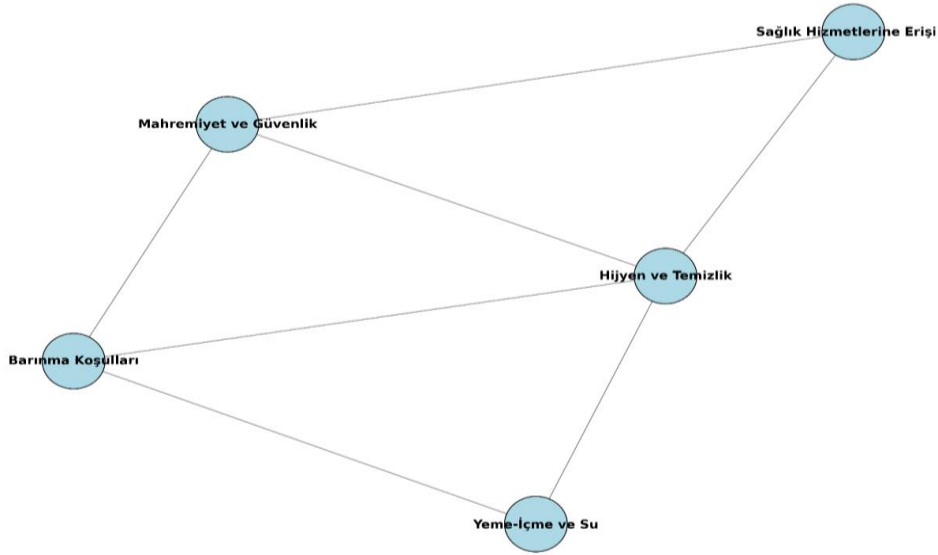
Mevsimlik gezici tarım işçisi kadınların ifadeleri göstermektedir ki, işçiler, çalışma koşullarındaki ağır şartların yanı sıra, ekonomik yetersizlik ve güvencesizlikle de başa çıkmakta zorunda kalmaktadırlar. Böylece, Koç’un (2020) da tespit ettiği gibi, emek sömürüsü artmakta ve geçim sıkıntısı derinleşmektedir.

Modern hayatla birlikte çalışan, para kazanan kadının daha fazla ekonomik özgürlük yaşadığı, parasını kendi ihtiyaçları için harcayabileceği noktaya getiren bir algının mevsimlik gezici tarım işçisi kadınlarda olmadığını görüyoruz. Kadınlar kazandıkları paraların direk kocalarına teslim edilmesi,

harcama kararlarının hanedeki erkeklerin yönetmesi gibi durumlarla ilgili yorum yapmak yerine neredeyse hepsi geçim için yetmek için kısıtlı bir imkân sunan gelirlerin muhtaç olmamak için kendilerini ancak idare ettiğini söylemişlerdir.

4.4 Çalışma Bölgesindeki Yaşam Koşulları

Gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşam koşulları, çadırda barınma, hijyen eksikliği, güvenlik sorunları, yemek ve su sıkıntısı, sosyal izolasyon ve mahremiyet eksikliği gibi pek çok zorluk içermektedir. Bu başlıklar altında kadın işçilerin yaşam alanlarındaki deneyimlerini anlamak için katılımcıların verdiği cevaplar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır (Şekil 5.2).

Şekil 4.2. Gezici Mevsimlik Kadın İşçilerin Yaşam Koşulları

Mevsimlik tarım işçileri, yaşamış oldukları çadırlarda sağlıksız ve yetersiz koşullarda konaklamaktadırlar.

K3'ün “*çadır da kavuruyor, geceleri uyutmuyor, gündüz sinek dolu*” ifadesine göre, kadınların çevresel faktörlerden çok kolay etkilenen, yağmurda, sıcakta ve soğukta yetersiz barınma koşulları nedeniyle konfor alanları düşük seviyelerdedir.

Temiz suya erişimdeki yetersizlikler de kadınları özellikle zorlayan, iş yükünü artıran bir husustur. K11, “bidonlarla çeşmede su taşıyoruz, her çadırda su yok” sözleriyle, bu durumu ifade etmiştir. Su hijyen koşullarını sağlamak için

değil, temel yaşam ihtiyaçlarını gidermede de önemli bir yer teşkil etmektedir. Savran'ın (2020) da tespit ettiği üzere, kadınların su taşımak gibi sorumluluklar üstlenmesi, sosyal sınıfın toplumsal cinsiyetle nasıl kesiştiğini gözler önüne sermektedir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar için, su kaynaklarının yetersizliği ve temizlik imkanlarının kısıtlı olması da, kadınların sağlık açısından ciddi risklerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. K5, *"İki tane tuvalet yapılmış burada, ama erkekler olduğu için biz gidemiyoruz. Çukurlar kazıldı, naylonla çevrildi ama kokuyor, sinekler doluyor."* diyerek tuvaletlerin yetersizliğine ve hijyen eksikliğine dikkat çekmektedir. K6 ise, *"Banyo şu an kolay ama tuvalet ihtiyacımızı sadece tarlalarda görebiliyoruz. Tuvalet az, kadınlar erkeklerin yanında kullanmak istemiyor. Biz de sabah gidiyoruz, akşama kadar tutuyoruz."* diyerek kadınların mahremiyet kaygıları nedeniyle tuvalet ihtiyaçlarını bile ertelemek zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

Biyolojik ve hijyenik ihtiyaçların görmezden gelinmesi kadınların dile getirdiği en belirgin sorunlardan bir diğeridir. K7, regl günlerinde zorlandığını dile getirirken; K8, banyo ihtiyacının giderilmesinde büyük sorunlar olduğunu ifade etmiştir. Kültürel kodlar kadınların tutum ve davranışlarında önemli bir etkiye sahiptir.

K8: *"Banyo yapmak çok zor yani. Gündüz de olsa, gece de olsa banyo yapmak çok zor geliyor. Suyu taşıyarak banyo yapıyoruz. Erkeklerin olduğu yerde çekiniyoruz bir de."*

Ağtaş'ın (2022) da ifade ettiği üzere, kadın işçiler, regl oldukları zamanlarda bile ağır işte çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda dezavantajlı olduğu ve kadınların çalışma koşullarını ağırlaştıran bir noktadır.

Kadın işçiler için çadır ortamında mahremiyet sağlamak da neredeyse imkansızdır. Aileleriyle birlikte kalan kadınlar, başkaları tarafından görülme endişesiyle günlük ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanmaktadır. K8, *"Evli bir bayan, evli bir gelin burada çok zorluk çekiyor. Çadırda özel hayat diye bir şey olmuyor."* diyerek mahremiyetin yokluğunun kadınları nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. K2 ise, *"Banyo yapmak için suyu ısıtıyoruz, erkekler banyolarını*

yapıp yatıyor, kadınlar sonra yapıyor. Ayıptır, kıyafetlerini alıp banyoya gitmek. Ondan dolayı onların görmediği saatlerde yapıyoruz banyomuzu." diyerek kadınların mahremiyet kaygılarıyla günlük yaşamlarını nasıl şekillendirdiğini anlatmaktadır.

Katılımcıların çoğu çocukları ile ilgili yaşadıkları zorlukları da dile getirmişlerdir. Bunlar, çocuklarını ya tarlaya yanlarında götürmek ya da yaşları yeterince büyükse çadır alanında bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Katılımcılar, bu durumun hem kendileri için hem de çocuklar için zor ve travmatik olduğunu söylemişlerdir. K5, çocukların oyun oynadığı boş alanlardan bile kovulduklarını belirtirken; K9 da, çocukların kötü koşullar nedeniyle çoğu zaman hastalıklarla mücadele ettiğini anlatmışlardır. Bu konudaki ifadelerden örnekler şu şekildedir:

K5: *"Çocuklarımız yan tarafta boş tarla var, oynamak için geçseler kovuyorlar onları."*

K9: *"Çocuklarımızı yetiştirirken burda zorlanıyoruz, bizim çocuğumuz olması onların suçu değildir ama bedelini ödüyorlar burda."*

Mevsimlik çalışan işçi anneler, en azından çalışma süreleri boyunca çoğu zaman çocuklarını okula gönderemediklerini de belirtmişlerdir. Bunlardan özellikle kız çocukları, erken yaşlarda aile içi bakım emeğine dahil oldukları için, annelerinin mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalıştığı dönemlerde açılan yaz okullarına katılamamaktadırlar. Bu durum ise, sadece kadınların değil, çocuklarının da kötü çalışma ve yaşam koşullarına ya da sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını gösteren bir noktadır.

Öte yandan, bu durum, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadınların, sigortasız olmaları dolayısıyla, çocuk bakımı konusunda (süt izni, yarım gün çalışma hakkı vb.) devlet desteğinden yoksun kalmasından da kaynaklanmaktadır. Zira mevsimlik tarım işçisi kadınların çocuk bakımı sorunu, sadece bireysel dayanışmalarla çözülemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir.

Sonuç olarak, mevsimlik gezici tarım işçisi kadınların yaşamış oldukları deneyimler, toplumsal cinsiyet, toplumsal sınıf ve sosyal dışlanma konularında çok yönlü kesişen bir dezavantajlı durumu ortaya koymaktadır. Kadınlar hem

ekonomik olarak hem de sosyal olarak dezavantajlı konumda bulunmakta, erkeklere nazaran daha fazla iş yükü taşımakta, biyolojik ve hijyenik koşulları daha ağır bir şekilde yaşamaktadırlar.

4.5 Etnik Köken ve Sosyal Dışlanma

Katılımcılara mevsimlik tarım işçisi olmaları dolayısıyla geçici olarak bulundukları ve çalıştıkları ortamda herhangi bir dışlanma ve ayrımcılığa tabi olup olmadıkları sorulduğunda, katılımcıların çoğu bu kapsamda olumsuz yaklaşımlara ve davranışlara maruz kaldıklarını, bunun ise etnik kökenleri ve geldikleri bölgeden kaynaklandığını belirtmiştir.

Katılımcıların hepsi, daha önce de ifade edildiği üzere, Güneydoğu Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa ilinden geldikleri gibi, etnik olarak da kendilerini Kürt ve Arap olarak tanımlamaktadırlar. Bu durumun mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalıştıkları çevrede de bilinmesi dolayısıyla, geldikleri bölgeden, kimliklerinden ve dillerinden dolayı zaman zaman kendilerine ayrımcı ve dışlayıcı tavırlar olduğunu ifade etmişlerdir. Birkaç katılımcı, bu kapsamda yaşadıklarını şu şekilde aktarmıştır:

K5: “*Hor görüyorlar (bizi). Normalde iyi insanlarla karşılaşıyoruz ama burda baya bi zorluyor, hor görüyor insanlar. Halk zorluyor, çok zorluk veriyor. Elektrik vermiyorlar, odun vermiyorlar. Bizi zorla geçen sene bi yere götürdüler. Bu sene yine bu yere ittiler. (Sanitasyon alanından bahsediliyor). Hor görmelerinin sebebi de Kürt’üz diye. Tek sebep bu, Kürt’üz diye. (Acı tebessüm). Önceden yaşanan bi olay da olmadı. Şehit oldu mu, (buna neden olanlara) terörist diyorlar ya hani. Biz Kürt’üz diye bizi de terörist biliyorlar. Yoksa başka hepimiz bi kardeşiz. Hepimiz bi anne babanın evladız. İşte dilimizden dolayı bizi hor görüyorlar. Kimileri (kendi aramızda) Kürtçe konuşuyoruz diye orda bize neler neler diyorlar. E bu bizim dilimiz, siz de Türkçe konuşuyorsunuz. Biz size illa bizim dilimizle konuşmanız gerektiğini söylemiyoruz ki.”*

K3: “*Kimisi iyi denk geliyor, kimisi nefes aldırıyor. Bazısı bizi düşman olarak görüyor... Düşman derken, sanki bu ülkenin vatandaşı değilmişiz gibi. Bak ne güzel sen gelmişsin, kadın kadına muhabbet ediyoruz. İnsanlar birbirini anladıktan sonra aslında nerde doğduğunun bir anlamı yok. Ama buranın insanları gerçekten çok acımasız o konuda. Çalışırken de bunu hissettiriyorlar.”*

K10: "(Kendi aramızda Kürtçe) konuşmamızdan rahatsız oluyorlar, 'Kürtçe konuşmayın bahçemde' diyen bile oldu."

Bu ifadeler, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı yapısal sorunların sadece ekonomik kaynaklı olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dinamiklerle de bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu doğrulayacak biçimde, kimi katılımcılar ise, yine görüşleri ve giydikleri yerel kıyafetleri nedeniyle hem işverenler hem de şehirde karşılaştıkları diğer insanlar tarafından ayrııştırıldıklarını ve kendilerine kötü davranıldığını belirtmiştir:

K10: "Yerel halk (bizi) muhatap olmayı tercih etmiyor. Sadece köle gibi bakıyor, o yaklaşım da zoruma gidiyor."

Kimi katılımcıların tespitleri ise, katılımcılara yönelik dışlayıcı tavırların, onların sınıfsal konumlarını aşarak, özellikle etnik köken ve aidiyetleriyle ilgili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu kapsamda, bir katılımcı, yerli işçilere kendilerinden daha iyi şartlar sunulduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

K3: "Buradaki insanlar bi tuhaftır. Neticede hepimiz insanız de mi, buranın yerli insanı daha az saat çalışıyor, daha fazla yevmiye alıyor fındık toplarken. Bi de bize yaptıkları muameleyi onlara yapmıyorlar. Bahçede bi biz vardık, bi de yerli işçi vardı, yerli işçilere ayrı bi yerde fındık toplattı. Onu anlarım... Bahçe sahibi başımızda bekliyor, sanki kölesine toplatır gibi bağıyor bize, azıcık başımızı kaldırsak, yorulup nefes almak istesek... Bi de yerli işçiler erken çıkıyo akşam bahçeden..."

K6 da, "Bi kere insanların (bize olan) davranışları, yaklaşımları... Sanki kölesi gibi çalışıyoruz. Elllerinden gelse, harman yerine götürecek, oradaki çuvalları taşıtacaklar." sözleriyle, etnik kimliği nedeniyle ağır ve eşitsiz iş yüküyle karşılaştığını aktarmaktadır.

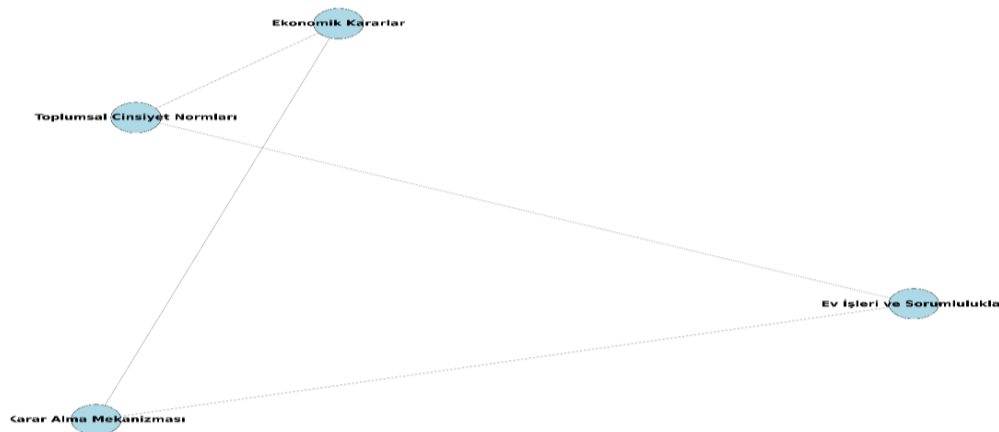
Bu deneyim ve bunlara dair ifadeler ışığında, yerli tarım işçileri ile gezici tarım işçileri arasında sınıfsal ayrımları aşan bir ayrıştırmanın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de, katılımcıların ifadeleri, etnik-bölgesel farklılıkları dolayısıyla, Güneydoğu'dan gelen işçilerin yerlilere göre daha zor şartlarda çalıştırıldığını ortaya koymaktadır. Bunlara yerli işçilere göre çoğu işveren tarafından daha düşük ücretler ödenmesi ve daha uzun saatler bahçede çalıştırılmaları da, bu muamelenin açık bir göstergesidir. Bir katılımcı (K9) ise,

Türkçe bilmemesi dolayısıyla sosyal entegrasyonda zorlandığını ve bunun dışlanmaya neden olduğunu özel olarak belirtmiştir.

Dolayısıyla, katılımcıların ortak deneyimleri ışığında, kendilerine bölgede doğmuş büyümüş işçilerden daha kötü davranıldığını hissettikleri ve düşündükleri söylenebilir. Başka bir ifadeyle, katılımcılar, kendilerine yönelik olumsuz davranışları, sadece ekonomik yoksunlukları ve sınıfsal konumlarıyla değil, bunun yanı sıra etnik kimlik ve aidiyetleriyle ilişkilendirmektedir. Bu husus, göçmen işçilerin ve etnik azınlık konumunda olan işçilerin dünyanın birçok yerinde, bölgenin yerli işçilerden daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığına yönelik literatürde de sıklıkla altı çizilmiş olan (Ör. Castells, 1997; Erdem, 2020) bulgularla uyumludur. Bu durum ise, Crenshaw'ın (1991) da başka örnekler için altını çizdiği gibi, toplumsal sınıf ile etnisitenin kesiştiği bir ayrımcılık biçimi olarak değerlendirilebilir.

4.6 Hane İçi Eşitsiz İş Bölümü ve Toplumsal Cinsiyet

Gezici mevsimlik tarım işçisi kadınlar, sadece çalışma hayatlarında değil, aile içindeki rollerinde de ciddi eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle ev işlerinin paylaşımı toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak belirlenmektedir. Kadın işçilerin bu konulardaki deneyimlerini anlamak için katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir (Şekil 5.2).

Şekil 4.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Katılımcı kadınların zorlandıkları hususlar arasında saydıkları bir diğer konu, çalışma saatleri bittikten sonra hane içi sorumlulukların getirdiği mesaidir. Kadınlar bahçeden geldikten sonra, geçici evleri olan çadır alanı içerisindeki ikinci mesailerine başlamakta ve bu işlerde yoğun emek harcamaktadırlar. İş ve evdeki çalışma karşısındaki yetersiz dinlenme süreleri ise, bu kadınlarda fiziksel ve duygusal anlamda tükenmişliğe yol açmaktadır.

Bu kapsamda, kadınların en çok şikâyet ettiği husus, ev işlerini büyük oranda tek başlarına üstlenmek zorunda kalmalarıdır. K1, "*İşlerimin hepsini tek yapıyorum. Çocuklar daha küçük, yardım edemezler. Eşim yardım edemez ki. Yapamaz, bilmez yani öyle işleri.*" diyerek ev içindeki sorumlulukların tamamen kadınlara ait olduğunu belirtmektedir. K3 ise, "*Kendim yapıyorum her işi, kim yardım etsin. Beyim elini sürmez ki. Alışmamışlar öyle. Eskiden beri bizim oralar öyledir. Kadının işleri bellidir, ev işi, çocuk, hepsiyle kadın ilgilenir.*" diyerek bu durumun geleneksel normlardan kaynaklandığını vurgulamaktadır. Diğer katılımcılar ise, bu ayrımcılıkla ilgili şunları söylemişlerdir:

K6: "*Kadınlar olarak [ev içi sorumluluklar] var ama aynı şeyler erkekler için geçerli değil. [Kadınlar] çamaşır, bulaşık yıkıyor, ertesi gün için malzeme falan hazırlıyorlar.*"

K11: "*Akşama kadar, uzun saatler çalışıyoruz. Yetmiyor, evdeki işler, ertesi güne hazırlık...*"

K2: "*Kendimize özel alan yok. Yoruldum bi uzanayım desen uzanamıyorsun. Bi erkek çadırının önünde uzanıyor, çalışmıyorsa tüm gün yatıp uyuyabiliyor. Kadınlar sabah erkeklerden önce uyanıyor, akşam erkeklerden sonra yatıyor.*"

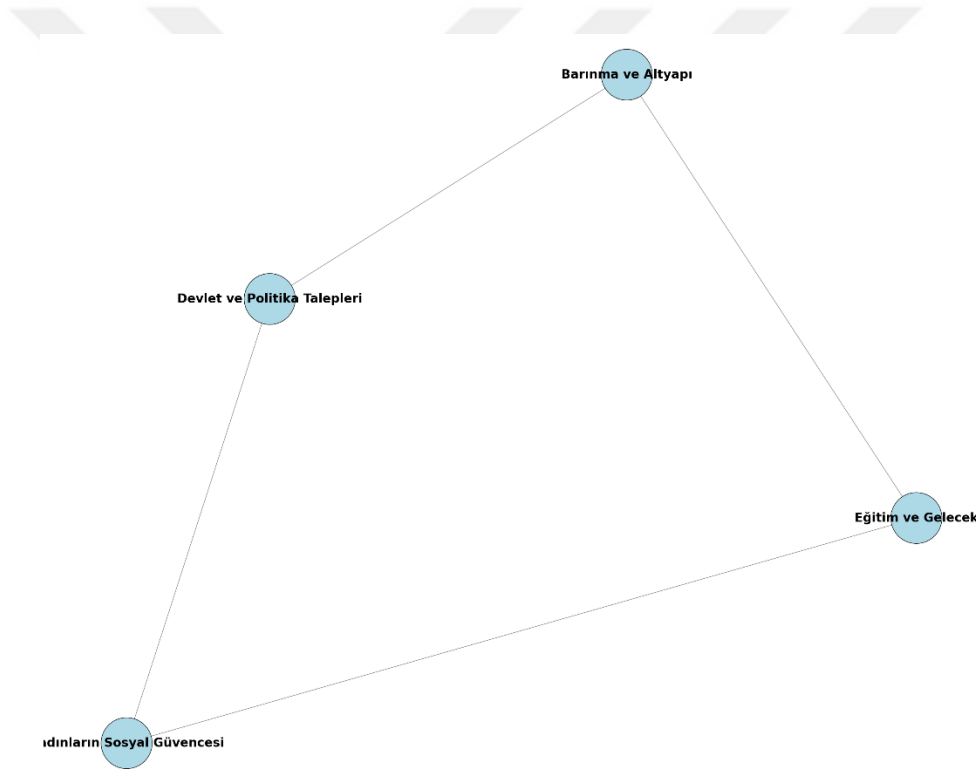
Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, kadın işçiler hem tarım işçisi hem de ev içi emekçi olarak çifte yük taşımaktadırlar. Bu çifte emek yükü ise, Yıldırım ve Ecevit'in (2019) de belirttiği gibi, kadınların kendine zaman ayırmalarını ya da dinlenme gibi imkanlarını kısıtlamakta, dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir.

Bazı katılımcılar ise erkeklerin sadece ağır işleri yaparak katkı sağladığını belirtmektedir. K2, "*Kadınların işidir hepsi. Tabii bir çamaşır sıkılacak, ağır bir*

şey kaldırılacaksa erkekler yardım ediyor. Ama diğer işler kadınların işidir. Erkekler yapamaz ki onu." diyerek erkeklerin ev işlerinde genel olarak aktif olmadığını ifade etmektedir.

4.7 Gelecek Beklentileri

Gezici mevsimlik tarım işçisi kadınlar, yaşadıkları zorluklar karşısında geleceğe dair çeşitli beklenti ve taleplere sahiptir. Bunlar arasında, çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, çocuklarının eğitimi ve sosyal güvenceler gibi konular öne çıkmaktadır. Bu başlık altında, kadınların ifade ettiği sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

Şekil 4.4. Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Gelecek Planları ve Talepleri

Katılımcıların bölgedeki yaşam ve çalışma alanındaki koşulların iyileştirilmesi kapsamındaki taleplerinin başında, kamp alanında her sene karşılaştıkları barınma sorununun çözülmesi gelmektedir. Buna göre, K3, "*Kamp alanlardaki kişilerin insan olduğu unutulmamalı. Buralarda her yıl gelince nerde*

kalacağız kaygısı oluyor. Buranın yerli insanları bizi istemiyorlar. Bunun için devletin bir düzen kurmasını isterim." diyerek, barınma sorununun en acil çözülmesi gereken konulardan biri olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, K10 da, *"Bi kere biz buraya bu yıl ilk defa çadır kurmuyoruz. Yıllardır, 25-30 yıldır, Düzce'ye gelip fındık toplarlar büyüklerim. Yıllardır çözilemeyen bir sorun var, her gelmemizde nerede kalacağımız konusu. Devletin bizim için sabit bir yer kurması lazım."* diyerek, barınma sorununun süreklilik taşıyan bir problem olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcılar, ayrıca, temel ihtiyaçlar kapsamında olan, elektrik, su ve hijyen koşullarının iyileştirilmesini de istemektedirler. K12, *"Öncelikle mecburuz biz bu işe. Kaldığımız yerleri devletin düzenlemesini isterim. Bir kadın olarak burada bizi en çok zorlayan şey, banyosu, tuvaleti, suyu. Bu imkanları hazır hale getirirdim."* şeklindeki ifadeleri ile temel ihtiyaçların karşılanmasının hayati önem taşıdığını belirtmiştir. Aynı katılımcı, bunun devamında ise, *"Her sene geldiğimizde aynı yere gelem, nasıl olacak diye düşünmeyelim. Elektrik yeterli değil, öyle olsa buzdolabımız olurdu. Yiyecek çeşitlerimiz kısıtlı oluyor. Et, süt hemen bozuluyor diye alamıyoruz burada."* diyerek, elektrik ihtiyacının da önemini vurgulamıştır. K8 de, *"Buradaki imkanları iyileştirirdim. Elektrik olması çok önemli. Çamaşır makinesi de öyle..."* diyerek, elektriğin olmazsa olmaz bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Kadın işçilerin en büyük kaygılarından bir diğeri ise, çocuklarının eğitimine erişimi ve onların daha iyi bir geleceğe sahip olup olamayacağıdır. Katılımcılardan bazıları, çok istemelerine rağmen maddi zorluklar nedeniyle çocuklarını okutamadıklarını üzüntüyle ifade etmişlerdir. Bu kapsamda, bir örnek olarak, K12, *"Kızım okusun çok istedim. Sizin gibi ekmeğini eline alsın, burada benim gibi çalışmasın diye. Ama imkanlar el vermedi. Ekonomik olarak okutmak kolay değil, mecbur çalışıp para kazanmak lazım. Kışın bizim başka bir gelirimiz yok."* diyerek, finansal sebeplerle eğitime devam etmenin zorluklarını anlatmaktadır. K1 gibi bazı katılımcılar ise, *"Allah izin verirse, okumak istedikleri yere kadar okutacağım. Anneleri gibi olmasınlar."* diyerek, her ne olursa olsun, tüm imkânlarını zorlayarak, çocuklarını okutmaya çalışacaklarını ifade etmişlerdir.

Bunun yanı sıra, göçebe yaşam tarzının, çocuklarının eğitime olumsuz etkisinin olduğunu ifade eden bazı katılımcılar da olmuştur. Bunlardan K7, çocuğu için, "Okumadı, kafam almıyor dedi bıraktı. O ne yapsın, buradan gidiyoruz, okul açılmış oluyor. Sonradan anlamadı konuları." diyerek, bu duruma dikkat çekmiştir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar, ekonomik güvencelerinin olmamasının hayatlarını daha da zorlaştırdığını ifade etmektedir. K8, "*Devlet yetkilisi olsaydım, erkeklere iyi bir iş bulurdum. Kadının çalışması çözüm değil ki geçim için. Bu kez de çocuklar perişan oluyor.*" diyerek, kadınların çalışma zorunluluğunun ailedeki yükleri nasıl artırdığını anlatmaktadır.

Bir katılımcı ise, dileğinin, devletin çalışma koşullarını özellikle kadınlarla iletişim kurarak ve onların ihtiyaçlarını gözeterek iyileştirmesi olduğunu belirtmiştir. Buna göre, katılımcı, K1, "*Kadınların dertleri neler, yaşamın zorlukları neler diye kadınları daha fazla dinlerdim. Mevsimlik iş sadece bize lazım değil, buradaki çiftçiler için de kalacakları yerler için daha iyi imkân oluşturulması lazım.*" diyerek, işçi haklarının göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmanın bulguları, Düzce'deki fındık bahçelerinde çalışan kadın mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam deneyimlerinin kesişimsellik çerçevesinde, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, etnik kimlik ve sosyal dışlanma açısından nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Kesişimsellik, bireylerin toplumsal yapı içerisindeki konumlarını anlamada ve deneyimlerinin şekillendirilmesinde çoklu kimliklerin ve sosyal kategorilerin (örneğin toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf) nasıl bir etkileşimde olduğunu göstermektedir. Patricia Hill Collins (2000) ve Sırma Bilge (2020) kesişimselliğin sosyal eşitsizlik ve adaletsizlikleri anlamada önemli bir araç olduğunu ifade etmektedir.

Kadınların tarım sektöründe düşük ücretli ve güvencesiz işlerde yoğunlaşması, küresel bir olgudur. ABD, Latin Amerika, Hindistan ve Afrika'daki kadın tarım işçileri üzerine yapılan çalışmaların çoğu (Deere, 2005; Agarwal, 1994; Barrientos, 2001; FAO, 2011) bu kadınların düşük ücretle çalıştırıldığını, kötü çalışma ve barınma koşullarına maruz kaldığını ve bakım emeğinin yükünün kadınların omuzlarında olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'deki mevsimlik tarım işçisi kadınların deneyimleri de, bu açıdan, uluslararası literatürdeki çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Gerçekten de, mevsimlik tarım işçisi kadınlar, Türkiye'de de gezici mevsimlik tarım işçileri, özellikle kadınlar, kötü çalışma ve yaşam koşulları, barınma sorunları, sosyal güvenlikten yoksunluk ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar gibi çok boyutlu problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. (Çelik & Tan, 2021; Dedeoğlu, 2019; Erdoğan, 2012). Geçici yerleşim alanlarının altyapısız oluşu, temiz su ve elektrik alt yapılarına erişim gibi temel hizmetlere erişimin kısıtlılığı, çocukların eğitime erişememesi ve işçilerin sağlık kontrollerinden yoksun kalması gibi sorunlar, bu grubun ciddi bir sosyal dışlanma yaşadığını göstermektedir. (Ercan & Tok, 2020).

Bu çalışma kapsamında Düzce'ye gezici mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya gelen kadınların buradaki çalışma ve yaşam deneyimleri ve karşılaştıkları zorluklar da, yerli ve uluslararası literatürdeki kadın mevsimlik tarım işçilerine dair bulgularla örtüşmektedir. Her şeyden önce, katılımcı mevsimlik tarım işçisi kadınların çoğunun düşük ücretlerle ve ağır koşullarda

çalıştırıldığı görülmektedir. Kadın işçiler, uzun ve yorucu çalışma saatlerinin yanı sıra, sıcak hava, fiziksel yorgunluk, hijyen eksikliği ve sağlık sorunları gibi birçok ek zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. K3'ün ifade ettiği gibi, aşırı sıcak, su sıkıntısı ve hijyen sorunları kadınların sağlığını ciddi şekilde tehdit etmektedir.

Kadınların kötü yaşam koşullarında yaşamaya maruz bırakılması, bir sosyal dışlanma örneğidir. Temiz suya, banyo ve tuvalet imkanlarına erişimdeki kısıtlılıklar, bu kadınların temel insani ihtiyaçlara erişimde dahi kısıtlılıklar yaşadıklarını göstermektedir. Bu ise, Birk'in (2024) yapmış olduğu çalışmada ortaya koyduğu gibi, göçmen olan ya da yerinden geçici yer değiştiren grupların sistematik olarak kötü yaşam koşullarına maruz bırakıldığı bulgusunu desteklemektedir.

Çalışma ve sağlık koşullarına yönelik kadınların ifade ettiği hususların, buradaki kadınların sınıfsal konumlarıyla doğrudan ilişki olduğu söylenebilir. Tansiyon hastası bir kadının aşırı sıcak nedeniyle zorlandığını ifade etmesi, sadece sağlık sorununu değil, çalışma koşullarının işçilere olan fiziksel etkilerini de göstermektedir. Altındış (2011) de, kesişimselliğin iş şartları ve sağlığa olan etkileri üzerindeki etkisi ile ilgili değerlendirme yaparken, gelir seviyesi düşük kadınların çevresel faktörlerden daha fazla etkilendiğini ifade etmiştir. Çalışmada yer alan mevsimlik tarım işçisi kadınların, yaşadıkları sağlık sorunlarına rağmen para kazanmak için çalışmaya gitmek zorunda olmaları, maddi sebeplerden dolayı sağlık sigortalarının olmaması ve bu nedenle hastaneye gidememeleri de bu görüşü doğrulamaktadır.

Bununla birlikte, kadın işçiler yalnızca toplumsal cinsiyet ve sınıf temelinde değil, aynı zamanda etnik temelde de ayrımcılığa uğramaktadırlar. K12'nin vurguladığı gibi, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden Karadeniz Bölgesi'ne gelen işçiler, kimlikleri nedeniyle yerel halk tarafından ötekileştirilmekte ve bahçe sahiplerinin ayrımcı tutumlarına maruz kalmaktadırlar. Seçkin'in (2021) de, mevsimlik tarım işçileriyle ilgili çalışmalarında, Kürt işçilerin iş piyasasında ayrımcılıkla karşılaştığını ve bu ayrımcılığın hem çalışma koşullarını hem de ücretleri etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, kadın işçilerin yaşadığı sorunlar yalnızca toplumsal

cinsiyetle değil, aynı zamanda etnik kökenleri nedeniyle yaşadıkları dışlanmayla da birleşmektedir.

Öte yandan, katılımcı kadınlar, ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, çalışmak için yalnızca bahçede emek harcamamaktadırlar. Bahçeden yaşam alanlarına döndüklerinde, su taşıma, çamaşır yıkama, bulaşık yıkama, yemek yapma gibi işleri, gece yatana kadar yapmaya devam etmektedirler. Kadınların hem ücretli işlerde hem de ev içi işlerde yoğun emek harcamaları, literatürde "çifte yük" kavramı altında incelenmektedir. (Dedeoğlu, 2012; Hochschild & Machung, 2012). Bu kadınlar, gerçekten de, tarlalardaki gündelik iş yüklerinin yanı sıra, hane içinde çocuklarının ve erkeklerin banyo hazırlıkları, kıyafetlerinin düzenlenmesi gibi sorumlulukları da üstlenmişlerdir. Tarlaya gidildiğinde yemeklerin hazırlanması gibi süregelen alışkanlıklar, ataerkil yapının iş hayatına yansıdığını göstermektedir. Bu durum, Altınoluk'un (2020) da altını çizdiği gibi, aynı zamanda, kadınların ekonomik bağımlılıklarının ve sosyal dışlanmalarının sonucudur. Özellikle erkeklerin yapacakları banyonun suyunun hazırlanmasına kadar yürütülen davranış modelleri, mevsimlik gezici tarım işçiliğinde toplumsal cinsiyet rollerinin katı biçimde yürütüldüğünün göstergesidir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu tüm bu bulgular, Düzce'de mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan katılımcı kadınların çalışma ve yaşam deneyimleri çerçevesinde, Hill Collins (2016) başta olmak üzere kesişimsellik kuramcılarının altını çizdiği toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal sınıf ve etnisitenin birbirine bağlı şekilde neden olduğu dezavantajların gerçek hayata nasıl yansıdığına dair açık örneklerdir. Altınoluk (2020) da, kesişimselliğin yalnızca bir akademik tartışma olmadığını, toplumdaki adaletin tesisinde bir araç olarak kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda, mevsimlik gezici tarım işçisi kadınların yaşamış oldukları çok yönlü dezavantajlılık deneyimlerini analiz edip, çok yönlü baskı mekanizmalarını görünür hale getirmek, özellikle bunları gidermeye yönelik sosyal politikaların oluşturabilmesi açısından da önemli bir katkı sunmaktadır.

Sonuç olarak, kadın mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı zorluklar, patriyarkal emek rejimleri, etnik ayrımcılık ve sosyal dışlanma süreçleri ile iç içe geçmiştir. Bu çalışma, Patricia Hill Collins'in kesişimsellik teorisinin Türkiye'deki mevsimlik tarım işçiliği bağlamında nasıl işlediğini ortaya koyarak,

kadın işçilerin deneyimlerinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörler tarafından da şekillendiğini göstermektedir.

5.1 Araştırmanın Gelecekteki Çalışmalara Katkıları

Bu araştırma, mevsimlik tarım işçisi kadınların deneyimlerini kesişimsellik perspektifiyle ele alarak, toplumsal cinsiyet, sınıf, etnik köken ve bölgesel farklılıkların nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, gelecekteki çalışmalara şu açılardan katkı sağlayabilir:

1. Politika Geliştirme: Kadın tarım işçilerinin karşılaştığı çoklu eşitsizlikleri anlamak, daha kapsayıcı ve etkili politikaların geliştirilmesine yardımcı olabilir.

2. Akademik Literatüre Katkı: Bu çalışma, Türkiye'deki mevsimlik tarım işçisi kadınların deneyimlerini uluslararası literatürle karşılaştırarak, kesişimsellik teorisinin farklı bağlamlarda nasıl uygulanabileceğine dair yeni perspektifler sunmaktadır.

3. Farkındalık Artırma: Bu tür araştırmalar, toplumda kadın tarım işçilerinin karşılaştığı zorluklara dair farkındalığı artırarak, sivil toplum kuruluşları ve sendikaların bu konulara daha fazla odaklanmasını sağlayabilir.

5.2 Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada, kadın mevsimlik tarım işçileriyle yapılan nitel görüşmeler temel alınmıştır. Ancak, katılımcılar belirli bir bölgedeki tarım işçilerinden seçildiği için bulgular tüm mevsimlik tarım işçilerine genellenemez. Ayrıca, çalışmada yalnızca kadın işçilerin deneyimlerine odaklanılmış olup, erkek işçilerin eğitime dair görüşleri ele alınmamıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet perspektifinden kapsamlı bir karşılaştırma yapmayı kısıtlamaktadır.

Görüşmeler sırasında bazı katılımcılar, toplum içinde kabul görecektir yanıtlar verme eğiliminde olabilirler. Eğitim gibi hassas konularda, özellikle kız çocuklarının eğitimiyle ilgili verilen cevaplar, ideal olan ile gerçeklik arasındaki farkı tam olarak yansıtmayabilir. Örneğin, bazı katılımcılar kızlarını okutmak istediklerini belirtmiş ancak mevcut aile yapılarındaki erkeklerin (baba, abi gibi) kararlarını vurgulamışlardır. Bu durum, bireysel görüşler ile hane içi karar alma süreçleri arasındaki gerilimi tam olarak açığa çıkarmayı zorlaştırabilir.

Mevsimlik tarım işçileriyle yapılan görüşmeler, saha koşulları nedeniyle belirli zorlukları beraberinde getirmiştir. İşçilerin çalışma saatlerinin yoğun olması, bazı görüşmelerin kısa sürmesine neden olmuş ve derinlemesine analiz yapmayı sınırlandırmıştır. Ayrıca, kamp ortamlarında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında başka kişilerin müdahale etmesi ya da katılımcıların rahat bir ortamda kendilerini ifade edememeleri gibi durumlar da veri toplama sürecini etkilemiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu okuryazarlık düzeyi düşük bireylerden oluştuğu için, bazı kavramların anlaşılması ve yanıtların detaylandırılması zor olmuştur. Eğitimle ilgili sorular yöneltirken bazı katılımcılar soruları tam olarak kavrayamamış ya da geçmiş deneyimlerini ifade etmekte zorlanmıştır. Bu durum, araştırmacının soruları yeniden formüle etmesini gerektirmiş ve veri toplama sürecini uzatmıştır.

Çalışmada eğitim konusu toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf ve etnik kimlik kesişiminde ele alınmıştır. Ancak, engellilik durumu, göç deneyimi veya daha spesifik ekonomik faktörler gibi diğer kesişim noktalarına yeterince derinlemesine değinilememiştir. Özellikle eğitimden dışlanmış bireylerin deneyimleri üzerine daha fazla veri toplanabilseydi, kesişimsel analizin kapsamı genişletilebilirdi.

Bu çalışma, belirli bir zaman aralığında ve sınırlı kaynaklarla yürütüldüğü için daha geniş çaplı saha çalışmaları yapma imkânı olmamıştır. Daha uzun süreli bir etnografik çalışma veya farklı bölgelerdeki mevsimlik tarım işçileriyle yapılan karşılaştırmalı bir araştırma, bulguların daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıyabilirdi.

Bu sınırlılıklar göz önünde bulundurularak, ilerleyen çalışmalarda daha geniş bir örneklem ile farklı toplumsal kesimlerden kadınların eğitim deneyimlerine odaklanmak, daha uzun süreli saha çalışmaları yapmak ve kesişimsel faktörleri derinlemesine incelemek, konunun daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına katkı sağlayacaktır.

5.3 Politika ve Uygulamalara Yönelik Öneriler

Kadın mevsimlik tarım işçilerinin eğitim süreçlerine erişimini artırmak ve eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için çok yönlü politika önerileri

geliştirilmelidir. Bu öneriler, hem mevcut eşitsizlikleri gidermeye yönelik önlemleri hem de uzun vadeli yapısal dönüşümleri içermelidir.

Mevsimlik tarım işçilerine yönelik eğitim destek programları geliştirilmelidir.

Mevsimlik tarım işçiliği nedeniyle çocukların eğitimlerinin kesintiye uğramasını önlemek için göç eden öğrencilere yönelik uzaktan eğitim programları ve telafi dersleri planlanmalıdır.

Çadır alanlarına yakın bölgelerde taşınabilir eğitim sisteminin genişletilmesi, çocukların düzenli okula devam etmelerini sağlayacaktır.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları için mobil okullar veya geçici eğitim merkezleri oluşturulabilir.

Kız Çocuklarının Eğitimde Kalmasını Sağlayacak Mekanizmalar Güçlendirilmelidir.

Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesini önlemek için ailelere yönelik bilinçlendirme programları artırılmalı ve sosyal hizmet destekleri güçlendirilmelidir.

Kız çocuklarının eğitime devam etmesi için burs ve maddi destek programları yaygınlaştırılmalı, özellikle kırsal bölgelerde ve düşük gelirli ailelere öncelik verilmelidir.

Ailelerin kız çocuklarını eğitime teşvik etmesi için kadın rol modellerin görünürlüğü artırılmalı, eğitilmiş kadınların başarı hikâyeleri yerel medya ve topluluk etkinlikleri aracılığıyla paylaşılmalıdır.

Yetişkin Kadınlar İçin Okuryazarlık ve Mesleki Eğitim Programları Artırılmalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar için esnek zamanlı okuryazarlık kursları düzenlenmeli, okuma yazma bilmeyen kadınların temel eğitim alması sağlanmalıdır.

Kadınların ekonomik bağımsızlığını güçlendirmek için mesleki eğitim programları geliştirilmeli ve tarım dışı sektörlerde de istihdam edilebilmeleri için destek sağlanmalıdır.

Kadınların eğitime erişimini kolaylaştırmak için kreş ve çocuk bakım hizmetleri sunulmalı, böylece kadınlar eğitim ve mesleki kurslara katılabilmelidir.

Mevsimlik Tarım İşçilerine Yönelik Sosyal Politikalar Güçlendirilmelidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini artırmak için yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitime devamlılığını sağlamak için okullarda rehberlik ve psikososyal destek hizmetleri artırılmalıdır.

İşçilerin yaşadığı bölgelerde toplumsal cinsiyet eşitliği temelli farkındalık çalışmaları yürütülmeli, eğitim hakkının bir insan hakkı olduğu vurgulanmalıdır.

Eğitim politikaları oluşturulurken toplumsal cinsiyet, etnik kimlik ve sosyal sınıf gibi kesişen eşitsizlikler dikkate alınmalıdır.

Tarım işçilerinin çocuklarının okullara entegrasyonu için çok dilli eğitim ve kültürel duyarlılık içeren müfredatlar geliştirilmelidir.

Kırsal bölgelerde eğitim politikalarının uygulanabilirliğini artırmak için yerel topluluklarla katılımcı süreçler oluşturulmalı, işçilerin ve ailelerinin ihtiyaçları doğrudan belirlenmelidir.

Bu öneriler, mevsimlik tarım işçisi kadınların ve çocuklarının eğitim süreçlerine daha güçlü şekilde dahil edilmesini sağlayarak toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen, sosyal adaleti artıran ve uzun vadede kırılgan grupların güçlenmesine katkı sunan bir yapı oluşturacaktır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma, gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşam koşullarını ve çalışma deneyimlerini; toplumsal cinsiyet, sınıf, etnik kimlik ve sosyal dışlanma bağlamında kesişimsel bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma yöntemleriyle geliştirilen bu çalışmada, saha deneyimi, derinlemesine görüşmeler ve gözlemle elde edilen verilerin analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, hem literatürde yer alan çalışmalardaki bilgilerle desteklenmekte hem de sahaya özgü yeni gözlem ve çıkarımlarla mevcut literatüre katkı sunmaktadır.

Araştırmanın temel problemi, mevsimlik gezici tarım işçilerinin literatürde yer alan çoklu dezavantajlarının yanı sıra, çoklu dışlanmalara da maruz kalmaları, bu durumun yaşamlarını, sosyal ilişkilerini ve gelecek planlarını nasıl şekillendirdiğidir.

Bu çerçevede geliştirilen hipotez, mevsimlik gezici tarım işçisi kadınların hem özel yaşamlarında hem de çalışma hayatlarında sınıfsal, toplumsal cinsiyete dayalı ve etnik temelli eşitsizliklerle karşılaştıklarını öngörmektedir. Araştırmadaki bulgular, hipotezi doğrulayacak sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Kadınların tarım sektöründeki durumlarının yalnızca ekonomik ve fiziki koşulların zorluğu ile ilgili değil, sosyo-kültürel boyutta da çok yönlü dışlanma biçimleriyle çevrili olduklarını göstermektedir.

Kadınlar, mevsimlik tarım işçiliğine çoğunlukla ekonomik zorluklar, hane gelirine katkı sağlama ihtiyacı ve sınırlı istihdam seçenekleri nedeniyle dahil olmaktadır. Ancak bu sürecin kendisi, kadınlar için ciddi düzeyde fiziksel, sosyal ve psikolojik yükler doğurmaktadır. Kadınlar, yalnızca düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmakla kalmamakta; aynı zamanda ev içi sorumlulukları da taşımaktadır. Bu durum, literatürde "çifte yük" (double burden) kavramı ile tanımlanmakta ve kadınların hem üretim hem de yeniden üretim alanlarında yoğun emek harcamalarına işaret etmektedir (Çağatay & Berik, 1990; İlkaracan, 2012).

Ayrıca, mevsimlik gezici tarım işçiliğinde aracılık sisteminin (dayıbaşılık) belirleyici olması, kadınların hak temelli bilgiye erişimini, örgütlenmesini ve

karar alma süreçlerine katılımını sınırlamaktadır. Çalışmada görüşülen kadınlar, sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları zorlukları, barınma koşullarındaki yetersizlikleri ve sosyal hizmetlerden yeterince yararlanamamalarını sıklıkla dile getirmiştir. Bu koşullar, tarım işçilerinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal haklar açısından da ciddi biçimde dezavantajlı bir konumda olduklarını göstermektedir (Erman & Eder, 2020; Dedeoğlu, 2019).

Çalışmada dikkat çeken bir diğer bulgu ise kadınların gelecek beklentilerinin oldukça sınırlı olmasıdır. Birçok kadın, çocukları için daha iyi bir yaşam kurma arzusunu ifade etse de, mevcut koşullarda bu arzularını gerçekleştirecek olanaklardan yoksundur. Özellikle eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerdeki eşitsizlikler, bu arzuların hayata geçirilmesini engellemektedir.

Bu çalışma nitel bir araştırma olup, belirli bir bölgede yaşayan kadın mevsimlik tarım işçileriyle sınırlı bir örneklem üzerinden yürütülmüştür. Dolayısıyla bulgular, tüm Türkiye geneline genellenemez. Bununla birlikte araştırmanın derinlikli ve temsili nitelikleri, bu sınırlılığı dengelemekte ve yerel düzeyde güçlü bir saha bilgisi sunmaktadır.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Kadın mevsimlik tarım işçiliği çalışmaları, erkek işçilerle karşılaştırmalı olarak yeniden ele alınabilir. Böylece toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutları daha net ortaya konabilir.

Çocuk işçiliği ve gençlerin eğitim süreçleri, mevsimlik gezici tarım işçiliği bağlamında yeni araştırma konuları olarak değerlendirilebilir.

Etnik kimliğe dayalı ayrımcılık ve sosyal dışlanma deneyimlerini inceleyen çok bölgeli, karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

Dayıbaşıklık sistemi, yapısal olarak analiz edilmeli ve bu sistemin işleyişinin kadın işçilerin haklarına etkileri daha detaylı biçimde ortaya konmalıdır.

Politika ve Uygulama Önerileri

Kadın işçiler için sosyal hizmet destekleri artırılmalı; özellikle mobil sağlık ve eğitim hizmetleri kamp alanlarına ulaştırılmalıdır. Kadın işçilerin çocuklarına yönelik bakım ve eğitim desteği sunacak gezici kreşler kurulmalıdır.

Dayıbaşı sisteminin yeniden düzenlenmesi; işçilerin doğrudan hak talep edebileceği resmi istihdam modelleri geliştirilmelidir.

Kadın işçilerin sosyal güvenceye erişimi için yerel yönetimler ve sosyal politika kurumları iş birliğinde sürdürülebilir modeller tasarlanmalıdır.

Genel Değerlendirme

Bu çalışma, mevsimlik gezici tarım işçisi kadınların yaşam koşullarını anlamaya yönelik özgün bir çaba olarak değerlendirilebilir. Araştırma, yalnızca mevsimlik gezici tarım işçiliğinin yapısal sorunlarını değil, aynı zamanda bu sorunların toplumsal cinsiyet, sınıf ve etnik kimlik gibi kesişimsel eşitsizliklerle nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği, kadınların hayatında geçici bir gelir kaynağı olmaktan çok, kalıcı bir eşitsizlik döngüsünün parçası haline gelmiştir. Bu yönüyle tez çalışması hem akademik dünyaya hem de politika yapıcılara yön verebilecek veriler sunmakta ve bu alandaki sosyal adalet temelli yaklaşımların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır

KAYNAKLAR

- Acar Savran, G. (2019). Sınıf, etnisite, cinsiyet: Türkiye’de kadınların kesişen eşitsizlikleri. İletişim Yayınları.
- Acar Savran, G. (2019). Sınıf, etnisite, cinsiyet: Türkiye’de kadınların kesişen eşitsizlikleri. İletişim Yayınları.
- Açıkgöz, R. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. Hakem Heyeti, 45.
- Afyonoglu, M. F. (2019). Konya’da yaşayan Suriyeli kadınların sorun ve ihtiyaçlarıyla şekillenen şiddet deneyimi: Kesişimsellik perspektifinden bir sosyal çalışma değerlendirmesi.
- Agarwal, B. (1994). A field of one’s own: Gender and land rights in South Asia. Cambridge University Press.
- Akpınar, A. (2021). Göç, kadın emeği ve tarımda dönüşüm. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akpınar, T. (2020). Mevsimlik Tarım İşçilerinde Kadın Emeği ve Dayanışma Mekanizmaları.
- Aksu Bora, T. (2003). Feminist Hareket ve Toplumsal Cinsiyet. Toplum ve Bilim, 91.
- Akülkü, H. (2010). Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet. Kadın Araştırmaları Dergisi.
- Akülkü, H. (2024). Kesişimsellik Paradigması Çerçevesinde Feminist Yaklaşımların Farklılıklarının Değerlendirilmesi. Akademik Hassasiyetler, 11(26), 662-689.
- Altındış, H. (2018). Sosyal Eleştiri Kuramı Olarak Kesişimsellik ve Afro-Amerikan Kadın Yazını: İrk, Sınıf ve Cinsiyet. Kriter Basım Yayın Dağıtım.
- Altınoluk, D. (2020). Toplumsal cinsiyet ve kadın emeği: Kuramsal tartışmalar ve Türkiye örneği. NotaBene Yayınları.
- Altınoluk, D. (2022). Mevsimlik kadın tarım işçilerinin toplumsal cinsiyet temelli deneyimleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(2), 575–598.
- Altınoluk, D. (2025). Kesişimsel Feminizm: Teoriden Sahaya Uzanan Kesişimsellik. Töz Yayınları.
- Angrosino, M. (2007). Doing Ethnographic and Observational Research. Sage.
- Anthias, F. (2001). The material and the symbolic in theorizing social stratification: Issues of gender, ethnicity and class. The British Journal of Sociology, 52(3), 367–390. <https://doi.org/10.1080/00071310120071106>
- Apaydın, M. (2027). Göç deneyimleri ve kesişimsellik: Bursa’da yaşayan 1989 Bulgaristan göçmenleri üzerine nitel bir araştırma (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi.
- Ardıç, A. (2022). Kimlik çalışmalarında ve politikalarında kesişimsel eleştirinin olanakları. Istanbul Anthropological Review, (2), 97-118.
- Bal, S. (2019). Clash of norms: The limits of EU’s normative power in gender equality. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 27(1), 1-15.
- Bala, N., & Saluja, D. (2014). Comparative Study of Mechanised and Non-Mechanized Farmers' Views regarding Values and Beliefs in Life. International Journal of Education and Management Studies, 4, 31.
- Bam, K., Thapa, R., Bhatta, S. K., Bhatt, L. P., Newman, M. S., & Tang, J. W. (2013). Sexual behavior and condom use among seasonal Dalit migrant laborers to India from Far West,

- Nepal: a qualitative study. PLoS ONE, 8(9), e74903. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0074903>.
- Barhoi, P., & Dayal, S. (2024). Adivasi women temporary workers in tea gardens and the Covid-19 pandemic. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 43(2), 211–229. <https://doi.org/10.1108/edi-12-2022-0333>
- Barrientos, S. (2001). Gender, flexibility and global value chains. *IDS Bulletin*, 32(3), 83–93. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2001.mp32003009>.
- Baş, L., & Ulukan, N. C. (2020). Seasonal local female workers in hazelnut agriculture: The case of Fatsa. *Fiscaoeconomia*, 4(1), 111-131.
- Belay, F., & Oljira, A. (2016). Gender Role in Agricultural Activities in Ethiopia: Country. *Journal of Culture, Society and Development*, 22.
- Beltekin, N. (2012). Özneleşme sürecinde okul ve bilgiyle ilişki: Kürt politik aktörlerin eğitimsel deneyimleri üzerine bir araştırma (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi (Turkey)).
- Berdahl, T. A., & Moriya, A. S. (2021). Insurance Coverage for Non-standard Workers: Experiences of Temporary Workers, Freelancers, and Part-time Workers in the USA, 2010-2017. *Journal of General Internal Medicine*, 36(7), 1997–2003. <https://doi.org/10.1007/s11606-021-06700-0>
- Beriha, G. S. (2012). Occupational Health and Safety (OHS) issues in social marketing (Doctoral dissertation).
- Bernardini, M. R. C. (2019). Permanently seasonal workers: Gendered labor relations and working conditions of asparagus agricultural workers in Ica, Perú. In *Gender, Agriculture and Agrarian Transformations* (1st ed., pp. 20). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429427381>
- Beydili Gürbüz, E. (2017). Mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimleri: Şanlıurfa, Cihanbeyli ve Çarşamba örneğinde bir panel araştırması [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/463315>
- Beydili Gürbüz, E., & Demiröz, F. (2018). Hizmet sağlayıcıların gözünden mevsimlik tarım işçisi anne olmak: Algılar ve hizmetlere ilişkin deneyimler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 144–162. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/39687/470013>
- Beydili Gürbüz, E., & Yılmaz, Ç. (2021). Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışma sürecinin işçi, aracı ve işverenler açısından değerlendirilmesi üzerine nitel bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 939–966. <https://doi.org/10.33417/tsh.884452>
- Bilge, S. (2017). Kesişimsellik: Çoğulluk, fark, eşitsizlik. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bilge, S. (2020). Çoklu ayrımcılık ve kesişimsellik: Toplumsal eşitsizliklerin iç içeliği. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Binford, A. L. (2019). Assessing temporary foreign worker programs through the prism of Canada's Seasonal Agricultural Worker Program: can they be reformed or should they be eliminated? *Dialectical Anthropology*, 43(4), 347–366. <https://doi.org/10.1007/s10624-019-09553-6>
- Brickenstein, C. (2015). Social protection of foreign seasonal workers: from state to best practice. *Comparative Migration Studies*, 3. <https://doi.org/10.1007/s40878-015-0004-9>.
- Broadberry, S., Campbell, B., & Leeuwen, B. (2013). When did Britain industrialise? The sectoral distribution of the labour force and labour productivity in Britain, 1381–1851. *Explorations in Economic History*, 50, 16-27. <https://doi.org/10.1016/J.EEH.2012.08.004>.

- Brunt, L. (2002). New technology and labour productivity in English and French agriculture, 1700-1850. *European Review of Economic History*, 6, 263-267. <https://doi.org/10.1017/S1361491602000126>.
- Bruzelius, C., & Seeleib-Kaiser, M. (2023). Enforcement of Minimum Labor Standards and Institutionalized Exploitation of Seasonal Agricultural Workers in the EU. *European Social Policy and the COVID-19 Pandemic: Challenges to National Welfare and EU Policy*, 165-184.
- Bora, A. (2005). Kadınların sınıfı: ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası. İletişim yayınları.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood
- Bottomore, T. B. (1993). *Elitler ve Toplum*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Carastathis, A. (2016). *Intersectionality: Origins, contestations, horizons*. U of Nebraska Press.
- Cento, H., & Bahşi, N. (2022). Farmers' opinion about Syrian workers in agricultural sector in Turkey: case study of Gaziantep.
- Čermáková, D., & Nekorjak, M. (2009). Ukrainian middleman system of labour organisation in the czech republic. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 100(1), 33–43. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2009.00505.x>
- Charlton, D., & Taylor, J. E. (2016). A Declining Farm Workforce: Analysis of Panel Data from Rural Mexico. *American Journal of Agricultural Economics*, 98(4), 1158–1180. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaw018>
- Chaudhary, A. (2022). “Doing Gender”: Women Labor Migration and Households Transition in Nepal. *Open Journal of Social Sciences*, 10(11), 374-390.
- Chen, J. S., & Wang, W. (2015). Foreign labours in Arctic destinations: seasonal workers' motivations and job skills. *Current Issues in Tourism*, 18(4), 350-360.. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.894499>.
- Cheng, H. S., & Shieh, Y. H. (2000). Investigation on subclinical aspects related to intestinal parasitic infections among Thai laborers in Taipei. *Journal of travel medicine*, 7(6), 319-324.
- Collins, P. H. (2000). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Routledge.
- Corcione, E. (2022). Disconnecting agricultural workers’ exploitation from migration policies: a trend towards a business and human rights approach in the European Union. *European Law Open*, 1(3), 699-710.
- Cortina-Castro, M. E., & Kobayashi, K. (2020). Temporary Workers,(Im) Permanent Labour. *The Arbutus Review (TAR)*, 11(2), 4-21.
- Crawford, B. J., Greene, L. S., Gruber, A., Inniss, L. B., James, O., Lindsay, K., ... & Yuille, L. K. (2024). Intersectionality, Identity Politics, and Transformation. *Social Movements and the Law: Talking about Black Lives Matter and# MeToo*, 105.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Creswell, J. W. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions* (1st ed.). SAGE Publications.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2012). 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2017). Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Projesi.
- Çatalkaya, N. M. Ş. (2023). Kimlik tartışmalarında özcülüğün ve inşacılığın risklerini aşmak için bir öneri: kesişimsellik perspektifi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 273-290.
- Çelik, A., & Tan, M. (2021). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları: Adıyaman örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(1), 45–66.
- Çelik, C. (2004). Almanya’da Türkler: Sürekli yabancılık, kültürel çatışma ve din. *Milel ve Nihal*, 5(3), 105-142.
- Das, J. (2021). Gender equality for sustainable development: Analysis of local journalists’ role in Bangladesh. *World of Media. Journal of Russian Media and Journalism Studies*, 3(2021), 16-32.
- De Beauvoir, S. (1949). *Le Deuxième Sexe [The Second Sex]*. Paris: Éditions Gallimard.
- Declaro-Ruedas, M. Y. A., & Bais, L. S. (2020). Coping strategies of the farm laborers toward farm mechanization in Central, San Jose, occidental mindoro. *Journal of Asian Rural Studies*, 4(1), 109-118.
- Dedeoğlu, S. (2010). Eşitsiz işbölümü ve toplumsal cinsiyet: Tarımda kadın emeği üzerine bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, 24(1), 55–74.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-68.
- Dedeoğlu, S. (2019). Kadın emeği, bakım ve güvencesizlik: Mevsimlik tarımda kadın işçiler. *Çalışma ve Toplum*, 60(4), 1731–1752.
- Dedeoğlu, S. (2023). Harvesting precarity: The regimes governing migrant labor in Türkiye’s agricultural sector. *Asian and Pacific Migration Journal*, 32(4), 704-724.
- Deere, C. D. (2005). The feminization of agriculture? Economic restructuring in rural Latin America. *UNRISD Occasional Paper*.
- Dey, A., Singh, G., & Gupta, A. K. (2018). Women and climate stress: role reversal from beneficiaries to expert participants. *World Development*, 103, 336-359.
- Dickson, T. J., & Huyton, J. (2008). Customer service, employee welfare and snowsports tourism in Australia. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 20(2), 199–214. <https://doi.org/10.1108/09596110810852177>
- Dilla, V. G. A., Dalusong, R. L. G., Elacion, L. J. R., Mina, F. C. R., Vasquez, R. A. C., Villarama, J. A., & Score, G. (2024). How Modern Machinery Replaces Laborers: A Comparative Study of Their Livelihood Before and After Implementation.
- Divana, M. (2018). Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çalışma İlişkileri Düzenleyicisi Olarak Tarım Aracıları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Eapen, M. (2001). Rural non-farm employment: Agricultural versus urban linkages - some evidence from Kerala state, India. *The Journal of Peasant Studies*, 28(3), 67–88. <https://doi.org/10.1080/03066150108438775>
- Erbaş, İ. A Comparison between Turkish Occupational Health and Safety Act and OSH Act in Terms of Employee Rights and Liabilities.
- Erbörü, N. (2014). Ankara ili Polatlı ilçesi Sarıoba köyündeki mevsimlik tarım işçilerinde iş kazası sıklığı ve ilişkili etmenler [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/350820>

- Ercan, F., & Tok, E. (2020). Mevsimlik tarım işçiliği ve sosyal dışlanma: Türkiye'de geçici yaşam ve görünmeyen emek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 122–140.s
- Ercan, F., & Yalçın, B. (2022). Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyal dışlanma deneyimleri: Mardin örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(2), 569–592. <https://doi.org/10.33630/ausbf.1048122>
- Erdoğan, N. (2012). Mevsimlik gezici tarım işçiliği: Yapısal sorunlar ve sosyal dışlanma. *Toplum ve Bilim*, 123, 40–63.
- Erdol, T. A., & Gözütok, F. D. (2017). Needs assessment for gender equality curriculum among high school students: An example of an Anatolian High School. *Eğitim ve Bilim*, 42(190).
- Eroğlu, D. (2017). From rice to wheat: Irrevocable effect of drought on rural gender roles in upper mesopotamia. *Sociology and Anthropology*, 5(2), 124-129.
- FAO. (2011). The State of Food and Agriculture 2010-2011: Women in agriculture – Closing the gender gap for development. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/3/i2050e/i2050e.pdf>
- Fereli, S., Aktaç, Ş., & Güneş, F. E. (2016). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, beslenme durumları ve görülen sorunlar. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36–47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gsbdergi/issue/30888/334325>
- Finney, E. L., Iacono, E., Vallamkonda, S., & Maclachlan, L. S. (2023). Mp57-20 Gender Equity In Academic Urology. *Journal of Urology*, 209(Supplement 4), e792.
- Frager, L. (1996). Agricultural health and safety in Australia. *Australian Journal of Rural Health*, 4(3), 200-206.
- Frank, A. L., McKnight, R., Kirkhorn, S. R., & Gunderson, P. (2004). Issues of agricultural safety and health. *Annu. Rev. Public Health*, 25(1), 225-245.
- Gallardo-Nieto, E. M., Gómez, A., Gairal-Casadó, R., & del Mar Ramis-Salas, M. (2021). Sexual orientation, gender identity and gender expression-based violence in Catalan universities: qualitative findings from university students and staff. *Archives of public health*, 79, 1-13.
- Garg, A., Skempes, D., & Bickenbach, J. (2020). Legal and regulatory approaches to rehabilitation planning: a concise overview of current laws and policies addressing access to rehabilitation in five European countries. *International journal of environmental research and public health*, 17(12), 4363.
- Garipoğlu, F. K., Karakoç, D. Y., & Sezer-Şanlı, A. (2023). Kesişimsellik Yaklaşımından Hareketle Kentsel Mekâna İlişkin Baskı Dinamiklerini Düşünmek: Türkiye’de Kadınların Kent Deneyimleri Üzerine Bir İnceleme. *Journal Of Mehmet Akif Ersoy University Economics And Administrative Sciences Faculty*, 10(2), 1136-1164.
- Gatimu Jeremiah, M. (2016). Evaluation of health and safety programmes on employees performance in an organization: a case study of uasin gishu district hospital. *Strategic Journal of Business & Change Management*, 3(3), 381-401.
- Geçgin, E. (2018). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 3-35.
- Gerring, J. (2006). Case study research: Principles and practices. Cambridge university press.
- Giddens, A. (2013). Sosyoloji (Çev. H. Özel & C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Greeley, M. (1983). Patriarchy and poverty: A Bangladesh case study. *South Asia Research*, 3(1), 35-55.

- Görücü, İ., Demirbaş, M. (2013) Türkiye’de Tarım Aracılığı: Uygulama, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6(12), 133-153.
- Gözükar, F., Ersin, F., & Şimşek, Z. (2015). Mevsimlik tarım işçisi kadınların doğurganlık özellikleri. Türkiye Klinikleri Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği - Özel Konular, 1(2), 13-18.
- Gürbüz, E. B. (2017). Mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimleri [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr>
- Gürbüz, E. B., & Demiröz, F. (2018). Hizmet sağlayıcıların gözünden mevsimlik tarım işçisi anne olmak: Algılar ve hizmetlere ilişkin deneyimler. Toplum ve Sosyal Hizmet, 29(2), 144-162.
- Haley, B. (2010). Better for Whom? The Laborers Omitted in Goldschmidt’s Industrial Agriculture Thesis. Human Organization, 69(1), 97-106. <https://doi.org/10.17730/humo.69.1.3375617u38k6727j>
- Handal, A. J., Iglesias Ríos, L., & Valentín Cortés, M. (2021, August). Experiences of female agricultural workers in Michigan: Perspectives from the Michigan Farmworker Project. In ISEE Conference Abstracts (Vol. 2021, No. 1).
- Hansen, E., & Donohoe, M. (2003). Health issues of migrant and seasonal farmworkers. Journal of Health care for the Poor and Underserved, 14(2), 153-164.
- Hill, A., Ornelas, I., & Taylor, J. (2021). Agricultural Labor Supply. Annual Review of Resource Economics. <https://doi.org/10.1146/annurev-resource-101620-080426>.
- Hilliard, S., Hills, R., Pacey, A., Stock, J., Bryden, D., Coker, W., Smith, C., Meighan, C., camp, L., Grabar, O., Sivin, N., Thackray, A., Multhauf, R., Howe, D., Cardwell, D., Rolt, L., Sylla, R., Watson, S., Condit, C., Garvan, A., Sinclair, B., Smith, M., Wik, R., Chatterjee, P., Mantel, S., Weiss, J., Haber, S., Marcson, S., Gilfillan, S., Gebhard, B., Bramwell, A., Fussell, G., & Cotter, J. (2023). The Dynamics of Power: Recent Trends in Mechanization on the American Farm. Technology and Culture, 13, 1 - 100 - 100 - 104 - 104 - 106 - 106 - 107 - 107 - 109 - 109 - 111 - 111 - 112 - 113 - 113 - . <https://doi.org/10.2307/3102653>.
- Hjalmarson, E., Bunn, R., Cohen, A., Terbasket, E., & Gahman, L. (2015). Race, food, and borders: Situating migrant struggle in the Okanagan Valley, British Columbia. Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development, 5(4), 77-82.
- Horgan, M., & Liinamaa, S. (2017). The social quarantining of migrant labour: everyday effects of temporary foreign worker regulation in Canada. Journal of Ethnic and Migration Studies, 43, 713 - 730. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1202752>.
- Horsley, N., Kakos, M., Koehler, C., Kooijman, K., & Tudjman, T. (2024). Online schooling and the digital divide: challenges and opportunities for migrant students’ educational inclusion. Intercultural Education, 1-10.
- Huesca, E. L. (2015). Mapping the Canadian Seasonal Agricultural Workers Program and the restriction of the SAWP worker (Doctoral dissertation, University of Guelph).
- International Labour Organization. (2017). Global estimates of child labour: Results and trends, 2012-2016. ILO.
- International Labour Organization. (2020). Migrant workers and their rights. ILO.
- Inwood, S., & Stengel, E. (2020). Working households: Challenges in balancing young children and the farm enterprise. Community Development, 51(5), 499-517.

- Jehouani, R., & Meryem, N. (2023). Female Farm Workers in Morocco: Between Laborious Working Conditions and Environmental Challenges. In E3S Web of Conferences (Vol. 412, p. 01037). EDP Sciences.
- Jost, C., Kyazze, F., Naab, J., Neelormi, S., Kinyangi, J., Zougmore, R., ... & Kristjanson, P. (2016). Understanding gender dimensions of agriculture and climate change in smallholder farming communities. *Climate and Development*, 8(2), 133-144.
- Kalkınma Atölyesi (2018) 'Bir Yevmiye, Bir Yevmiyedir...' Tarım Aracıları ve Türkiye'de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği Raporu, Ankara.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kang, S. (2023). Impact of COVID-19 outbreaks on migrant workers. In *The Overarching Issues of the European Area: Moving towards Efficient Societies and Sustainable Ecosystems* (pp. 178-189). Porto, Portugal: Faculdade de Letras da Universidade do Porto.
- Kantar Davran, M., Sevinç, M. R., Özalp, B., & Sevinç, G. (2018). Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği olgusunun toplumsal cinsiyet ve çocuk işçiler açısından değerlendirilmesi. *Researcher: Social Science Studies*, 6(3), 295-316. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/researcher/issue/66631/1042639>
- Karakuş, N., Selim, S., Selim, C., Olgun, R., Koç, A., Ardahanlıoğlu, Z. R., ... & Ertoý, N. (2024). Evaluation of Thermal Comfort Conditions in the Working Environments of Seasonal Agricultural Workers in Csa Koppen Climate Type. *Sustainability*, 16(20), 8903.
- Karimi, P. (2024). Toplumsal cinsiyet dinamiklerinin açığa çıkarılması: İran sineması üzerine eleştirel bir analiz. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 56-74.
- Kartal, M., & Karakaş, N. (2022). Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Deri Kanseri Ve Güneş Bilgi Düzeyleri. *Gevher Nesibe Journal Of Medical And Health Sciences*, 7(18), 42-48.
- Kartinyeri, D. (2000). *Kick the tin*. Spinifex Press.
- Kaşıkırık, A. (2022). Tarımsal Emeğin Görünmeyen Yüzü: Tarımda Kadın Temsili Üzerine Bir Araştırma. *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 111-131.
- Kavak, S. (2016). Syrian refugees in seasonal agricultural work: a case of adverse incorporation in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 54, 33-53. <https://doi.org/10.1017/npt.2016.7>
- Kaya, M., & Özgülnar, N. (2015). Mevsimlik (gezici/geçici) tarım işçilerinin iki yerleşim birimindeki yaşam koşulları ve sağlık durumlarına niteliksel bakış. *Turkish Journal Of Public Health*, 13(2), 115-126.
- Kessler, R. C., & Stang, P. E. (Eds.). (2006). *Health and work productivity: Making the business case for quality health care*. University of Chicago Press.
- Khatri-Chhetri, A., Regmi, P. P., Chanana, N., & Aggarwal, P. K. (2020). Potential of climate-smart agriculture in reducing women farmers' drudgery in high climatic risk areas. *Climatic Change*, 158(1), 29-42.
- Kılınç, Z. (2014). Mevsimlik gezici tarım işçisi kadınların çalışma ve yaşam koşulları: Adana-Karataş örneği. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 147-166.
- Kıvılcım, Z. (2014). Türkiye'de mevsimlik tarım işçisi kadınlar ve insan hakları. *Toplum ve Hekim*, 29(6), 489-495.
- Knappert, L., Kornau, A., & Figengül, M. (2018). Refugees' exclusion at work and the intersection with gender: Insights from the Turkish-Syrian border. *Journal of Vocational Behavior*, 105, 62-82.

- Kodama, T. (2008). The role of intermediation and absorptive capacity in facilitating university–industry linkages—An empirical study of TAMA in Japan. *Research Policy*, 37(8), 1224–1240. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.014>
- Kohtamäki, V., Zheng, G., & Jinia, N. (2024). Gender inequality in academic leadership: Bangladesh, China and Finland. *Higher Education Quarterly*, 78(1), 78-92.
- Koruk, İ., Tekin Koruk, S., Demir, C., Seyhanoğlu, A. S., & Kara, B. (2013). Şanlıurfa'da mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak yaşadıkları bir aile sağlığı merkezi bölgesinde gebelerde HbsAg pozitifliği düzeyi ve etkileyen faktörler/HbsAg seropositivity and other related factors among pregnant women in crowded living condition. *Turkish Journal of Public Health*, 11(2), 149–159.
- Koyuncu, T., Gokler, M., Oz, F., Ayhan, E., Bugrul, N., & Metintas, S. (2016). Evaluation of reproductive health criteria in seasonal agricultural workers: a sample from Eskisehir, Turkey. *Rural and Remote Health*, 16(4). <https://doi.org/10.22605/rrh3489>
- Köroğlu, M. A. (2023). Sociocultural problems of seasonal migrant agricultural workers in Manisa region (Turkey): a qualitative study. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 1-13.
- Kuang, Y.-P., Yang, J.-L., & Abate, M.-C. (2021). Farmland transfer and agricultural economic growth nexus in China: agricultural TFP intermediary effect perspective. *China Agricultural Economic Review*, 14(1), 184–201. <https://doi.org/10.1108/caer-05-2020-0076>
- Kutlu, S., & Koruk, I. (2014). Migrant seasonal farmworkers: Health-related quality of life and the factors that affect it/Göçebe mevsimlik tarım işçileri: Sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi ve etkileyen faktörler. *Turkish Journal of Public Health*, 12(2), 80–90.
- Leclerc, O. A., & López, R. A. (2011). The Jornalero: Perceptions of Health Care Resources of Immigrant Day Laborers. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 14(4), 691–697. <https://doi.org/10.1007/s10903-011-9516-z>
- Lee, B. C., Salzwedel, M. A., Chyou, P. H., & Liebman, A. K. (2017). Employers' perspective on childcare services for hired farm workers. *Journal of agromedicine*, 22(4), 376-383.
- Lemmer, E. (2016). Health and safety in the workplace: labour matters. *Farmer's Weekly*, 2016(16005), 35.
- LeRoy, M. H. (1998). Farm labor contractors and agricultural producers as joint employers under the Migrant and Seasonal Agricultural Worker Protection Act: An empirical public policy analysis. *Berkeley J. Emp. & Lab. L.*, 19, 175.
- Levine, J. A., Weisell, R., Chevassus, S., Martinez, C. D., Burlingame, B., & Coward, W. A. (2001). The work burden of women. *Science*, 294(5543), 812-812.
- Liebman, A. K., Simmons, J., Salzwedel, M., Tovar-Aguilar, A., & Lee, B. C. (2017). Caring for Children While Working in Agriculture—The Perspective of Farmworker Parents. *Journal of agromedicine*, 22(4), 406-415.
- López-Sala, A. (2016). Circularidad inducida de trabajadores seleccionados. El caso de los planes de movilidad laboral estacional en la agricultura española. *arbor*, 192(777), a287-a287.
- Lwin, S., Sungtong, E., & Auksornnit, V. (2022). Implementation of Online Learning Program in Migrant Community: Teachers' challenges and Suggestions. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 23(1), 43-59.
- Magaki, W. (2023). Development of Temporary and Seasonal Agricultural Labor Forces in Japan. *Japan Agricultural Research Quarterly: JARQ*, 57(1), 9-12.

- Manelkar, K. A., Iyer, R., Gupta, K., & Sampat, B. (2023). A relationship between perceived investment in temporary employee development and organizational performance: an empirical study. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 10(2), 265-292.
- Marx, K., & Engels, F. (2008). *Komünist Manifesto* (Çev. M. Belge). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Medland, L. (2017). Misconceiving 'seasons' in global food systems: The case of the EU Seasonal Workers Directive. *European Law Journal*, 23(3-4), 157-171.
- Metin Aer, T. Başörtülü yoksul kadınların ötekileri. (No Title).
- Mieui, Kim., Bokim, Lee. (2022). Occupational Health of Agricultural Workers. *Jigeop geongang yeongu*, 4(2):53-62.
- Mishra, S., Bhagat, D., & Borah, S. (2024). Ergonomic Studies on Occupational Health of Women Workers Involved in Agricultural Industries: A Systematic Review. *Research on World Agricultural Economy*, 5(4).
- Montero, M. J., Araque, R. A., & Rey, J. M. (2009). Occupational health and safety in the framework of corporate social responsibility. *Safety Science*, 47(10), 1440-1445.
- Moulogianni, C., Manos, B., Bournaris, T., & Nastis, S. (2012). Farm planning in nitrate sensitive agricultural areas. *International Journal of Environment and Sustainable Development*, 11(2), 105. <https://doi.org/10.1504/ijesd.2012.049175>
- Musikawong, S. (2022). Understanding the gaps between the bilateral regularization of migration and workers' rights: The case of agricultural migrant workers in Thailand. *Theoretical Inquiries in Law*, 23(2), 289-325.
- Mysyk, A., England, M., & Gallegos, J. (2009). A case for certified interpreters for participants in the Canada/Mexico Seasonal Agricultural Workers Program. *Human Organization*, 68(3), 318-327.
- Nimely Jr, D. R. (2023). Strategies for Inculcating Gender Equity in Mathematics Classrooms for Enhancement of Learners' Problem-Solving Skills. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 7(7), 1446-1454.
- Okay, R. A., Tanır, F., & Ağaoğlu, P. M. (2018). Occupational health and safety characteristics of agricultural workers in Adana, Turkey: a cross-sectional study. *PeerJ*, 6, e4952.
- Orhan, F. (2017). Erzincan'da mevsimlik gezici tarım işçiliği ve yaşanan sorunlara yönelik coğrafi bir inceleme. *Türk Coğrafya Dergisi*, (69), 59-68.
- Orhan, İ., & Koçak, H. S. (2024). An Evaluation of Living Conditions and Dietary Habits of Seasonal Migrant Agricultural Workers: The Example of Turkey. *Journal of Agromedicine*, 29(4), 676-687.
- Owusu, E. K. O. (2024). Gender equality and work-life balance in the digital era: A bibliometric analysis. *Virtual Economics*, 7(1), 66-81.
- Ozturk, L., Serin, Z. V., & Altınöz, H. (2019). Challenges and obstacles for Syrian refugee women in the Turkish labor market. *Societies*, 9(3), 49.
- Ökten, Ş. (2024). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Aile, Akrabalık ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Durumu. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 23(3), 794-816.
- Özdemir, A. (2020). *Kadınların Ekonomik Bağımsızlık ve Sosyal Güvenlik Durumları*. İstanbul: Kadın Araştırmaları Merkezi.
- Özdemir, F. (2020). *Kadın İşçiler ve Ekonomik Bağımsızlık: Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Kadın Araştırmaları Merkezi Yayınları.

- Öztaş, D., Kurt, B., Koç, A., & Akbaba, M. (2018). Living conditions, access to healthcare services, and occupational health and safety conditions of migrant seasonal agricultural workers in the Çukurova Region. *Journal of agromedicine*, 23(3), 262-269.
- Öztürk, A. (2020). Tarım işçilerinin sağlığı: Ergonomik riskler ve sağlık sorunları. *Çalışma ve Çevre Dergisi*, 3(1), 32-48.
- Öztürk, Ç. (2019). Kahramanmaraş ilinde gezici mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-ekonomik durumu ve sosyal güvenlik sorunları [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/205616>
- Öztürk, G. & Kırmızı, B. (2021). Mevsimlik tarım işçileri ve sosyal güvencesizlik: Türkiye örneği. *Çalışma ve Toplum*, 66(1), 45-68.
- Öztürk, G. (2018). Kadın tarım işçilerinin karşılaştığı hijyen sorunları ve sağlık hakları. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 34-56.
- Öztürk, S. (2018). Kadınların Ekonomik Güçlenmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği. Ankara: İletişim Yayınları.
- Pacilan, J. F., Francis, M. O., Villapaña, I., Narvasa, L. D., Cane, R. M. E., Ebo, M. J. C., ... & Augusto, M. P. D. (2024). Impacts of Seasonal Nature of Employment on the Income Stability of the Farm Laborers' Household. *Journal of Interdisciplinary Perspectives*, 2(11), 1-1.
- Palacios, S. (2008). Exclusión social y desintegración económica de los jornaleros Agropecuarios: Un análisis comparativo entre México y España. *Calidoscopio*, 12, 7-23. <https://doi.org/10.33064/24CRSCSH439>.
- Parent, M. C., DeBlaere, C., & Moradi, B. (2013). Approaches to research on intersectionality: Perspectives on gender, LGBT, and racial/ethnic identities. *Sex roles*, 68, 639-645.
- Parmawati, R., Rahmawati, A., & Hardyansah, R. (2021). Sustainability of corporate based shallot farming business: Evidence from Malang Regency, Indonesia. *Journal of Socioeconomics and Development*, 4(1), 46. <https://doi.org/10.31328/jsed.v4i1.1644>
- Pattnaik, I., Lahiri-Dutt, K., Lockie, S., & Pritchard, B. (2018). The feminization of agriculture or the feminization of agrarian distress? Tracking the trajectory of women in agriculture in India. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 23(1), 138-155.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Sage.
- Perry Melissa, J. (2008). *Agricultural Health and Safety*. 38-44.
- Polat, P., & Ersin, F. (2017). The effect of breast cancer fear levels of female seasonal agricultural laborers on early-diagnosis behaviors and perceptions of breast cancer. *Social Work in Public Health*, 32(3), 166-175.
- Preibisch, K. L. (2007). Local produce, foreign labor: Labor mobility programs and global trade competitiveness in Canada. *Rural sociology*, 72(3), 418-449.
- Prince, S. (2006). Overview of hazards for those working in agriculture. *Agricultural Medicine: A Practical Guide*, 29-34.
- Pushkar, J. (2010). *Good Enough to Work, Not Good Enough to Stay: A Review of the Seasonal Agricultural Worker Program*.
- Rai, D. R., Dangal, M. R., & Sharma, S. (2023). Effect of Parental Seasonal Labor Migration on Children's Care and Educational Performance in Rural Nepal. *Open Journal for Sociological Studies*, 7(1).

- Ramos, A. K. (2018). A human rights-based approach to farmworker health: an overarching framework to address the social determinants of health. *Journal of Agromedicine*, 23(1), 25-31.
- Ravi, P., Muralidhar, K., Ngaybe, M. G. B., Nanjaiah, S., Jayakrishna, P., Lowe, A. A., ... & Madhivanan, P. (2024). Qualitative Study to Explore the Occupational and Reproductive Health Challenges among Women Tobacco Farm Laborers in Mysore District, India. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(5), 606.
- Rodríguez-Guerrero, L. A., Mateos, J. T., Pérez-Urdiales, I., Jiménez-Lasserrotte, M., González, J. A., & Briones-Vozmediano, E. (2024). Challenges faced by migrant seasonal agricultural farmworkers for food accessibility in Spain: A qualitative study. *Global Public Health*, 19(1), 2352570.
- Rorintulus, O. A., & Tatipang, D. P. (2024). Feminism Reflected in The Main Character in The Movie Little Women 2019 by Louisa May Alcott. *Journal of English Culture, Language, Literature and Education*, 12(1), 96-116.
- Sabar, W., Rahim, A., & Bato, A. R. (2023). The Role of Women's Agricultural Workers and Household Economic Resilience. *Jurnal Ilmu Sosial dan Humaniora*, 12(1), 52-59.
- Sağlık Bakanlığı. (2016). 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.
- Sánchez Sánchez, E. (2018). Sub-national Units And Agricultural Workers Programs In Canada. *Voices of Mexico*.
- Sarnelli, C. (2022). The Gender Pay Gap and the Glass Ceiling Phenomena: A Comparative Analysis of the Legislations of Iceland, Italy and the Russian Federation.
- Savran, G. A., & Demiryontan, N. T. (2016). Kadının görünmeyen emeği: Maddeci bir feminizm üzerine. *Yordam Kitap*.
- Savran, G. A. (2016). Kapitalizm, ataerkillik ve kadınların özgürleşmesi. *Dipnot Yayınları*.
- Sayılan, F. (2012). Toplumsal cinsiyet ve eğitim. *Ankara: Dipnot Yayınları*, 1-33.
- Schendel, W. (2015). What Is Agrarian Labour? Contrasting Indigo Production in Colonial India and Indonesia. *International Review of Social History*, 60, 73-95. <https://doi.org/10.1017/S0020859015000012>.
- Schenker, M. B. (2010). A global perspective of migration and occupational health. *American journal of industrial medicine*, 53(4), 329-337. Smith, A. D. (1986). State-making and nation-building. *States in history*, 15, 228-263.
- Singh, S. (2005). Role of the State in Contract Farming in Thailand: Experience and Lessons. *Asean Economic Bulletin*, 22(2), 217-228. <https://doi.org/10.1355/ae22-2e>
- Seçkin, Y. (2016). Etnik kimlik ve eğitimde ayrımcılık: Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitim süreci. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 45-67.
- Seçkin, Y. (2011). Mevsimlik tarım işçisi kadınların toplumsal cinsiyet rolleri: Adana Karataş örneği. *Çalışma ve Toplum*, 2, 191-212.
- Seçkin, Y. (2021). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri. *İstanbul: Metis Yayınları*.
- Seçkin, Y. (2024). Kesişimsellik: Tarihi, gelişimi ve Birleşmiş Milletler'deki yansımaları. *On İki Levha Yayıncılık*.
- Soraya, S. Z., & Chen, M. Y. (2022). Identifying Struggles and Challenges Faced by Indonesian Migrant Workers Pursuing Higher Education in Taiwan. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 16(1), 35-42.

- Spradley, J. P. (1980). Participant observation. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Sparrow, G. N. (2006). A demand analysis of labour in South African agriculture: the effects of labour legislation (Doctoral dissertation).
- Staduto, J. A., Rocha Jr, W. F., & Bitencourt, M. B. (2004). Contratos no mercado de trabalho agrícola: o caso das cooperativas de trabalhadores rurais. *Revista de economia e Sociologia Rural*, 42, 637-661.
- Stake, R. E. (1995). *The Art of Case Study Research*. Sage.
- Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Buloomsbury Academics.
- Sural, N. (2008). Anti-discrimination rules and politics in Turkey. *Comp. Lab. L. & Pol'y J.*, 30, 245.
- Şimşek, Z., Kara, B., Ersin, F., Ökten, Ş., & Yıldırımkaaya, G. (2016). Prevalence of violence: male and female seasonal agricultural workers' approach to violence in Turkey. *Social work in public health*, 31(7), 626-637.
- Şimşek, G. (2020). *Kadın, Çalışma ve Toplumsal Cinsiyet: Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Aydınlık Kitapları.
- Şimşek, H. (2021). Gözlem teknikleri ve nitel araştırmalardaki rolü. *Nitel Araştırma Dergisi*, 9(2), 75-85.
- Swartz, D. (1997). *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. University of Chicago Press.
- Tahsini, I., Manion, K., & Wright, L. H. V. (2024). Uncovering social and gender norms that perpetuate school-related gender-based violence in Albania. *Children & Society*, 38(2), 341-360.
- Taner, M. T., Mihci, H., Sezen, B., & Kağan, G. (2015). A comparative study between human development index and work accidents in Turkey and the EU member countries.
- Tavener, K., Crane, T. A., Bullock, R., & Galiè, A. (2022). Intersectionality in gender and agriculture: toward an applied research design. *Gender, Technology and Development*, 26(3), 385-403.
- Tiruneh, K., Gonzalez, H., & Wasie, B. (2015). Sexual behavior and vulnerability to HIV infection among seasonal migrant laborers in Metema district, northwest Ethiopia: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 15(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1468-0>
- Tombs, S., & Whyte, D. (2012). Reshaping Health and Safety Enforcement: Institutionalising Impunity. In L. Dickens (Ed.), *Making Employment Rights Effective* (pp. 21-42). Hart.
- Toksöz, G., Erdoğan, S., Kaşka, S., Toksöz, G., Erdoğan, S., & Kaşka, S. (2012). Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü Ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları. Ankara: Iom Turkey.
- Toksöz, G., & Akpınar, T. (2019). Türkiye’de Kadın Emeği ve Tarımsal Üretim. *Çalışma ve Toplum*, 4(3), 321-339.* = Toksöz, G. (2023). Kapitalizmin İşgücü Talebi ve Göçmen Kadın Emeği. *Çalışma ve Toplum*, 4(79), 3049-3072.
- Toksöz, G., & Memiş, E. (2007). Türkiye’de Tarımda Kadın Emeği ve Güvencesiz Çalışma.
- Toprak, A. (2017). *Kadınlar, Ekonomik Güç ve Toplumsal Cinsiyet*. İzmir: Kadın Araştırmaları Yayınları.

- Toprak, B. (1997). Türkiye'de Kadın Olmak: Toplumsal Cinsiyet ve Kimlik. Sosyal Bilimler Dergisi.
- Tshoose, C. (2014). Placing the right to occupational health and safety within a human rights framework: trends and challenges for South Africa. Comparative and International Law Journal of Southern Africa, 47(2), 276-296.
- TÜİK (2023). Türkiye İstatistik Kurumu, İşgücü Piyasası İstatistikleri.
- Türk, E., & Coşkun, A. (2020). Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çocuk işçiliği ve eğitim hakkı: Urfa'dan Karadeniz'e bir izlek. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(44), 27-52.
- Türkiye Klinikleri. (t.y.). İhmal edilen bir grup: Tarım işçisi kadınlar. Türkiye Klinikleri. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-ihmal-edilen-bir-grup-tarim-iscisi-kadinlar-81223.html>
- TÜRKONFED (2019). Mevsimlik Tarım İşçileri Raporu
- UNICEF. (2021). Girls' education and gender equality: The global perspective. <https://www.unicef.org/reports/girls-education-2021>
- United Nations Women. (2021). The shadow pandemic: Violence against women During Covid-19. Un Women.
- Uysal, M., Sayılan, F., Yıldız, A., Türk, E., Türkmen, N., & Korkmaz, N. (2016). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Temel Eğitim Sorunları. Journal Of Faculty Of Educational Sciences, 49(1).
- Uzun, A., & Bütün, E. (2021). Mevsimlik tarım işçisi annelerin ve çocuklarının eğitimlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. Eğitim ve Bilim, 46(206), 345-363. https://www.researchgate.net/profile/Ahu_Uzun/publication/350896194
- Uzun, B. (2020). Göçmen anneler: Türkiye'de yaşayan Suriyeli kadınların annelik deneyimlerini kesişimsellik perspektifiyle anlamak (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi.
- Vosko, L. F. (2018). Legal but deportable: Institutionalized deportability and the limits of collective bargaining among participants in Canada's seasonal agricultural workers program. ILR Review, 71(4), 882-907.
- Vural, U. (2022). İstanbul'a göç etmiş Kürtlerin lisede eğitim gören çocuklarında kimlik oluşum süreçleri. Akman, A. (2021). Kadın işçiler ve tarımda sağlık sorunları: Cinsel sağlık perspektifi. Kadın Sağlığı Dergisi, 4(2), 56-67.
- Walby, S. (1990). Theorizing Patriarchy. Basil Blackwell, 182. Retrieved from <https://www.ilo.org>
- Watanabe, K., & Zylbersztajn, D. (2014). Contract farming in the Brazilian agri-business system: private institutions and State intervention. Uniform Law Review Revue de Droit Uniforme, 19(3), 459-478. <https://doi.org/10.1093/ulr/unu023>.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. Gender & Society, 1(2), 125-151.
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2009). The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone. Penguin Books
- Women, A. (2021). Violence Against Women During COVID-19. UN Women 2021.
- World Economic Forum. (2023). The Global Gender Gap Report 2023. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2023>
- Yalçın, M. (2019). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları. Çalışma ve Toplum, 60(2), 789-812.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E., & Ecevit, Y. (2019). Türkiye’de kadın emeği: Toplumsal cinsiyet ve çalışma hayatı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yıldız, E. Ç. (2024). Eleştirel Irk Feminizmi: Kökenler, Analitik Katkılar Ve Güncel Endişeler. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1), 477-504.seçkin
- Yıldız, M. (2018). Kadınların Ekonomik Durumu ve Sosyo-Ekonomik Bağlantılar. Ankara: Sosyal Politika Araştırmaları Derneği.
- Yıldız, M. (2021). Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının karşılaştığı eğitim zorlukları: Geçici istihdamın etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 51, 345-360. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/89314/1487858>
- Yıldız, N. (2020). Nitel veri toplama yöntemleri ve analizi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35(1), 23-34.
- Yıldız, Ö., & Ersin, F. (2017). Mevsimlik tarım işçisi gençlerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörlerin incelenmesi/Examining the healthy life style behaviors of young seasonal agricultural laborers and the affecting factors. Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences, 20(2), 180–187.
- Yıldız, E. Ç. (2024). Eleştirel Irk Feminizmi: Kökenler, Analitik Katkılar ve Güncel Endişeler. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1), 477-504.seçkin
- Yıldız, N. (2008). Neoliberal küreselleşme ve eğitim. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, (11), 13-32.66(2), 201-225
- Yılmaz, A. (2021). Mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeği ve sağlık sorunları: Türkiye örneği. Çalışma ve Toplum Dergisi, 4(5), 102-130
- Yılmaz, H. (2020). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Yaşadığı Sorunlar. Ankara: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, K. A., & Gülçubuk, B. (2021). İnsana Yakışır İş Koşullarının Tarımdaki Karşılığı: Malatya İlinde Kayısı Tarımında İşgücü Kullanım Analizi. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 7(2), 109-125.
- Yılmaz, S. (2020). Tarım İşçiliği ve Kadın: Ekonomik Bağımsızlık ve Aile İçindeki Rolü. İstanbul: Kadın Çalışmaları Enstitüsü Yayınları.
- Yin, R. K. (2014). Case Study Research: Design and Methods. Sage.
- Yin, R. K. (2017). Case study research and applications: Design and methods. Sage publications.
- Yükseker, D., & Kurtişoğlu, M. (2006). Göç, eğitim ve toplumsal dışlanma: Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları. Toplum ve Bilim, 106, 125-146.
- Zabcı, B. (2013). Güvencesizlik kısıncında mevsimlik tarım işçileri. Praksis, 30, 167–185